

O'zbekiston yoshlarining adabiy-ijtimoiy jumali

YOSHILIK
3/2021

O'zbekiston Qahramoni, Xalq shoiri **Abdulla Oripov**

Yoshlik

Yo'l chetida,
Daryo bo'yida,
Turar edim aso tayanib.
Hayot isin tuymoq o'yida,
Dunyolarga boqsam, deb qonib.

O'sha mahal uzoq-uzoqdan
Ko'rindi-ku bir guruh shodmon.
Kelmoqdaydi yoshlar u yoqdan,
O'yin-kulgi avjida chunon.

O'tishdilar, guvohtir ko'zim,
Meni sog'inch tuyg'usi yengdi.
Qoldimmikan tumanda o'zim,
Yoki ular tumanga singdi.

Muassislar:

O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi,
O'zbekiston yoshlar ittifoqi

1982-yildan chiqa boshlagan.

Tahrir hay'ati:

Sirojiddin SAYYID
Nodir JONUZOQ
Iqbol MIRZO
G'ayrat MAJID
Sobir O'NAR
Kengesboy KARIMOV
Shuhrat SIROJIDDINOV

Jamoatchilik kengashi:

Alisher SADULLAYEV
Minhojiddin MIRZO
Botirjon ERGASHEV
Bahodir KARIMOV
Ilhom TO'XTASINOV
Rustam MUSURMON
Abatbay DANIYAROV
Farrux JABBOROV

Bosh muharrir v.b.:

Nurilla CHORI

Mas'ul kotib:

G'iyosiddin O'NAROV

Muharrir:

Sardor TOLLIBOYEV

Rassom:

Asliddin KALONOV

Manzilimiz:

Toshkent shahri, Chilonzor tumani,
Bunyodkor ko'chasi, Adiblar xiyoboni,
O'zbekiston Yozuvchilar
uyushmasi binosi.
Indeks 100066

E-mail: yoshlik-jurnali@umail.uz

Veb sayt: www.yoshlikjurnali.uz

Tel.: (71) 231-20-58, 231-20-59

Navbatchi muharrir: G'O'narov

4

Abdulla Oripov

Sen bahorni
sog'inmadingmi?

8

Ro'zimurod Choriyev

Faxrning zamini – mehr

11

Sultonmurod Olim

Buyuklik sirlari

22

Qo'chqor Norqobil

Bu yog'i qandog' bo'ldi?

26

Orifjon Komil
“Ayolg‘u” sadosi
yoxud tilsimli
taassurotlar

32

**Guljamol
Asqarova**
Falak shamlarini
yoqadir ohim!

34

**Go‘zal
Ro‘ziyeva**
Shamollar makoni

48

Ruxsora Oripova
Otamning ijod
laboratoriyasi

53

Sitora Jumayeva
Oqar suvga
termuldim ma‘yus..

54

**Sevinch
Omonova**
Abdulla Oripov
xotirasiga

58

Donna M Young
Yo‘qotilgan
muhabbat

47

Mitti bolakayning
ulkan yuragi

56

Хўжа ва хожа.
Тақсир

64

Ozodlik daraxti.
Qatixxo‘rlar

O'zbekiston Qahramoni, Xalq shoiri
Abdulla Oripov *tavalludining 80 yilligi*
munosabati bilan

✓ Toshkent viloyati Qibray tumani Arg'in mahallasida **Abdulla Oripov yashab ijod etgan xonadonga yodgorlik lavhi o'rnatildi.**

✓ O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi tomonidan Abdulla Oripovning ikki jildli **"Tanlangan asarlar"**ni "Sharq" nashriyotida chop etildi.

✓ O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi tomonidan **"Abdulla Oripov zamondoshlari xotirasida"** kitobi nashrga tayyorlandi.

✓ Abdulla Oripovning **"Oqar daryo"** nomli saylanma to'plami qoraqalpoq tilida nashr etildi.

✓ "O'zbekkino" Milliy agentligi va Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti hamkorligida **Abdulla Oripov haqida hujjatli film** suratga olindi.

✓ Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari institutida **Abdulla Oripov nomidagi muzey** tashkil etildi.

✓ Atoqli shoir haqida A.Saidov, Q.Abdurahmonov, G'.Mirzo muallifligida **"O'zbekiston – dilbar Vatanim"** nomli xotiralar kitobi "Akademnashr" nashriyotida chop etildi.

✓ Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi bilan O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi hamkorlikda Abdulla Oripov xotirasiga bag'ishlangan **"Oltin so'z"** xalqaro adabiy festivali onlayn tarzda o'tkazildi.

✓ Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti bilan O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi hamkorlikda **"Abdulla Oripov ijodiy merosining o'zbek va jahon adabiy-estetik tafakkuri taraqqiyotidagi o'rni"** mavzusida xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya onlayn tarzda o'tkazildi. Konferensiyada Turkiya, Ozarbayjon, Qozog'iston va Qirg'izistondan Abdulla Oripov asarlari tarjimonlari va adabiyotshunos olimlar ishtirok etishdi.

✓ Qashqadaryo viloyati Koson tumanida 2 qavatli, 120 o'ringa mo'ljallangan **Abdulla Oripov nomidagi kutubxona** foydalanishga topshirildi.

✓ Ijod maktablari o'quvchilari o'rtasida Abdulla Oripov hayoti va ijodiga bag'ishlangan **"Men nechun sevaman O'zbekistonni"** insholar tanlovi o'tkazildi.

✓ Ijod maktablari o'rtasida **"Mitti yulduz jilolari"** nomli she'riyat bellashuvi o'tkazildi.

Abdulla ORIPOV,
O'zbekiston Qahramoni
O'zbekiston xalq shoiri

Abdulla Oripov tavalludining 80 yilligi

Abdulla Oripov o'zbek adabiyotini yangi bosqichga ko'targan nodir iste'dod sohibi edi. Uning yuksak badiiy, teran falsafiy she'rlari xalqimiz ko'nglidan chuqur joy olgan. Dramatik va publitsistik asarlari, doston va tarjimalari adabiyotimiz rivojiga ulkan hissa bo'lib qo'shilgan. Abdulla Oripov O'zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasining muallifi sifatida xalqimiz qalbida mangu yashaydi.

Shavkat MIRZIYOYEV
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti

Sen bahorni sog'inmadingmi?

Uyg'onguvchi bog'larni kezdim,
Topay dedim qirdan izingni.
Yonog'ingdan rang olgan dedim –
Lolazorga burdim yuzimni,
Uchratmadim ammo o'zingni,
– Sen bahorni sog'inmadingmi?

Uzoqlarda zalvorli tog'lar
Xayolimni keldilar bosib.
Kechdi qancha intizor chog'lar,
Vasling menga bo'lmadi nasib,
Sensiz men ham, bahor ham g'arib,
– Sen bahorni sog'inmadingmi?

O'ngirlarda sakraydi ohu,
Na'matakda sa'va mittijon.
Qorliklardan sipqarilgan suv,
Daralarda uradi javlon.
Nigohimdan faqat sen pinhon,
– Sen bahorni sog'inmadingmi?

Mana, bugun Navro'zi olam,
Do'stlarimga gullar tutarman.
Qaylardsan, sevgili erkam...
Qo'limda gul, seni kutarman,
Umrim bo'yi chorlab o'tarman,
– Sen bahorni sog'inmadingmi?

Yillar armoni

Kimgadir yaxshi gap aytdik, birodar,
Kimdir bir umrga ranjib ham ketdi.
Kun kecha yosh derdik o'zni bir qadar,
Bugun-chi, balog'at payti ham yetdi.

Inson o'z umrini o'ylasa ko'p vaqt
Qiy Naydi o'zidan o'tgan qusurlar.
Kimgadir aytilmay qolgan bir rahmat,
Kimdandir so'rolmay qolgan uzrlar.

Mukammal ko'rmoqchi bo'ldik dunyoni,
Yetuk bo'lolmadik o'zimiz biroq.
O, yillar armoni, yillar armoni,
Armon ko'rmadim men sendan buyukroq.

Insonga tobemas zamon, inchunun,
Inson yuragida alamlar qat-qat.
Faqat bir taskin bor, barchasi uchun
Afsus cheka bilsang – shu ham bir davlat.

Yulduzim

Yana senga tushdi-yu ko'zim,
Yana dardim tug'ildi yangi.
Bir paytlar eding yulduzim,
Endi kimga yulduzsan, jonim.

Ishonmasdim hech kimga seni,
Asrar edim begona ko'zdan.
Kim o'ylabdi o'shanda meni,
Ajralar deb sendek yulduzdan.

Faqat qolib shirin xotira,
Sendek qizni sevganim qoldi.
Eslaganda ko'tarib faryod,
Alam bilan yonganim qoldi.

Yana senga tushdi-yu ko'zim,
Yana dardim tug'ildi yangi.
Bir paytlar eding yulduzim,
Endi kimga yulduzsan, jonim.

Shoir yuragi

O'tar bu ko'prikdan jamiki jonzod,
Chumolidan tortib fillar ham o'tar.
Sultonlar o'tadi goh shod, goh noshod,
Zanjirlarin sudrab qullar ham o'tar.

Elchilarga o'xshab turfa zamondan,
Shaloq aravalar, "Mers"lar o'tadi.
Ro'baro' kelishib ikki tomondan,
Bir-biriga tamom terslar o'tadi.

Suyishganlar o'tar suyab bir-birin,
Buzuvchilar o'tar, o'tar ustalar.
Hushyorlar o'tadi tejab ko'z qirin,
O'tadi emaklab piyonistalar.

O'tib borayotir ana juft guruh,
Biri sho'x, birovin ko'zlarida nam.
Yetaklab bormoqda birini shukuh,
Boshqa birovini yetaklagan g'am.

Oliftalar o'tar g'arib siyrati,
Botirlar o'tadi – qalbida o'tlar.
Beshiklar o'tadi – dunyo ziynati,
O'tadi lapanglab, vazmin tobutlar.

Muttasil bu yo'lda keladi to'qnash,
Nur bilan zulumot, o'lim va hayot.
Bu ko'prik olamning o'ziga o'xshash,
Bir farqi – sohibi ixtiyorsiz zot.

Ko'prik ostidagi jo'sh urgan daryo,
Suv emas – o'tganlar taxir ko'z yoshi.
Har neni ko'targan bir o'zi tanho,
Bor na ta'mirchisi, na bir yukdoshi.

Bu ko'prik, bu ko'prik qulasa agar,
Ne hislar qolardi sarson-sargardon.
Garchi qismatida bor qancha xatar,
Har nechuk bariga u balogardon...

Iroda

Oshga yetganida yigitning dasti,
Toshlarga tegmasin boshi hech qachon.
Sen inson tayanchi, sen bashar baxti,
Ey buyuk iroda, to'zim bilmas jon.

Farzandin qabrida ona jigaxrun,
Uning faryodidan dunyo g'amxona.
Bu g'amdand tog'lar ham lol qotmish butun
Va lekin oyoqda tik turdi ona.

Qirq yil zahmat chekdi qay bir zakiy zot,
Bir kun etmoq uchun fikrin ifoda.
Uning butkul umri ketardi barbod,
Agar sen bo'lmasang, sobit iroda.

Sen borsan – toptalib ketmas zakovat,
Sen borsan – odamzod yetgay sharafga,
Yo'q esa qalbida tog'day matonat
Yashashdan ne ma'no edi Mashrabga.

Achchiq ko'zyosh bo'lib oqdi u ba'zan
Muhabbat o'tiga duch kelgani on.
Lekin iroda bu – yondi qaytadan,
O'tli qo'shiqlarga aylandi hijron.

Ne bu buyuk zotlar bosh egdi nochor
Tomug'dan yo'l topmay nurli hayotga.
Lekin iroda bu, yengoldi takror
Tayanch bo'lganida Boburday zotga.

Nelarni ko'rmagan insonning boshi,
Necha bor qovrilib, tirilgan jahon.
Bariga yetarkan sabr-u bardoshi,
Demak, irodadan yaralgan inson.

Umr

Qalbidimda goh g'urur, gohida farah,
Shu uchqur dunyoni turfa ko'ribman.
Yurtma-yurt, elma-el, farsax-bafarsax
Umrin dovonlarin o'lchab yuribman.

Umr-ku o'tadi gulduros solib,
Uning o'tganini kim ham ko'ribdi?
Vo' ajab, qay bir zot, o'z umri qolib,
Mening qadamimni o'lchab yuribdi...

* * *

Bahor kunlarida kuzning havosi,
Tanimni junjitar oqshom shamoli.
Nega buncha g'amgin nayning navosi,
Nega qalbim to'la o'kinch va malol?

Barglar orasiga tinmasdan sira
Oshno yulduzlardan to'kiladi nur.
Bilmayman, qiynaydi qaysi xotira,
Titroq yulduz kabi muzlagan shuur.

Mag'lub bahodirning nayzasi misol
Ma'yus egiladi terak uchlari,
Barglar soyasida o'ynaydi behol
Uyqudagi qizning bedor tushlari.

Atrofimda yotar g'arib bir viqor,
Bilmam, nega uchdi qalbim safosi.
Nima ham qilardim, na ilojim bor.
Bahor kunlarida kuzning havosi.

Yoshligim

Olis qishlog'imning ko'chalarida
Tuproqni changitib yurgan yoshligim.
Janubning yulduzli kechalarida
Uxlamay xayollar surgan yoshligim.
Orzular qaygadir chorladi bir choq,
Ortda qolib ketdi u aziz tuproq.
Kimgadir shogird-u kimgadir o'rtoq
She'r bilan suhbatlar qurgan yoshligim.
Tanidim yurtimni, qadim elimni,
Alisher so'zlagan suluv tilimni.
Va lekin yovlarim to'sib yo'limni
Ne zabun kunlarni ko'rgan yoshligim.
Dunyoda birovni kamsitmoq yomon,
Yomondir seniki bo'lmasa zamon.
Topolmay bir chora, topolmay imkon
Yo'lin yolg'izlikka burgan yoshligim.
Shukur, to'zonlarda qolmadim so'lib,
Keldi xush davron ham shavqlarga to'lib.
Endi ro'paramda nabiram bo'lib
Mardona qad kerib turgan yoshligim.

Faxrning zamini – mehr

**Ro'zimurod
CHORIYEV,**

*Toshkent irrigatsiya
va qishloq xo'jaligini
mexanizatsiyalash
muhandislari instituti
prorektori*

*B*uyuklarini ulug'lagan, ardoqlagan xalqning toleyi yuksak, istiqboli porloq bo'ladi. Zotan, ona-Vatani va xalqining manfaatlari uchun umrini baxshida qilgan iste'dod sohibi har doim e'zoz va ehtiromga munosibdir. O'zbek adabiyotida o'z yo'liga, o'z so'ziga ega ana shunday adiblardan biri Abdulla Oripovdir.

Abdulla Oripov hayotlik chog'larida institutimizga tez-tez tashrif buyurib turardi. Ulug' shoir bilan o'tkazilgan har bir ijodiy uchrashuv professor-o'qituvchilarimiz va talaba yoshlarimiz uchun chinakam bayramga aylanib ketar edi. Abdulla aka bolalik paytida katta hayot tajribasiga ega suvchi-irrigatorga ilk she'rilaridan birini o'qib berganligini va u kishidan o'zi bevosita ko'rgan va ko'ngildan his etgan haqiqatlarni yozish haqida qimmatli o'gitlar eshitganini bot-bot eslaganlari hanuz yodimda.

Prezidentimiz poytaxtdagi Adiblar xiyobonining ochilishida "Adabiyot xalqning yuragi, elning ma'naviyatini ko'rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar qalbiga yo'l topish va ularni ezgu maqsadlar sari ilhomlantirishda adabiyotning ta'sirchan kuchidan foydalanish kerak", deya ta'kidladi. Davlat rahbari bu ezgu maqsadlarga erishishda talaba-yoshlarimizga beminnat ma'naviy hamroh sifatida Abdulla Oripovning ijodiy va hayotiy faoliyatini ommalashtirish, o'rganish vazifasini shoirga o'zi qadrlagan ta'lim maskani – Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari institutiga biriktirgani ham ayni muddao bo'ldi.

Institutimizda adib ijodini keng targ'ib qilish maqsadida "yo'l xaritasi" ishlab chiqilgan bo'lib, shoir hayoti va ijod yo'liga

Abdulla Oripov tavalludining 80 yilligi

She'r va umr hikmati el-u yurt tashvishlari, orzu va maqsadlari bilan yaxlit va mushtarak holda yaratilsagina – u kelar avlodlarga ham tatigulik ko'lam, zalvor va ma'no kasb etadi. Bunday she'rlar eskirmaydi, vaqt ham ularga o'z hukmini o'tkazolmaydi. Istiqlol davri inshootlari qatorida she'riyati qo'rg'onday yarqirab turgan, yangi tariximizning ilk qahramon shoiri ustoz Abdulla Oripovning serfayz, barakali ijodi bunga misol bo'la oladi.

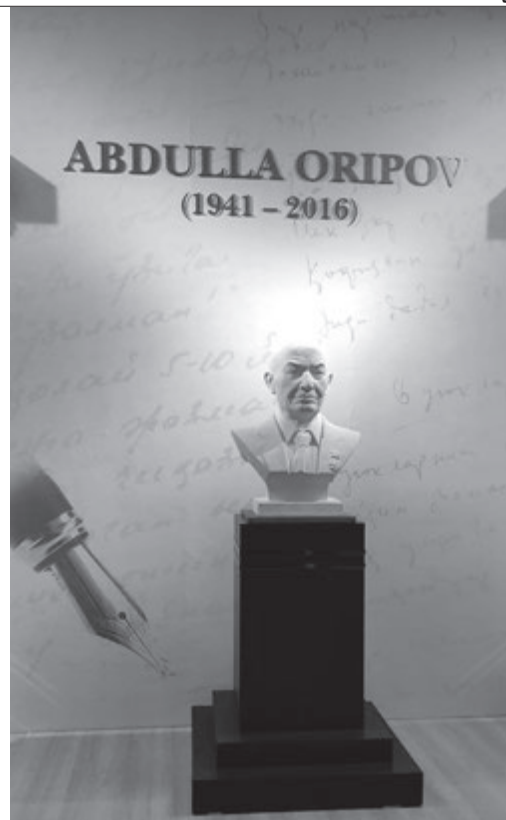
Sirojiddin SAYYID

bag'ishlangan ko'plab ma'naviy-ma'rifiy, badiiy tadbirlar o'tkazib kelinmoqda. Adiblar xiyobonida buyuk adibimiz Abdulla Oripovning ramziy siymosi qoshida el tanigan ijodkorlar, institutimiz professor-o'qituvchilari hamda adabiyotga ixlosmand yoshlar ishtirokida 20 dan ziyod ma'naviy-ma'rifiy tadbir o'tkazildiki, bularning hammasi yoshlarimizni adib ijodiy olami bilan tanishtirishda katta o'rin tutmoqda.

Bugun zamonaviy texnologiya asri. Tabiiyki, yoshlarning dunyoqarashi shakllanishida zamonaviy texnologiyalarning o'rnini rad etib bo'lmaydi. Shu sababli shoir ijodini yanada omma-lashtirish maqsadida abdullaoripov.tiame.uz sayti ishga tushirildi. Hozirgi kunda ushbu manbada o'zbek, rus va ingliz tillarida adib ijodi namunalari e'lon qilinyapti. O'ylaymanki, mazkur vosita talaba-yoshlarning ma'naviy dunyosini yuksaltirishda, Abdulla Oripov fenomenini targ'ib etishda muhim o'rin tutadi.

Qolaversa, adibning oila a'zolari va institutimiz o'rtasida samimiy rishtalar bog'langan bo'lib, professor-o'qituvchi va talabalar shoir ijodxonasi bilan bevosita tanishdi.

Shu kunlarda Abdulla Oripov ijodi va shaxsiyati mohiyatini ochishga,

targ'ib etishga qaratilgan ilmiy-ommabop asarlar yaratish jarayoni qizg'in davom etmoqda. Jumladan, shoir tavalludining 80 yilligi munosabati bilan hujjatli film tasvirga olinyapti, adibning hali e'lon qilinmagan asarlarini yaxlit kitob holida chop etish ustida ishlanyapti. Biz tashkil etgan "Abdulla Oripov izdoshlari" to'garagida yosh ijodkorlar kashf etilmoqda. "Tafakkur tomchilari" ruknida ulug' shoir ijodiyoti, uning serqirra faoliyati, adabiy-estetik va ijtimoiy-falsafiy qarashlarini yoritish hamda tahlil etishga qaratilgan ko'rsatuvlar efirga uzatilmoqda. Abdulla Oripovning yaqin do'stlari, shogirdlari, oila a'zolari suhbatlaridan talabalarimizni bahramand qilish uchun "Intervyu burchagi" videodasturini ham tashkil etdik. Institutimizda Abdulla Oripov nomidagi ko'krak nishoni va stipendiyaning joriy etilishi esa adib siymosiga yuksak ehtirom nishonasi bo'lish barobarida talaba-yoshlarni ilm olishga, adabiyotga rag'batlantiruvchi muhim omil sanaladi. Institutimizda Abdulla Oripov nomidagi muzeyning tashkil etilishini har bir adabiyot muxlisi chinakam bayram sifatida qabul qildi. Shoir she'riyatidan ta'sirlangan talabalarimizning ijod namunalaridan iborat "Ilhom buloqlari" to'plami kitob holida chop etildi. Adib tug'ilib o'sgan Qashqadaryo viloyatining Koson tumaniga talabalar uchun sayohat uyushtirilgani ham barchada katta taassurot qoldirdi. Chunki shoirni ulg'aytirgan o'sha kengliklar, salobatli tog'lar etagidagi Neko'z qishlog'i; adib yashagan xonadon, devorlarga ilingan shoirning bolalikdagi suratlari – bularning bari biz uchun qiziq bo'ldi. Yosh Abdulla ko'kragini yerga berib yostiqni quchoqlaganicha kitob mutolaa etgan, o'z tuyg'ularini qog'ozga tushirgan xonada faylasuf-olim Abdurahim aka Erkayev so'zlab bergan xotiralar bu tasavvurlarimizni yanada boyitdi. Suhbatga qo'lgan shoirning rafiqasi Hanifa opa Mustafoyeva o'zi kelin bo'lib tushgan xonani ko'rsatib, o'tmish xotiralarini eslab ko'zlariga yosh oldilar.

Mehmonlar o'quvchi Abdulla tahsil olgan o'rta maktabda ham bo'lishdi. Maktab bog'

to'rida bo'lib, uning birmuncha eskirgani sezilib turibdi. Lekin yonida zamonaviy ikki qavatli yangi maktab qad rostlagan. Maktabning ikkinchi qavatidagi muzey shoirning bolalik yillaridan tortib umrining oxirigacha bo'lgan davrlardagi uchrashuv va muloqotlar, taniqli shaxslar bilan suhbatlari aks etgan suratlar, shuningdek, katta-kichik eksponatlardan tarkib topgan. Delegatsiyamiz a'zolari muzey bilan yaqindan tanisharkan, shoir bilan ruhan, qalbdan gaplashgandek bo'lishdi. Shoirning o'zi va ovozi yozilgan audio va videodarsliklar hech kimni befarq qoldirmasligi aniq...

Bularning barchasi ulug' shoir hayoti va ijodini atroflicha o'rganish va targ'ib-tashviq qilish borasidagi dastlabki qadamlardir. Bu boradagi ishlarni izchil davom ettiramiz.

Abdulla Oripov – o'zbek she'riyatida o'z maktabini yaratgan adib. Ijodkorlarning bugungi navqiron avlodlari ham ulug' shoir izdoshlari ekanidan iftixor qilish barobarida uning boy ijodiy tajribasidan saboq olayotgani Abdulla Oripov she'riyat maktabining miqyosi nechog'liq katta ekani isbotidir. Shoir ijodini talaba-yoshlar orasida keng targ'ib etish, shubhasiz, yana ko'plab iste'dodli shoiru adiblarning yetishib chiqishiga, oxir-oqibatda adabiyotimizning, ma'naviyatimizning yuksalishiga xizmat qiladi.

Sul-tonmurod OLIM,
filologiya fanlari
nomzodi

1954-yili tug'ilgan.
Toshkent davlat
universiteti (hozirgi
O'zMU)ning
Jurnalistika fakultetini
tamomlagan.

"Navoiyning
she'rshunos shogirdi",

"Ishq, oshiq va
ma'shuq", "Bayroq, burj
va burch", "Naqshband
va Navoiy", "Luqmayi
halol", "Beshik", "Hijob",
"Milliy mafkura – xalq
tayanadigan kuch",
"Madhiya", "Istiqloq –
baxtim, saodatim...",
"Bayramlarimiz",
(o'zbek, rus va ingliz
tillarida), "Navoiy –
yoshlarga", "Suv – ilohiy
ne'mat", "Milliy g'oya,
maf-kura, ma'naviyat",
"Ma'naviy barkamollik
sir-sinoati", "Til va
adabiyot siyosati" kabi
kitoblari chop etilgan.

BUYUKLIK SIRLARI

1. XALQ VA SHOIR

Qalb qo'riqchisi

*Y*ayrab-yayrab kulmasa, to'yib-to'yib yig'lama-sa, zavq-shavqqa to'lib ketganida qalbi junbishga kelmasa, iztiroblar girdobida qolganida olov bo'lib yonmasa, yashash, yaratish, qay bir hayotiy aqida-qat'iyat-larini o'tkazish uchun qizg'in kurashlarga chog'lanmasa, odam odammi?

Ana shunday o'ta hissiy lahzalarda dilida so'z qaynab, uni qog'ozga to'kmasa, shoir shoirmi?

Xo'p, bu-ku bir kishining zavq-shavqi, orzu-o'yi, niyat-maqsadi, ehtiros-iztirobi haqida ekan. Butun bir xalqning ko'nglida kechgan his-tuyg'u, dard-hasrat, g'am-kulfat, quvonch-baxtni kim izhor etadi? El qalbini kim qo'riqlaydi?

Shoir!

Tarix shunga guvohki, shaxsiy-insoniy dardini o'z xalqi dardiga aylantirib kuylay olgan shoirgina asrdan asrga o'tadi.

Shoir-lar adabiyot tarixidan "shaxsiy dard" va "xalq dardi" degan ikki qutb oralig'idan o'z iste'dod va mehnatiga yarasha o'rin oladi.

Hayot bo'lganida 2021-yilning 21-martida Abdulla Oripov 80 yoshga to'lar edi. Bugun u oramizda yo'q. Lekin uni ko'rgan-bilganlar yodida yorqin-yorqin xotiralar qoldi.

Bu buyuk sohibi qalam xususida 14–15 yoshimdan beri o'ylab yurganlarim bir-bir xayolga kela boshlaydi.

Shunda beixtiyor ustoz Matyoqub Qo'shjonovning o'tgan asr 70-yillari o'rtalarida bir yig'inda aytgan: "Abdulla yana 25–30 yil ijod qilsa, asrning millat qalbidagi bor dardini qog'ozga to'kib ulguradi", degan e'tirofi esga tushib ketdi.

Rost, XX asrning so'nggi 40 yildan oshiqroq davrida Abdulla Oripov xalqning bir asr mobaynida ko'nglida tugib yurgan ko'p gapini aytib ulgurdi hisob.

Ijtimoiylik

She'r ustalarining ayrimlarini "ijtimoiy shoir" degan guruhga kiritish adabiyot ilmi nuqtayi nazari-dan qanchalar to'g'ri bo'lar, bilmadim-u, lekin negadir, Abdulla aka haqida shu ta'rif miyada aylanaveradi.

Bir kuni o'zlariga ham aytdim: "Birinchi muhabbatim" she'ri ham, aslida, faqat muhabbat mavzusida emas", – dedim. "Bu yog'i – o'zlarinigizga havola", deb qo'ya qoldilar.

Chunki, axir, bu she'rni teranroq mushohada qilsak, aynan yigitning qizga muhabbatidan ko'ra kattaroq, aniqrog'i, ijtimoiyroq ma'no-mazmun borligini anglaymiz-da.

O'zi, asli, asr-asrlik mumtoz adabiyotimizda ishq orqali butun bir hayot falsafasini, insonning yashashdan maqsadi-yu butun borliqning o'z Yaratuvchisiga inon-ix-tiyorsiz, hatto majnunona talpinishini qalamga olish bor va bu bir tizim darajasiga ko'tarilgan edi. Shuning uchun kitobxon sifatida biz "Birinchi muhabbatim"dan ham ana shunday, Navoiy "Lison ut-tayr"da ta'kidlaganidek: "So'z – o'zga, ma'ni – o'zqadur", qoidasidan kelib chiqib mazmun qidirishga mantiqan tayyormiz.

Avvalo, she'r lirik qahramonning bir tongda – ruhidagi ma'yuslik ajib bir sokinlik uyg'otgandagi kayfiyati izhori bilan boshlanadi. Yoshlik ham goh zavq, gohi to'polon bilan o'tgan. Qalb iymon bilan ayri tushgan kezlar ham bo'lgan. Umrning chorak asri ortda qolgan. U shuni tushunib yetganki:

"Dunyo" degan shundayin anglab bo'lmas sir ekan.

Biroq hali orzulardan judo bo'lgani ham, yulduz-day kulgani ham, Oy kabi so'lgani ham, gul misol sarg'ayib bo'lgani ham yo'q.

Xo'sh, nima bo'lgan o'zi unda?

Bu she'rda yosh qalbning hayot u o'ylagandan tamom boshqacha, o'ta murakkab, faqat ezguliklardangina iborat emasligini, odam boshida yo'lini yo'qotishi ham, g'ussaga botishi ham, chorasiz qotishi ham borligini anglab, bolalik-yoshlikdagi pok, beg'araz, begard-begidir tasavvurlarining o'zgarganidan achi-nish, uni endi hech qachon qayta topolmasligidan o'kinish hissi – hukmron. Ko'ngil o'sha pokiza hisni qo'msaydi. Uni izlaydi. Unga sig'inadi...

Bir ishqiy she'rdaki, shuncha ijtimoiy-lik bo'lsa, shoirming butun ijodida ijtimoiy mavzu qanday o'rin tutadi?

Abdulla Oripov bu jihatdan ustoz G'afur G'ulomga o'xshaydi.

Vaterlooda Napoleon nima xato qildi?

Abdulla Oripovning bir she'ri:

Vaterlooda xato qildi Napoleon, –

deya boshlanadi. Buni tushunish uchun, avval Napoleon Bonapart kimligini, Vaterloo qayerda ekanini, bu jangda kimning qo'li baland kelganini, Fransiya hukmdori qaysi xatosi asosida mag'lub bo'lganini... bilish kerak-da.

Vaterloo – hozirgi Belgiya hududidagi mashhur qishloq. 1815-yil 18-iyun kuni uning yaqinida Fransiya bilan Angliya

o'rtasidagi urushning qaqshatqich, hatto, hal qiluvchi jangi bo'lib o'tadi. Avvaliga Napoleonning qo'li baland kelayotgan edi. Biroq keyin, baribir, angliyaliklar g'olib chiqadi. Chunki Napoleon lashkarining bir qismini dushmanga yordamga kelgan Prussiya armiyasini jang maydoniga kirishdan to'sib turishga tashlaydi. Ammo nemislar uzoq masofani aylanib o'tib, baribir, jangga qo'shiladi. Napoleonning qo'riqchilik qilib turgan kuchlari esa amalda jangga qatnashmay, qolib ketadi. Oqibatda Napoleon lashkari Prussiya armiyasining yordami bilan kuchayib ketgan marshal Vellington boshqargan ingliz armiyasiga yutqazadi.

Vaterloo jangi haqidagi ana shu tafsilotlardan bexabar o'quvchi bu she'r tub mohiyatini tushunib olishi – juda qiyin.

Bu asarida shoir talmeh san'atidan foydalanagan.

G'afur G'ulom ijodida ham bu san'at nihoyatda ko'p qo'llangan. Tarixni yaxshi bilmay turib, bu ikki shoir ijodini to'la tushunish aslo mumkin emas.

Xalq – bosh timsol

Bu ikki shoir ijodida she'riyat xalq bo'lib so'zlaydi.

Ularning ijodida millatning shonli va qonli tarixi bugunga, shu zamonning hodisasiga aylanib ketadi.

Shuning uchun bu sohibi qalamlar asarlari orasida talmehsiz she'r – yo'q hisob. Ochig'i, xalqning dardini o'ziniki kabi his etish "ijodkor-man" deganning hammasiga ham nasib qilavermas ekan. Shundaylarni bilaman, boshiga ne qora kun tushsa ham, mard bo'lib chidaydi, miq etmaydi. Lekin noxos bir surnay nola qilsa, ko'ziga bafurja yosh keladi. Nega? Surnay nolishi xalqning hasrati bilan qorishib ketgan-da. Yurakni ezib yuboradi. Uning milliy pardalariga tegib ketadi.

Xalqniki bo'lish – Abdulla Oripovning buyuk orzusi. U "Biznikilar" she'rini:

Koshkiydi, ahli yurt turib tepamda:

"U bizniki edi", – desalar, –
deb tugatadi.

"Tilla baliqcha"da esa baliqchaga emas, aslida, keng dunyodan majburan uzib qo'yilgan badbaxt xalqqa rahmingiz kelib ketadi. "Men nechun sevaman O'zbekistonni"da Vatanni boyliklari, Quyoshi, paxtasi, jannatiy bog'lari uchun emas, shu yerda ONA XALQ yashayotgani uchun sevishi aytilgan. "O'zbekiston" qasidasida-ku xalq bosh timsolga aylangan. Uning nozik nuqtalarida o'sha paytda hukmron bo'lgan sho'ro siyosatiga zimdan qarshi g'oyalar ustomonlik, ya'ni shoirona mahorat bilan singdirib yuborilganini ko'ramiz.

Mana, Sohirqiron Amir Temur haqidagi o'sha mashhur band:

*Kechmishing bor, chindan ham, uzoq,
Ilg'ay olmas barchasin ko'zim.
Maqtamasman moziyni biroq,
O'tmishingni o'ylayman bir zum.
Zabtga olib keng Osiyoni,
Bir zot chiqdi mag'rur, davongir,
Ikki asr yarim dunyoni
Zir qaqshatdi oqsoq jahongir.
Demam bu kun: "U manim, manim"
O'zbekiston, Vatanim manim.*

"Maqtamasman moziyni biroq", – misrasidagi "maqtamasman" so'zini "maqtayolmayman" deb tushunasiz. "Demam bu kun: "U manim, manim", – satridagi "demam" kalimasini nozik she'rxon "demayman" deb emas, "deyolmayman" tarzida angelaydi. Chunki shoirning asl maqsadi ham shu edi.

Shunday jahongir bobosini "meniki" deyolmayotgan bir qaram zamonda xalq dardini bundan boshqa yana qanday aytsin?!

Qasidaning:

Kolumbda bor alamim manim, –

misrasini avvallari faqat, *okeanning nari yog'ida ham bir qit'a borligini Abu Rayhon Beruniy bobomiz to'lqinning qaytishiga qarab, Xristofor Kolumbdan bir necha asr oldin bashorat qilganiga ishora*, deb tushunar edim. Hozir bu satr yanada boshqacharoq – kengroq tasavvurlar tug'diradi. Aynan Kolumb Yevropadan Hindistonga dengiz yo'lini ochish g'oyasi bilan chiqib, o'zi mutlaqo

bilmagan holda Amerikani kashf etgan. Lekin, baribir, ko'p o'tmay Yevropadan Hindistonga dengiz yo'li ochildi. Shu-shu Buyuk Ipak yo'lining ahamiyati pasaydi. U batamom yo'q bo'lib ham ketdi. Xalqimiz ana o'sha Buyuk Ipak yo'li bizni tark etganidan bu yog'iga jahon taraqqiyotidan uzilib qola boshladi. Dunyo bizni tashlab qo'ydi. Buning jabrini hozirga qadar tortib kelayotganimiz hech kimga sir emas... Bu misra – hatto, yillar o'tib, kishida ana shunday tamoman yangi tuyg'u, mulohaza-yu mushohada ham uyg'otaverishi bilan qadrlri.

Mazkur she'rning yana bir milliy tomirlarimizga ta'sir etib, ma'yus bir hazinlik uyg'otadigan bandi bor:

*Kech kuz edi, men seni ko'rdim,
Derazamdan boqardi birov.
U sen eding, o dehqon yurtim,
Turar eding yalangto'sh, yayov.
– Tashqarida izillar yomg'ir,
Kir, bobojon, yayragil biroz.
Deding: – Paxtam qoldi-ku, axir,
Yig'ishtiray kelmasdan ayoz.
Ketding, umri maxzanim manim...
O'zbekiston, Vatanim manim.*

Shoirning "bobojon"i kim? Dehqon yurt! Ona xalq! U "umri maxzan". Ya'ni uning hayoti – xazina. Yomg'ir demay, qor demay, paxtasini o'ylaydi. Uning birozgina yayrashga ham vaqt-fursati yo'q.

"Genetika" she'rining lirik qahramoni ham yakka shaxs emas. Unda Shiroq, Alpomish, Bobo Kayfiy, Ulug'bek, Navoiy, Bobur, Eryigitov, Rahimov bekorga tilga olinmagan. Xalq sifatida kelajakka bizdan nima fazilat meros bo'lib qoladi? Shoirmi shu masala bezovta qiladi. Javob esa – uningcha, shunday:

1. Qolar kurashlarda toblangan xayol.
2. Buyuk bardoshimiz qolgusi, axir.
3. O'zni bag'ishladik kurashga butkul,
Demakki, yashadik oromga tashna.
4. Haqqa, haqiqatga tashna o'tdik biz.
5. Biz ham yetuklikka bo'lmadik timsol.

Bu dilgir misralarning o'zinigina mushohada qilganda ham, shoir sho'ro zamonidan ich-ichidan norozi ekanini anglab olish qiyin emas. Shuning uchun uning butun umidi – kelajakdan:

1. Balki oro topib bashar sayqali,
Tug'ilar eng oliy inson, mukammal.
2. Lekin sen bo'larsan bokira mutloq,
Lekin sen yasharsan farishta misol.
3. Labda tabassum-u ko'zda yosh bilan
Senga talpinaman, buyuk nabiram...

Biroq bu xalqning odamiylik darajasini ko'tara olmagan shoirmi bezovta qiladi va u boshqa bir she'rida:

*Qachon xalq bo'lasan, ey sen – olomon! –
deya bong uradi.*

Bu sho'ro zamonida aytilgan. Istiqloq tufayli biz bir butun xalq bo'lishning eng qulay imkoniyatini qo'lga kiritdik.

Xalqning g'animi – shoirning g'animi. Yomonligi shundaki, bu dushman ham tilida "xalqim" deydi. Aslida esa, har so'zida yurtni ulug'lagani bilan, uning:

Amal poyasida – ikkala ko'zi.

Doimo "xalqim" deb ko'kragiga urib yurganlardan ba'zilarining ham:

*Bir qo'li ko'ksida, bir qo'li biroq,
"Tozalab" turadi xalqning hamyonin.*

("Aktyor")

Yozuvchilar bog'idagi bir yig'inda Abdulla aka: "Ba'zan xalq bir kishi timsolida ham namoyon bo'lishi mumkin", degan edi. Bu ta'rifni Temur, Navoiy, Bobur, Fitrat, Qodiriy, Cho'lpon haqida bemalol aytish mumkin. Bugun shu safga O'zbekiston xalq shoiri, O'zbekiston Qahramoni Abdulla Oripovning o'zini ham bemalol qo'shish mumkin. Nazarimda, bunday zotlar, hatto, tushlarida ham o'zbek xalqi dardini ko'rgan bo'lsa kerak.

2. ALISHER NAVOIY VA ABDULLA ORIPOV

Mumtozlik

Alisher Navoiy 1441, Abdulla Oripov 1941-yili tugʻilgan. Sirli hodisa – orada roppa-rosa 500 yil farq bor.

Ammo bu ikki shoirni bir-biriga bogʻlab turgan narsa faqat shugina emas.

Ayrim shoirlar yozma sheʼriyatga oʻzlari vakili boʻlgan lahja yoki sheva unsurlarini haddan tashqari koʻp olib kirishga intiladi. Ehtimol, bu ham unchalar yomon urinish emasdir. Chunki shu tariqa tabiiylikka erishiladi, muayyan mintaqa til iqlimi paydo qilinadi, adabiy tilimiz yangi-yangi soʻz va iboralar bilan boyiydi va hokazo.

Ammo Abdulla aka adabiy tilga oʻta sadoqatli, yozma nutq talablariga qatʼiy amal qilib qalam suradigan shoirlarimizdan edi. Uning sheʼriyatida bahsga sabab boʻladigan soʻz, ifoda va ibora topolmaysiz hisob.

Bir tilshunos “Men nechun sevaman Oʻzbekistonni?” sheʼridagi “*paxta oʻsmaydimi*” ifodasiga eʼtirof qilgan. Chunki tilimiz qoidalari boʻyicha, “*chigit ekiladi*”, “*gʻoʻza parvarish qilinadi*”, “*paxta teriladi*”. Ammo shoir, ehtimol, “*paxta yetishtirilmaydimi?*” ifodasini vaznga solish qiyinligidan kelib chiqqan, balki “*paxta*” soʻzining el orasida mashhurroqligini hisobga olgandir.

Shoir avval-boshdan yozma sheʼriyatning mumtoz namunasini yaratishni niyat qilgan va bunga erishgan edi. Qolaversa, adabiy tilga millatni millat qiladigan, atrofida hammani bir-lashtiradigan oʻta qudratli va sohir kuch yangiligʻ qarar edi. Uning mashhurligi, ommabopligi zamirida ana shunday nozik jihat ham yotar edi.

Tilimiz uch katta lahjaga boʻlinadi. Bular – qarluq-chigil, qipchoq va oʻgʻuz lahjalari. Qipchoq lahjasi – lisonimizning asl turkiy iforini eng koʻp saqlab qolgani bilan alohida ahamiyatga ega. Garchi adabiy tilimiz, asosan, qarluq-chigil lahjasiga suyansa-da, qipchoq lahjasidan turkiy xazina sifatida unumli foydalanib kelyapti.

Ammo...

Bir shoir tilimizning qipchoq lahjasi asosida sheʼrlar bitib, kitob qilib chiqaribdi ham. Xuddi qirgʻizcha oʻqigandek boʻldim.

– *Aka, bu maʼqul yoʻl emas. Axir, siz baxshi emassiz-ku, shevada ijod qilaversangiz, Yozma adabiyot yaratmoqchisiz-ku,* – dedim.

Keyin tan olib, Abdulla Oripov ham unga xuddi shu tarzda tanbeh berganini aytdi.

Eʼtirof eʼtirof

1991-yili “Navoiy yili” boʻldi. Televideniya yeda Najmiddin Komilov boshlovchilik qilgan koʻrsatuvda Abdulla Oripov bilan birga qat-nashdik.

– *Sizni oʻqirdim, eshitardim, bugun, mana, xursandman, tanishib oldik,* – dedilar.

– *Biz sizni bolalikdan oʻqiyimiz,* – dedim shogirdona mamnuniyat bilan.

Televideniya chiqdik. Negadir, Najmiddin aka ichkarida muharrir bilan maslahatlashib qoldilar.

– *Yoʻq, Najmiddin aka bilan xayrlashmasdan ketish yoʻq. Kutamiz,* – dedilar Abdulla aka hovliga chiqqanimizdan keyin. Navoiyshunos Alimulla Habibullayev bilan ikkalamizga:

– *Bir narsani eshitib qoʻyinglar. Najmiddin domla adabiyotning yuragini biladi,* – dedilar. Biroz oʻtib yana: – *Toʻgʻri, falonchi domlalaringiz ham yomon emas, zoʻr,* – dedilar ustozimiz tengi bir professorning nomini tilga olib. – *Lekin u adabiyotning faktik tomonini koʻproq biladi, yuragini Najmiddin akachalik his qila olmaydi.*

Bu buyuk shoirning ulugʻ olimga bahosi edi.

Endi Najmiddin Komilovdan eshitganimni aytay.

– *Abdullajonning oldida xato qilib qoʻyishdan choʻchib turaman. Koʻp narsani biladi-yey,* – dedilar bir kuni Najmiddin aka.

Poydevor

Shoirilar ijodini turli mezonlar bilan baholash bor. Gap – masalaga qaysi jihatdan yondashishda.

Kasb taqozosi bilan ko‘proq mumtoz adabiyotni o‘qishga to‘g‘ri keladi. Biroq shuni sezganmanki, zamonaviy so‘z san‘atining ayri-ayracha bir mehriyosi bo‘ladi. Chunki unda aks etgan hayot – ko‘ngilga yaqin, xoh tasvirlangan timsol bo‘lsin, xoh ko‘nglini to‘kayotgan lirik qahramon bo‘lsin – sizga zamondosh.

Endi bir gapni aytsam, unchalar o‘rinsiz bo‘lmas, deb o‘ylayman. Boshqalarni bilmadim-u, negadir, Chingiz Aytmatovni o‘qisam – nasriy asar yozgim, Abdulla Oripovni mutolaa qilsam – she‘r bitgim kelaveradi.

Axir, adib adibga, shoir shoirga yelka tutishi, ko‘prik bo‘lishi kerak. Adabiyotning yuksak namunalorigina kelajak so‘z san‘atiga chinakam poydevor bo‘la oladi.

Dunyoning eng zo‘r ikki sohibi qalami o‘zimizning Markaziy Osiyomizdan chiqqaniga har qancha faxrlansak kam.

Xalq yashar ekan, adabiyot o‘lmaydi. Har zamon shoir yo yozuvchisi o‘z davri so‘zini aytishi lozim. Bu jihatdan Abdulla Oripovning 1967-yili bitilgan mana bu sakkizligida juda teran ma‘no ifodalangan:

*O‘zimni moziyning bag‘riga urdim,
Va shu on shukrona aytib qaytdim men.
Kimdir ko‘rmay ketgan baxtni men ko‘rdim,
Kimdir aytmay ketgan so‘zni aytdim men.*

*Neni kutayotir ajib kelajak,
U mening iqbolim, mening baxtimdir.
Men ko‘rmagan baxtni kimdir ko‘rajak,
Men aytmagan so‘zni aytajak kimdir.
Qo‘liga qalam tutgan borki, albatta, kimdir
aytmay ketgan so‘zni topib, aytib ketishi zarur.*

Navoiy jahonni qalam bilan olgan

Biz tengilarning baxtimiz shuki, Erkin Vohidov, Abdulla Oripov kabi buyuk shoirlarga zamondosh bo‘ldik. Kasb taqozosi bilan mam-lakatimizning ko‘plab shahar va tumanlarida ma‘ruza qilishga to‘g‘ri kelgan. Davralarda bu ikki shoir asarlaridan parcha o‘qishga hamisha hadik-sirab turaman. Chunki odamlar orasida ularning aksar mashhur she‘rlarini yod bilganlar – juda ko‘p. Xato qilsangiz, tamom-da.

Bir gal Guliston shahridagi Olim Xo‘jayev teatrida “O‘zbekiston” qasidasining Navoiyga bag‘ishlangan bandini ataylab buzib:

*Besh asrkim, nazmiy saroyini
Titratadi zanjirband bir sher.
Temur tig‘i yetmagan joyini
Qilich bilan oldi Alisher, –*

deb aytgan edim, butun zal: “Qalam bilan!” – deb baqirishga tushdi-ku!..

Navoiy kim yaxshi biladi?

1991-yil sentabr oyi oxirida Navoiy tavalludining 550 yilligi xalqaro miqyosda keng nishonlandi. Bu amalda mustaqillikka erishganimizdan keyingi O‘zbekistonimizning dastlabki yirik xalqaro tadbiri edi. Xalq bahonada xuddi mustaqillikning o‘zini ham bayram qilayotgandek bo‘ldi o‘shanda.

“Xalqlar do‘stligi” saroyida eng katta yig‘in o‘tkazildi. Buyuk shoir va mutafakkir hayoti va ijodi haqida aynan Abdulla Oripov katta, sermazmun, keng qamrovli ma‘ruza qildilar.

Xo'sh, bevosita navoiyshunoslik bilan shug'ullanadigan shuncha ilmiy va ta'limiy muassasalarimiz, shuncha professor-u akademi-gimiz bo'la turib, nega ma'ruza qilish uchun aynan Abdulla Oripov tanlandi?

Abdulla akaning bunga ma'nan haqqi bor edi. Ma'ruzani tinglab: *"Abdulla Oripov – Navoiyni tushunishda hammadan zo'ri!"* degan xulosaga kelganman o'shanda.

Abdurauf Fitrat, Abdulhamid Cho'lpon, Abdulla Qodiriy, Sadriddin Ayniylar avlodi Navoiyni bilgan, albatta. Keyingilardan G'afur G'ulom, Oybek, Hamid Olimjon, Shayxzoda, Uyg'un, Izzat Sultonlar ijodini ham Navoiy asarlari ta'sirisiz tasavvur qilish qiyin. To'g'ri, sho'ro davrida Chustiy, Habibiy, Sobir Abdulla, Charxiy, Vosit Sa'dulla va boshqa ayrim shoirlarimiz aruz vaznida samarali ijod qilishni davom ettiraverdi. Ammo, ochig'i, bu yo'nalish o'zbek she'riyatining asosiy jabhasi hisoblanmas edi.

Biroq shundan keyingi shoirlarning katta bir toifasi yetishib chiqdiki, ular, rostini aytganda, Navoiyni o'qimadi. Hatto, *o'qish – shart*, deb ham hisoblamadi. Bunga ko'p-ko'p ijtimoiy sabablar ham bor, albatta.

To'g'ri, hech kim hech kimni falon shoirni o'qimaslikda ayblay olmaydi. Ammo, ehtimol aynan shu sabab bo'lib ham, she'riyatning darajasi pastlab ketdi. Holbuki, Navoiyni o'qimay turib ham, o'zbek shoiri bo'lish mumkinmi o'zi?!

Ana shu katta, ya'ni ko'p yillik tanaffusni Erkin Vohidov bilan Abdulla Oripov buzdi. Bular, avvalo, Navoiydan ulgi oldi. Uning ijodini, *o'zbek she'riyatining buyuk sarchashmasi*, deb bildi. Axir, o'zbek adabiyoti bir butun daraxtga o'xshaydi. Navoiy ijodi – uning ildizi yanglig'. Abdulla Oripov ijodi ham aynan ana shu baquvvat ildizdan oziq olib, rivojlangan.

Shoirning ustozlari kimlar edi?

2010-yilning kuzi edi. Zarafshon shahridagi eng hashamatli madaniyat saroyida O'zbekiston xalq shoirlari – Abdulla Oripov, Sirojiddin Sayyid, Mahmud Toir, taniqli shoira Farida Afro'z ishtirokida katta uchrashuv o'tkazilyapti. Davrani kamina boshqarib boryapti. Shunda Abdulla akaga: *"Ustozlarinigiz kimlar?"* degan savol tushdi. Negadir, ustoz umumiyroq qilib javob qaytardilar. Shunda men o'zlaridan ruxsat olgan bo'lib, bugun eslashimcha, taxminan shunday dedim:

– *Abdulla Oripov she'riyatiga uch salaf shoir ijodining ta'siri kuchli. Qofiyalarning puxta-pishiqligi, misralarning ravonligi jihatidan Hamid Olimjondan, ijtimoiy-siyosiy ruh ustunligi G'afur G'ulomdan, xalqona ifor Mirtemirdan o'tgan. Lekin shoir ijodiga kuch berib turgan eng katta manba – Alisher Navoiy ijodi.*

3.ABDULLA ORIPOVNI QIYNAGAN ILLAT

O'z ko'zini o'ygan kas

Odamzodda hasad yo'qolsa, Navoiydan keyin yo'qolar edi. Chunki, ehtimol, jahon adabiyotida hali hech kim bu jirkanch illatni ulug' bobokalonimizchalik tasvirlab bermagandir. Hasad – turgan-bitgani johillik. Hasadgo'y, agar boshqalarning ko'zida bir nur ko'rsa, shundan ham kuyib, kul bo'ladi. Johillikning darajasini qarangki, endi shu birovning ko'zidagi nurmi ham olib, o'zining ko'ziga joylamoqchi. Lekin, axir, buning

uchun uni o'rnatish niyatida o'zining ham ko'zini o'yadi:

*Johilki, hasad bo'lg'ay aning jahlig'a zam,
Nur el ko'zidin anglasa, o'z ko'zida kam,
Ko'zlarni alishmoqqa chekib tig'i sitam,
El ko'zini ham o'yg'a-yu, o'z ko'zini ham.*

Hasadning darajasini bundan oshirib tasvirlashning imkoni bo'lmasa kerak. Hasad Navoiydek zotning ham jon-jonidan o'tgandirki, shu achchiq satrlarni qog'ozga tushirgan.

Shoirni nima ko'proq qiynagan?

Abdulla Oripov tasvirida Boburni ham hasad qiynagan:

Ne-ne saltanatlar kek bilan boqqan.
(“Bobur”)

Shoir:

Shukr, bas, degancha g'animlarim bor, –
deya axborot berar ekan, o'ziga hasad qilganlardan nolib qoladi:

Biroviga yoqmas jindak jur'atim,
Biroviga yoqmas men yurgan yo'lak.
Nogoh biror joyda chiqsa suvratim,
Biri uxlay olmay qiynalsa kerak.

Hasad – Abdulla Oripov she'riyatining asosiy mavzularidan. Erinmay sanab chiqdim. Kamida 30 dan ortiq she'r – shu yo shunga yaqin illat haqida.

Mana bu misralar ham shoir ijodida mazkur mavzu qanchalar ishlangani haqida tasavvur beradi:

Voajab, qay bir zot, o'z umri qolib,
Mening qadamimni o'lchab yuribdi...
(“Umr”)

Bekor qolganida, ba'zida sekin
Bir-birin tagiga suv quyur.
(“Suv”)

Chunki bu olamda sen uchun, hatto,
Oddiy insonlikni ko'p ko'rganlar bor.
(“Shukrona”)

Bir qarashda, zakiy zotsiz,
Bir qarashda, donosiz,
Ammo, bilmam, qay jin urmish,
Yasholmaysiz ig'vosiz.
(“Tarbiya”)

O, qancha yurakni etmishdir asir,
“Hasad” deb atalgan qora bir balo,
Oftobim, shular ham kun ko'rsin, axir,
Zulmat qalblariga yubor nur – ziyo.
(“Momo Havo”)

Fitratni, Qodiriyini, Cho'lponni kafansiz ko'mgan ham, Mirtemirga “tashlangan”, uni umr bo'yi yegan ham hasad edi:

Sizga tashlanmadi, oh, ne-ne zotlar,
Ular har mo'minga tashlanar edi.
Tashlanmasa, dili g'ashlanar edi,
Ular puchak jonlar, aqli bedodlar.
(“Karvon”)

Oyog'i osmonda ig'vogar zoti
Ayri tili bilan izg'ib yurardi.
(“Inson manzarasi”)

Hasad xudbinlikdan kelib chiqadi va kishini dilozorlikka undayveradi:

Xudbin va dilozor kimsaning, axir,
Og'zi qon yirtqichdan qanday farqi bor?!
(“Qo'riqxon”)

Uchinchi odamning ham hasaddan xoli bo'lishiga hech bir kafolat – yo'q. Shuning uchun shoir unga iltijolar qiladi:

Qo'llarim ko'ksimda, betinch, betoqat,
Ta'zimlar qilurman senga ushbu dam.
U – menmi, u – senmi, kim bo'lma, faqat
Senga insof bersin, uchinchi odam.
(“Uchinchi odam”)

Mana bu misralar ham hasadchiga aytilgan:

Men o'zga manzilga tikkanman ko'zim,
U – sening kulbangdan juda ham yiroq.
(“Dunyoni qizg'anma”)

Shoirga bir umr karvonining itlar orasidan o'tishi qattiq alam qiladi:

Lekin alam qilar,
Bir umr giryon
Itlar orasidan
O'tsa karvoning.
(“Deydilar...”)

Boshqa barcha hayvonlar o'z qavmiga aslo qiron keltirmas ekan. Xalq topib aytadi: "Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi!" Lekin, afsus:

*Oh, faqat odamzod – farzandi bashar
Bir-birini mahv etish qasdida yashar.*

("Qonuniyat")

*Yolg'iz bir jumboqqa aqlim yetmadi:
Qaydan tug'iladi, bilmadim, hasad?*

("Idrokim boricha yashadim faqat...")

*O'zi oddiygina,
Kam yo'q ishida.
Tonnalab ko'mir bor
Lekin ichida.*

("Hasadgo'y haqida")

Hatto, "Hakim va ajal" dostoni ham aynan hasad haqida:

*Murodi ne – anglagandi hakim begumon,
Yoqar edi Mirzoni rashk, hasad ko'r-u kar.*

Yoki:

*Men – Iblisman, odamlarning o'zidan chiqqan,
Sen – zakosan, yo'qdir seni ko'rarga ko'zim.*

Bilmadim, Shekspirning Yagosidan keyin inglizlardan hasad qanchalar yo'qolgan, lekin Navoiy tasviridagi hasadidan o'z ko'zini ham o'ygan odamdan bu yog'iga bizda u kamayganday ko'rinmaydi.

Umuman, hasad – ojizlik belgisi bo'lsa kerak. Odam uchun ham, xalq uchun ham.

Abdulla Oripovdek "xalq" degan buyuk insonni

hasad shu xalqda, uning illatlari qatorida borligi ko'proq iztirobga solgan bo'lsa, ajab emas.

Yaqinda ijtimoiy tarmoqlarda 2015-yili O'zbekiston xalq artisti Gavhar Zokirovaning Abdulla Oripov bilan o'tkazgan suhbatini ko'rib qoldim. Unda buyuk shoir hasadchilar umr bo'yi u kishini qanchalar ta'qib qilganini alam-hasrat bilan gapirib, bir gal Sharof Rashidov asrab qolganini, bir safar David Kugiltinov she'rlarini Moskvada chop ettirib, qanday qo'llab-quvvatlagani, hatto ish qama-qamaga ham yaqinlashgan mahalda Ozod Sharafiddinov: "Agar Sizga bir gap bo'lsa, yoningizga borib, yotib olaman", deganini esladi.

Shunda, *hasad* – shoir lirikasining bosh mavzularidan, *deganimda haq ekanman*, deb o'ylab qoldim.

Insoni komil orzusi

Dunyo dunyo bo'lganidan buyon u aql tantanasi uchun kurash maydoniga aylangan. Bu oson kechadigan jang-u jadal emas. Qaytanga, aql – ko'proq ozor chekishga majbur:

*Vujudimni teshar yillar shamoli,
Yurak tilka-tilka turfa ozordan*

("O'tinch")

Shoirning bitmas armoni – insonni komil, ya'ni mukammal ko'rish. Bu "Genetika" she'rida kuchli ifodalangan. Lekin uning ko'p asarlarida ham ayni motiv u yoki bu tarzda qayta-qayta qalamga olinaveradi. "Yillar armoni"da o'qiymiz:

*Mukammal ko'rmog'chi bo'ldik dunyoni,
Yetuk bo'lolmadik o'zimiz biroq.*

“Inson manzarasi”da shunday satrlar bor:

*Oyog'in zaminga qadagan sobit,
Komil inson zoti ne chog'lik yuksak.*

“Dunyoda diyonat hali mavjuddir...” she'rida:

Inson orzusiga hali yetmagan, –

misrasiga duch kelamiz.

Inson komillikka intilaveradi. Adabiyot bu yo'lda unga kamarbastalik qilaveradi.

4. MUTAFAKKIR

Topilma

Ba'zan bir badiiy-ifodaviy topilma butun bir asarning “chiroy”ini ochib yuboradi. Ayniqsa, she'rda shunday.

Nazarimda, “*manim*” so'zi – O'zbekiston Qahramoni, O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov qalamiga mansub “O'zbekiston” qasidasining ana shunday eng muhim topilmasi. O'zi tilimizda bunday so'z yo'q. Adabiy tildagi “*meningcha*”ni talaffuzda “*menimcha*” deymiz. “*Man*” deguvchi shevalarimiz vakillari esa buni “*manimcha*” deydi. Shoir, garchi o'zi “*men*” deguvchi sheva vakili bo'lsa ham, “*Vatanim*” so'ziga asl qofiya sifatida jaranglashi uchun “*manim*” shaklini qo'llagan.

Holbuki, ungacha na adabiy tilda, na shevada aynan “*manim*” shakli uchrar edi. Bu bilan ham adabiyot bir go'zal, ta'sirchan ifodaga ega bo'ldi, ham til boyidi.

Barmoqning “pir”i

Barmoq – turkiy she'riyatning tug'di-bitdi, ya'ni o'z asl vazni. Xalq og'zaki ijodi namunalarini bo'lgan she'rlar – barmoqda. XI asrda bitilgan “Devonu lug'otit turk” asarida keltirilgan og'zaki she'riyat namunalarining bari shu vaznda. XII asrda yaratilgan Xoja Ahmad Yassaviy va Sulaymon Boqirg'oniy, ya'ni Hakim Ota she'rlari ham – barmoqda. To'g'ri, Sulaymon Boqirg'oniy merosida bir nechagina aruziy she'r ham uchraydi. Yusuf Xos Hojibning “Qutadg'u bilig”idan to XX asr 20-yillarigacha bo'lgan barcha mumtoz

shoiralarimiz asarlari esa – aruzda. Lekin Mirhasan Sadoiy (1740/41 – XIX asr boshlari), Haziniy (1867 – 1923), Hamza Hakimzoda Niyoziy (1890 – 1930) kabi shoiralarimizning ayrim she'rlari aynan barmoq vaznida bitilganini ko'ramiz.

O'z zamonasida aruzni Fitratchalik biladigan boshqa biror olim yo'q edi. 1936-yili “Aruz haqida” degan risolasi ham bosildi. Shunga qaramay, oldinni ko'ra biladigan adabiyot nazariyotchisi sifatida so'z san'atimizda barmoq vaznining nazariyasini yaratgan ham shu olim bo'ldi. “*Barmoq vaznida she'rni boshlab* (*“birinchi bo'lib” demoqchi – S. O.*) *Cho'lpon yozdimi, men yozdimmi – esimda yo'q. Faqat shunisi ma'lumki, barmoq vaznini nazariy jihatdan yoqlab chiqqan birinchi o'zbek millatchisi men edim*”, deb yozadi u.

Biz keltirgan faktlardan ma'lum bo'lyaptiki, yozma she'riyatimizning barmoqqa o'tishi jarayoni Fitrat va Cho'lpondan oldinroq boshlangan. Ammo sho'ro davrida bu jarayon bag'oyat jadal-lashdi. Chunki, birinchidan, davr eski murakkab qoliplarni buzishni taqozo etar, she'riyatdagi yangi mazmun yangi shakl talab qilayotgan edi. Ikkinchidan, bizda Aleksandr Pushkin va Mixail Lermontov yo'lidagi she'riyatga intilish kuchaygan edi. Buning uchun ham an'anaviy, ya'ni qat'iy qoliplashgan aruz shakllaridan voz kechib, erkinroq yo'lga o'tish lozim edi.

O'tgan ana shu bir asr mobaynida “*yuzlab*”, desak, kamlik qilar, minglab shoiralar qalam tebratdi. Dadil aytish kerakki, Abdulla Oripov ana shu barmoq she'riyatini eng yuksak darajaga olib chiqdi. Bu adabiyot tarixiga uning o'tmish va kelajak oldidagi eng buyuk xizmati bo'lib kiradi.

Kim – dilbar shoir?

Bir yili Abdulla Oripov, shuningdek, rahmatli furqatshunos domlamiz Sharif Yusupov “Tafakkur” jurnalining yillik mukofotini olishdi. Mukofotni topshirish marosimida birga bo’ldik. Torroq doiradagi shirin suhbat asnosida Abdulla aka Zokirjon Furqat she’riyatini shunday ich-ichiga kirib tahlil qilib berdilarki, biz – mumtoz adabiyotimiz tadqiqotchilari u kishining og’izlariga qara-a-a-b o’tirdik.

O’shanda Abdulla akaning butun o’zbek she’riyatini suv qilib, ichib yuborganiga amin bo’lganman.

Shunda birdan:

– *Furqat – dilbar shoir. Biz “dilbar shoir” degan ta’rifni har kimga nisbatan ishlatavermasligimiz kerak. Bizning zamonda Erkin Vohidovgina – dilbar shoir, – deb qoldilar.*

Yashirib nima qildik, Erkin Vohidov she’rlarini o’qisangiz, beixtiyor bu buyuk shoirga ikkinchi bir buyuk shoirning yuksak bahosi yodga tushaveradi.

“Begona bayt”

“Tafakkur” tahririyatidagi ana shu suhbatda Abdulla aka yana bir gapni aytdilar:

– *G’azalda shoirlar oxirgi bayt bo’lib keladigan maqtadan oldingi bir, ba’zan ikki baytda, asosiy mavzudan sal-pal*

chetga chiqqanday bo’lsa ham, yuragidagi yashirin bir dardini aytib-aytib oladi. Uni “begona bayt” deyishadi.

Kamina bu fikrdan 8-sinf “Adabiyot” darsligida foydalandim. Ayrim olimlar qarshi ham chiqdi. Ular g’azalda shunday hodisa borligini inkor etayotgani yo’q, aynan ifodaga norozilik bildirishyapti, xolos. Nima emish, buni “lirik chekinish” deyish kerak emish. Axir, “lirik chekinish” istilohi epik, ya’ni voqea bayoniga asoslangan asarlarda qo’llanadi-ku. G’azal – o’zi lirik asar bo’lsa. Lirikaning ichida yana qanday lirik chekinish bo’lishi mumkin? Shuning uchun bu hodisani ifodalashda “begona bayt” atamasidan mosroq boshqa ifoda topish juda mushkul.

Muxoliflarimizning fikricha, yana nima emish, mumtoz adabiyotshunosligimizda bu istiloh uchramas emish. Uchramasa, uchramasin! Ilm oldinlab boraveradi-ku. Yangi-yangi hodisalar kashf qilinib, ularga yangidan nom berib ketilaveradi-da.

Mana, fizikada bir paytlar atomga eng kichik zarracha sifatida qaralgan. Keyin atom ham yadro va elektronlarga bo’linishi, yadroning o’zi esa yana neytron va protonlarga bo’linishi kashf qilindi-ku.

Intellektual she’riyat

Abdulla Oripovni, *faqat o’zbek she’riyatida tub buri-lish qila olgan buyuk shoir*, deb baholasak, anig’i, qattiq adolatsizlik qilgan bo’lamiz. Ochig’ini aytganda, hozirgi zamonda she’riyatga bizdagidek yuksak mezonlar bilan yondashuv jahon miqyosida ham anqoning urug’i bo’lib qolgan.

Ehtimol, kerakli darajada targ’ib qila olmagandirmiz, lekin Abdulla Oripov zamonasining jahon miqyosida kamdan kam shoiriga nasib qiladigan buyuk iste’dod sohibi edi.

Sho’ro davri adabiyotshunoslari oxiri Abdulla Oripov she’riyatiga mos keladigan eng to’g’ri bahoni topa olishdi. Bu “*intellektual she’riyat*” degan ta’rif edi.

Bu sho’ro davrining ta’rifi edi. “*Intellekt*” so’zi bizdagi “*tafakkur*”ga yaqin keladi. Yuksak tafakkur egasini esa “*mutafakkir*” deymiz. Tafakkuriy she’riyat yaratish uchun esa chinakam mutafakkir bo’lish kerak edi. Darvoqe, “*mutafakkir*” degan juda ulug’ sifatni har kimga nisbatan ishlataverib bo’lmaydi.

Haqiqatan ham, Abdulla Oripovning deyarli biror she’rini shunchaki, fikrlamasdan, hayotga qarashingizni o’ylab ko’rmasdan o’qishning imkoni yo’q.

Bu yog'i qandoq bo'ldi?

Hikoya

Qo'chqor NORQOBIL

1968-yil tug'ilgan.
Toshkent davlat universiteti
(hozirgi O'zbekiston Milliy
universiteti)ning Jurnalistika
fakultetini tamomlagan.
O'zbekistonda xizmat
ko'rsatgan jurnalist.
Adibning "Kaftimdagi
qizg'aldoq", "Xosiyatli dunyo",
"Deraza rahidagi gul" kabi
she'riy va "Daryo ortidagi
yig'i", "Kulib tur, azizim",
"Quyoshni kim uyg'otadi?..",
"Ko'zlaringni ko'rgani
keldim", "Afg'on: 2-rota"
kabi nasriy kitoblari chop
etilgan.

*Ch*ol vagon derazasidan vokzalga o'ychan termilib turardi, manzilga oshiqqan odamlar to'liqinidagi besaranjomlik unga shiddatli hayot daryosini eslatdi. "Hamisha shunday, odamzod allaqayerga shoshgani shoshgan. Lekin, shovullab oqayotgan umr daryosi hammamizni qo'shib oqizib ketayotganini anglamaymiz..."

Vagonlar sharaqa-shuruq qilib bir siltanib oldi-yu, poyezd yura boshladi. Shu mahal kupe eshigi qarsillab ochildi. Ichkariga oldinma-ketin ikki yo'lovchi kirib kelishdi. Ularning ikkovi ham hansiramoqda, halloslab yugurishib, poyezdga bazo'r ulgurishgan chog'i.

Chol razm soldi. Ikkovlon cholning bor-yo'qligiga ham e'tibor qilishmadi. Ulardan biri qotma, daroz. Biri o'rta bo'y, miqti. Ikki-sining ham salobatida salomingni sindiradigan sir bor, ikkisi ham egnidagi qorday oppoq ko'ylakning keskir pichoqday bo'lib tortilgan sip-silliq yoqasiga bo'yinbog' taqib olgan, ikkisi ham o'ziga mos-u xos tim qora kostyum-shim kiyib olishgan.

Chol qiziqsinib qaradi: "Vo-ye-ey, vallomat kishilar ekan-a?"

– Aytdim-ku, kelmaydi deb. U juda ayyor! Bekorga kutib o'tirdik, poyezddan ham qolib ketayozdik, – dedi daroz hansirab.

– Men qayerdan bilay! Mana, shofyorim unga ham bilet olib keluvdi. Axir, o'zi aytuvdi-ku, – dedi miqti yon cho'ntagidan chipta chiqarib.

– B-e-e, To'liqin Rasulovich! Ko'rasiz hali, u bir narsani biladi. Telefoni ham ko'tarmadi. Sotkasini ham o'chirib qo'yibdi.

– Ko'tardi-ku. Kotibasi ko'tardi. Shifoxonada dedi-ku.

– Ataylab yotib olgan. Attestatsiyadan jon saqlab qolish uchun. Byulleten qiladi. U katta bilan yaqin bo'lib olgan. Menimcha, uzatgan ham chiqar... – chiyilladi daroz.

Miqti tomoq qirib, cholga bosh iring'ab qo'ydi. Darozning uni o'chdi.

Daroz cholning ro'parasidagi pastto'shakni ko'tarib, uning sandig'iga qo'lidagi bejirim portfelni tapillatib tashladi, so'ng sherigi miqtipo'rimning sumkasini olib, unga qarab qoldi, miqtipo'rim ko'zi bilan cholga "ishora" qilgan bo'ldi, daroz cholga ilkis nazar tashlab iljaydi:

– Assalomu alaykum, otam. Yaxshimisiz?
Chol alik oldi.

– Aybga buyurmaysiz, shu... endi buyog'iga
u-bu narsa tamaddi qilib ketamizda-a?

Daroz portfelni pastto'shakka qo'ydi. Miqti o'tirdi. Daroz sumkani ochib kupening yemakstoliga yaltiroq, tillaqog'ozga o'ralgan tovuq go'shti, sho'rbodring solingan to'rtburchak yelim idishni olib qo'ydi. Bu tuz-nasiba izidan esa yemakstolga dikkaytirib bitta shishani ham qo'ydi. Chol e'tibor bermaganga olib, sekin-gina yuz burdi – vagon oynasidan poyezd ortga ulotqirib qoldirib ketayotgan katta-kichik uylar, temir yo'l chetida qator qad tutgan tutlarni, adirlikka o'ynoqlab chiqqan "oq ilon" so'qmoqlarni, bedazorda to'p surayotgan bolakaylarni, yashil yaydoq ortidagi qishloqni tomosha qila boshladi. Qishloq shuvullab uchib ketayotgan poyezd tebrasida go'yoki ohista aylanib turib, so'ng ortda qolib ko'zdan yo'qolganday taassurot qoldirdi.

Chol sheriklariga ko'z soldi. Ikkovi ham unga qimtinib qarab turishibdi. Tushunganday bo'ldi, jaketi kissasiga qo'l soldi, nosqovog'ini oldi, nos otdi. Yana tashqariga ko'z yugurtirdi... Ufqqa tutash cho'l-u biyobonni ko'rди. Qiziq, insonning ko'ngli ba'zida shunchalar toriqadiki, unga hatto qil ham sig'maydi. Gohida shu darajada to'liqa-

diki, inson yuragiga mana shu cho'l-u biyobon ham bemalol sig'a oladi. Gurji adib Dumbadze to'g'ri aytgan: "Insonning yuragi butun yer sharini ko'tarib turadi", deb...

Chol sezdi. Ko'ngliga ayni chog' qil sig'may turgan ikki yo'ldoshni xoli qoldirishi lozimligini his etdi. Nega his etmasin, maktabda qirq yil o'qituvchilik qilgan, asosan adabiyotdan saboq bergan kekxa muallimning o'z hamrohlari ko'nglida nima kechayotganini anglamaslik mumkinmi, albatta, mumkinmasdi.

Chol og'zidagi nosni bir yoqlik qilish bahonasida yo'lakka chiqdi. Tanburga borib ancha payt turib qoldi. Tashqarida shom chodir yoyib, kech kira boshlagan payt edi.

Vagon nazoratchisi cholni o'z xonasiga, bir piyola choyga taklif qildi. Ular ancha paytgacha u yoq-bu yoqdan suhbatlashib o'tirishdi, nazoratchi bip-binoyidagina, shoirdil, adabiyotga oshno yigit ekan. Adabiyotimizning oqsoqol adiblaridan tortib hozirgi dami baland zamondosh yozuvchi-shoirlarning deyarli hamma kitoblarini o'qigan, ularning ko'pchiligi shaxsan tanishi chiqib qoldi. Tepa tokchadan bir taxlam kitob olib cholning yoniga qo'ydi.

– Bular yangi kitoblar. Mana, qarang, O'tkir Hoshimov, Odil Yoqubov, Erkin A'zamning kitobi. Yo'lda doimo kitob o'qishga o'rganib qolganman. Toshkentga borib qaytguncha bittasini o'qib chiqishga ulguraman, ular mening sheriklarim, – astoydil dedi nazoratchi.

– Baraka toping. Kitobda, adabiyotda gap ko'p. Kitob o'qigan odamning ko'ngli tiniq bo'ladi. Ko'ngli tiniq odam esa sira ham qarimaydi, – dedi chol jilmayib.

Chol kupega kirdi. Sheriklar kupe chirog'ini o'chirishibdi. Faqat cholning to'shagi tepasidagi tirkama chiroq xiragini yonib turibdi. Vagon derazasi orti – tashqariga zulmat cho'kkan. Olis-olislarda samovat qa'ridagi yulduzlar kabi elas-elas nur sochgan chiroqlar ko'rinib qoldi. Poyezd shu ro'yi-zaminning yukini ko'tarib chinqirib oldinga intiladi, to'g'ri-da, har bir odamning qalbidagi dard-u hasrat, alam-u qayg'u, orzu-armon yuki hazilakam gapmi? Har bir yo'lovchining qalbida yer sharidan og'irroq yuk bo'lishi mum-

kin. Xayoliga shu tobda shunday fikr kelganiga cholning o'zi ham hayron qoldi. "E-ye-yey, anavi vagon nazoratchisi, kitobdo'st yigitning ta'siri ham ko'nglimni ko'tarib turibdi, chog'i. Sadag'ang ketay, adabiyot yaxshi narsa, o'qish judayam yaxshi yumush-da!" Chol o'z kundan qanoat hosil etib, oldingi rais bobolar kiyadigan keng-mo'l kitel kostyum-shimga o'xshash, zamonaviy chol-larga mos ust libosini yechib to'shakka cho'zildi. Sheriklari miq etmaydi. Uxlab qolishdimikan? Chol anchagacha xayol surib yotdi. Hadeganda uyqu ham kelavermadi. Yonidagi to'shakda cho'zilgan miqti sherik chuqur xo'rsindi, uh tortdi, yonboshiga ag'darildi, nimadandir bezovta bo'ldi chog'i, o'zicha to'ng'illab qo'ydi.

– Qo'rqayapsizmi? – tuyqus tepa to'shakdagi darozning ovozi eshitildi.

– Nima deganingiz bu? – ihrandi miqti.

Tepadagi: – Qo'rqayapsiz! Ichmadingiz ham.

Uxlay olmayapsiz.

Pastdagi: – Nimadan qo'rqaman?

Tepadagi: – Ishdan haydalishtan.

Pastdagi (xo'rsinib): – Siz hali yoshsiz. Menga nafaqaga chiqishim uchun bir yilgina qoldi.

Tepadagi: – O'sha yaramas ikkovimizni ham attestatsiyadan o'tkazmaydi, ko'rasiz.

Pastdagi: – Siz qayerdan bilasiz?

Tepadagi: – Tekshiruvchilar dabdala qilib ketishdi-ku... Yoki siz...

Pastdagi: – Nima demoqchisiz? Meni kimga o'xshatayapsiz?

Tepadagi (kulib): – O'xshatsam, o'xshatmasam, yo'lini topolmagansiz. Hammamiz yo'lini topolmayapmiz. Bu kasofat qayerda saboq olgan ekan-a? O'ziyam tupkaning tubidagi bir viloyatda tug'ilib o'sgan.

Pastdagi: – E-e-ey, qo'ying-e, shu gaplarni. Uxlang.

Tepadagi: – Men uxlayveraman, siz uxlay olmaysiz. Undan ko'ra, yuz gramm otib oling.

Pastdagi: – Sekinroq gapiring. Chol uyg'onib ketadi...

Tepadagi: – Chol uxlayapti. Toshday qotib qolganga o'xshaydi.

Cholning ko'zi yumuq, quloqlari ochiq edi. Chol uyqog' edi. Chol nima qilarini bilmas holda,

xijolatda edi. Bularning gapini eshitmaslikning iloji yo'q, eshitish esa noqulay, o'midan turib tashqari chiqishning esa evi emasdi, chol go'yo lovullagan cho'g' ustida yotganday edi. Nima qilsin? Quloq o'lgur ham tom bitmaydi shu tobda.

Pastdagi: – Avval A'zam Jabborovichnikiga fohitaga kirib chiqaylik. Keyin vazirlikka o'tamiz.

Tepadagi: – Ko'nglingizga fohitaga sig'adimi hozir? Xotini o'lganiga o'n kundan oshdi. Avval ishni hal qilaylik.

Pastdagi (xirilladi): – Har holda birga ishlaymiz u kishi bilan. Uning o'rnida boshliq yo movunpovun bo'lganda bu gaplarni aytmasdingiz.

Tepadagi: – A'zam Jabborovichni anavining qarindoshi deyishadi.

Pastdagi: – Kimning?

Tepadagi: – Xo'jayinning. Lekin uning ham gapiga quloq osmaskan, yaramas. Yosh bo'lsa ham cho'rtkesar, qaysar ekan.

Pastdagi: – Men uxlayapman, uxlang endi siz ham.

Tepadagi: – Anavi viloyatga kelganda uch nafar xodimni ishdan bo'shatuvdi. Ularni qayrab, o'qlab qo'ydim. Tayyor turishibdi.

Pastdagi (ohista): – Bu nima deganingiz?

Tepadagi (sekingina): – Yozishadi. Tepaga yozishadi. Internetga ham yozishadi. Xorij radiolariga ham chiqishadi. Nima qilib bo'lsa ham anavini o'midan jildirishimiz kerak. To'rt-beshta anonim xatlar ham bor. Ayrim norizo xodimlar ham biz tomonda.

Pastdagi: – Nega bularni menga gapirayapsiz? Axir u odam bizdan bor-yo'g'i ish talab qilayapti, yaxshi ishla deyapti. Qo'ying, menga tinchlik kerak.

Tepadagi: – Uni tinchitsak, tinchiymiz. Yo'qsa, tinchimaymiz. Yo'qsa, bizga tinchlik yo'q. Sizni bilmadim, men osongina taslim bo'lishni istamayman. Yana bir yo'lini o'ylab qo'ydim.

Pastdagi (ijirg'anib): – Boshqa yo'lingiz yo'q. Endi uxlang.

Tepadagi (chiyillab): – Bor! Bor. Menda ishlaydigan bir ayol xo'jayinning xotini bilan tanish ekan. Xotinlarning ko'zi och bo'ladi, bilasiz, o'tgan oyda u-bu narsa, sovg'a-salom qilib jo'natvordim. Olibdi-ku... Oladi. O'zi olmasa xotini oladi.

Cholning quloqlari lovullab qizidi, quloqlarini cho'g' kuydirdi. Og'riqdan quloqlari shang'illab ketdi. Chol o'rmidan turdi, vagonga suyanib o'tirdi. Sheriklar jim bo'lib qolishdi. Vagon yo'lagiga chiqdi, ichida otash yonardi. Vagonning ochiq derazasi yoniga borib, yuzini shamolga tutdi. Chol negadir nojo'ya ish ustida qo'lga tushgan odamday his etdi o'zini. Cholning kupega kirishga yuragi chidamadi, vagon biqiniga yopishgan o'rindiqni tushirdi, o'tirdi. Poyezd zimistonlik ichra oldga intilayapti. Chol tongga qadar shunday o'tirishga qaror qildi, kupening ichi ham zimiston, u yerdagi sheriklarining ko'ngli kabi qorong'i edi-da...

Ayni tob kupeda shunday gap-so'z bo'lib o'tayapti:

– Uxlamagan ekan, enag'ar. Gapimizni eshita-eshitgandir, nimaniam tushunardi bu...

– Yotsangiz-chi, odamni qiynavordingiz.

– Xo'-o'-o'p, uxlaganim bo'lsin. Chol endi qaysi go'rga ketdiykin? Qariganda quvig'ing ham bo'shab qoladi-da, he-he-hex!

Tong sahar poyezd katta shaharga yetib keldi. Cholning o'rni bo'sh edi.

– E-ye-yey, otamiz xayr-u xo'shni ham nasiya qilibdilar-da, – ijirg'andi daroz.

– Tezroq bo'ling. Bizdan boshqa hamma tushib ketibdi, – horg'in ming'irladi miqti.

Katta idorada nima gap-so'z bo'ldi, bizga qorong'i, bu hayotda kutilmagan hodisalar ham yuz beradi, bu aniq – tasodifmi, yo Xudo ko'ngliga insof berdimi, ishqilib “Anovi” bularning “kovushini to'g'irlab” qo'ymadi, imkon berdi. Olti oy muddat qo'ydi. Bolta tushguncha kunda dam olibdi; miqti pensiya yoshini o'yladi, yaxshi bo'ldiyov, bir amallab yetib olsam go'rga edi, o'zim ham tortolmayapman-da. Darozning xayolidan kechgani esa shu bo'ldi: “Harakatlarim zoye ketmadi chog'i, yangamulloda gap ko'pga o'xshaydi...”

Peshin payti hamkasbi A'zam Jabborovichdan ko'ngil so'ragani fotihaga borishdi. Daroz azadorga sabr-bardosh tiladi, dardiga sherik bo'ldi, ko'ziga yosh ham oldi.

– Xo'jayin ham xabarlashib turibdilarmi? – dedi daroz go'yoki sukunatni buzmoqchi bo'lgan-day.

– Ha. Tunov kuni ham shu yerda edilar. Bugun amakim bilan birga kelishsa kerak, – dedi azador.

Miqti bosh egib yerga qarab jim o'tirdi. Mehmonlar ketishga izn so'rashdi. Ular endi o'rmidan qo'zg'alishgan ham ediki, hovli qo'ng'irog'i jiringlab qoldi. Mezbon bulardan ildamroq yurib eshikni ochdi. Ostonada paydo bo'lgan kim-sani azador gavdasi bilan to'sib turibdi. Ular bag'irlashib ko'rishdi. So'ng ochiq eshikdan bo'ydor-u poydor, baquvvat, vujudidan kuch yog'ilib, ko'zlaridan o't chaqnaq turgan, shiddatli, yosh, norg'ul yigit – xo'jayin, (daro'zning ta'biri bilan aytganda Anovi) ko'rinish berdi. Bizning yo'lovchilarimiz uni ko'rishi hamono ikkovi ham ikkala qo'lini ko'ksiga qo'yib, ta'zim etib, turgan joyida tosh qotishdi. Darozning xayolidan “Yaxshi bo'ldi kelganimiz. Bizni ham ko'rди...” degan o'y o'tdi. Boshliqqa qarab iljaydi, so'ng azadorning yonidagi cholni, ha, o'sha yo'ldosh-yo'lovchi cholni ko'rib yuz tomirlariga chimillab og'riq kirdi, yuzi jimirlab, og'zining bir burchi qiyshayib, a'zoyi badani titrab ketdi, miqti bir qimirlab ichidan ihroqli tovush chiqardi. Chol bularga qarab kinoyali jilmaydi. Boshliq ham ularga razm solib biroz xijolat tortdi, kap-katta odamlarning bunalik sertavoze bo'lib turishi malol keldi.

– Otajon, bu kishilar men bilan birga ishlashadi, – dedi boshliq cholga “yo'l boshlang” ishorasini qilib.

Chol yana ularga nigoh qadadi. Daroz so'roq belgisidaygina bo'lib bukchaymoqchi bo'ldi, miqti turgan joyida taysalladi, qaniydi oyog'idagi tushov yechilsa-yu, uzoq-uzoqlarga qochib ketsa, qaniydi oyog'i ostidagi yer o'yiliblar ketsa-yu, yerning tagiga kirib ketsa...

Chol ularning yoniga kelib o'ychan nazar soldi, so'ng jilmaydi.

– Endi yaxshimizizlar, o'g'illarim?..

Daroz dovdirdi, tili aylanmadi:

– Yax... Yax... Yax...!

– Shu yigit mening o'g'lim bo'ladi, – dedi chol sekingina, eshitar-eshitilmas.

Yo'lovchilar muz-u mulzam bo'lib hovlidan chiqishdi. Bu yog'i qandoq bo'ldi? Endi nima qilishadi, Xudo biladi.

“Ayolg‘u” sadosi ^{yoʻxud} tilsimli taassurotlar

Orifjon KOMIL

1985-yili tug‘ilgan. Samarqand davlat tibbiyot instituti pediatriya fakultetida tahsil olgan. O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi “Ijod” jamoat fondi tomonidan “Birinchi kitobim” loyihasida “Xayol raqsi” she‘riy to‘plami chop etilgan.

Shu yilning yanvar oyida shoir do‘stimiz Samarqandga bir necha kunlik mehmon sifatida keldi. Keldi-yu yonidan chiqargan birinchi kitobi “Ayolg‘u” bo‘ldi. U kitobni ko‘pdan buyon izlayotganimni bilgach, “Ayolg‘u”ni menga hadya qildi. Kitobni mutolaa qilishga kirishar ekanman, ilk diqqatimni tortgan narsa uning nashr etilgan yili bo‘ldi. Shu odatim bolalikdan bor. Qaysi kitobni qo‘limga olmay yoki o‘qishga tutinmay, nashr etilgan yiliga beixtiyor e‘tibor qarataman. Kitob “SHARQ” nashriyot-matbaa konserni bosh tahririyati tomonidan 2000-yili nashr etilgan. Ilk xulosam: “Ayolg‘u”ni allaqachon qayta nashr etib, nashr etgandayam, yanada ko‘proq nusxada chop etishga ehtiyoj borligiga amin bo‘ldim. Kitobning birinchi sahifasida muallif ushbu kitobini “Otam Nasriddin Nizom o‘g‘li va onam Xosiyat Qoplon qiziga” deb boshlaganidan, sezdimki, qo‘limdagi kitobda muallifning qalb qo‘ridan to‘kilgan eng samimiy so‘zlari joy olgan. Chunki, solih farzand borki, kim bo‘lmasin, qanday faoliyat bilan shug‘ullanmasin, o‘zi uchun eng aziz deb bilgan ota-onasiga o‘zining

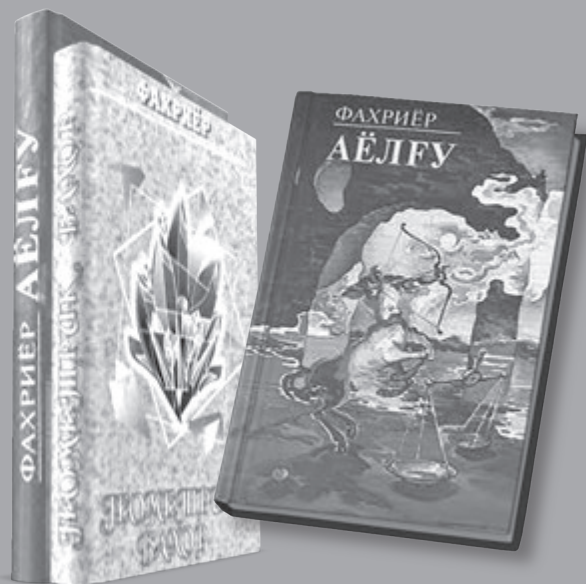
eng laziz tortiqlarini hadya qiladi. So‘zboshi muallifi Ahmad A‘zam dastavval “Ayolg‘u” so‘ziga diqqat qaratib, “Ayolg‘u – g‘aroyib so‘z, tarixning ohangi keladi, qanaqadir cho‘l, qanaqadir tarix, eski bir cholg‘umi, bilmaysan, ishqilib nimasidir tanish, ilg‘ayman deganingda ilg‘anmaydigan bir qiziq ma‘no, nimadir tanish-notanish...” deya ta‘rif beradi. “Dardning shakli” deb nomlanuvchi birinchi bo‘limidagi ilk she‘r *Hayot* so‘zi bilan boshlanadi. Bunda alohida ramziy ma‘no bordek. Zotan, barcha kitoblarning ma‘no-mantig‘i ko‘pincha shu kitobda keltirilgan ilk so‘zning sharhi hisoblanadi.

*Hayot, sen sharobsan,
maysan bir suzim,
Yigirma to‘rt yilki
to‘ymadim, ayo.
Yurar may ichinda
g‘ussalar yuzib,
Soqiyo, aysh qayon,
uqubat qayon...*

Hayotni mayga mengzagan
shoir mayga mustag‘riq qalbi

hamonki maydan to'ymaganini, may ichinda g'ussalar mavjudligini hamda Hayot mayini quyib beruvchi Soqiy – ya'nikim yaratgan zotga yuzlanib, hayotning aysh-u uqubatlari mohiyatini so'rab iltijo qiladi.

Shu zaylda she'rdan she'rga, tasvirdan tasvirga, tashbehdan tashbehga o'tib borganingiz sari shoirning tafakkur kuchi, taxayyul kengliklari, ramzlar rang-barangligiga asir tushib, ixtiyorsiz ravishda ichki bir marom va ruhiy raqs hamohangligida mutolaani davom ettirasiz. "Tonggi Registon" nomli she'rda ushbu to'rtlik diqqatingizni tortadi:

*Azon aytar muazzin minorlar,
falon yilki,
karvonsiz saroylar va xonaqohlar,
bari-bari boyqushning mulki...*

Subhanalloh! She'ring yozilish sanasiga qarayman. Kommunistik senzura tish qayragan, hamma yoqda "Qayta qurish" shamollari esayotgan, hamonki maddohlar "dohiy bobosi"ni alqayotgan 1987-yil. Buni o'sha sanada endigina yigirma to'rt bahorni qarshilagan yosh

ijodkorning ichki isyonlari degim keladi. Ozodlik, haq va adolat, iymon bayrog'ini boshi uzra ko'tarib, o'zini sharaflig jangga hozirlayotgan mujohid ko'z oldingizda gavdalanadi. Ayni she'rning davomida esa:

*Ibodatga chiqmaydi hech kim,
Mustabid sahar
kimsasiz shaharda
yulduzlarga beradi zahar... deya shoirning
o'zi bizning yuqoridagi fikrlarimizni tasdiqlaydi.*

To'plamdagi she'rlarning aksariyatiga nom berilgan. She'rga nom tanlash – ba'zi o'rinlarda she'r yozishdan-da mashaqqatliroq hodisa. "Aksilfalsafa", "Aksilekologiya", "Hurlik", "Ekologik she'r" kabi nomlanishlar shoir ijodida nafaqat she'rdagi har bir so'zga, qolaversa uni nomlashda ham o'ziga xos mas'uliyat bilan yondashuv borligiga va bu borada o'z maktabini barpo eta olganligiga amin bo'lasiz. "Nahotki" nomli she'rida Turkiston fojiasi va dardiga alohida, yangicha bir rakursdan qaralganligi, Turkiston fojiasining Atlantida qismatiga mengzalganligi juda ixcham va ravon misralarda bayon etiladi:

*Nahotki,
Turkiston
"Atlantida" so'zining
tarjimasidir?
"Ekologik she'r" da esa
Daryo,
seni qandoq cho'miltiramiz,
qayda yuvinarsan, bulg'anchlik daryo?
Hammomga olib borayinmikin,
qaynoq suvdan qo'rqarmisan yo?..*

Tan olish kerakki, bir lahza bo'lsa-da hayratdan ongingiz, shuuringizda allaqanday evrilish yuz beradi. Shoirning taxayyul kuchiga, ijtimoiy og'riqli muammolarni bayon qilish usuliga lol qolasiz. "Xotira mashqi" nomli she'rda esa muallif nafaqat o'ziga, qolaversa, shoir-u she'r-u shuur tegrasida aylanib yurgan yosh qalamkashlarga quyidagicha o'git beradi:

*Sen she'rni qo'y, shoirlarni qo'y,
Ko'z yosh – malol, muhabbat – mahol.*

*Sen qasd emas, qasosingni suy,
Sen yaxshilab nafratni yod ol.*

“Suluk” deya nomlangan she’rning ilk misrasidanoq shoir sizni tafakkur qilishga, bir lahza mutolaadan to’xtab, o’tmish va bugun haqida, kelajak haqida xayol surishga majbur qiladi:

*Dahoga talpinma, dahodan talpin,
Ma’nisin unutm qadim oyatning.
Daholar – jodugar, g’oyalar – folbin,
Ko’zlarin bog’laydi insoniyatning...*

Menimcha bunday satrlarni bitmoqlik uchun faqatgina shoir bo’lishning o’zi kamlik qiladi. Hali yuqoridagi she’rlarning ta’sir quvvati tanangizni tark etmasidan, “Zerikarli she’r”ga ko’zingiz tushadi. “Voajab, zerikarli she’r ham bo’ladimi?” deya, savollarga ko’milasiz. Ayni she’rdagi quyidagi misralar hushingizni o’g’irleydi:

*Men esam, men so’zlarni boshga
ko’taraman...*

Darhaqiqat, shoir so’zlarni boshga ko’tarmaganida bu qadar balog’ati she’rlarni yozmasdi, deya xulosa yasaysiz. Navbatdagi she’r mutolaasidan so’ng esa, shoirning erk va ozodlik kuychisi ekanligiga aslo shubhangiz qolmaydi. Naqadar zargarona mohirlik bilan yozilgan ixchamgina she’rning sharhiga tom-tom kitob yozish mumkindek:

*Yurak uzlatnishin Yassaviy kabi
yolg’onchi dunyoni kechirib yashar.
Yurak –
Usmon Nosirga
hayotligida
berilgan yakka-yu yolg’iz mukofot...*

Mutolaa asnosida “ovoz chiqarib o’qimaslik sharti bilan” o’qiladigan “Yoziq” nomli falsafiy dostonga ko’zingiz tushadi. Dastlab dostonning

shakliy o’ziga xosligi diqqatingizni tortsa, satrmasatr o’qiganingiz sari dostonda aks etgan tasvirlar, badiiy obrazlar, tashbehlar, falsafiy qarashlar va ma’no xilma-xilliklari, har qayta o’qiganingizda ayricha ma’no kasb etuvchi rang-barangliklari

muallif behudaga bu dostonni besh yil mobaynida yozmagan ekan degan xulosa chiqarishingizga sabab bo’ladi. Bir qarashda soddadek tuyulsa-da, shu kichkina va ixcham dostonda insoniyat tamadduniga oid muammo-yu munozaralar, tarix, Vatan madhi, insonning yaratuvchiga, borliqqa va insoniyatga bo’lgan muhabbati tarannum etilgan. To’plamning “Ayolg’u” deb nomlangan bo’limidagi quyidagi to’rt misra she’rda shoir odamzodga, uning maishiy mavjudligi-yu hissiy kechinmalariga juda go’zal va mukammal ta’rif beradi:

*Qayda yashamasin odamzod, asli
Sangijumon, Rumo yo Toshkand
aslida bittadir yurakning kasbi:
Yurak erkka ixtisoslashgan.*

Yana bir she’rda esa yurak quyidagicha tasvirlanadi:

*Yurak-chi?
Bilmadim, u qayda hozir,
qonarmi,
yonarmi,
tonarmi ishqdan
Va yo sevarmikan seni u hamon,
Omon chiqdimikan bulturgi qishdan?..
Xalqning til uchida turuvchi iboralarini
bu qadar mohirlik bilan she’rga singdirish*

uchun shoir avvalo “so‘zlarni boshiga ko‘tarishi” kerak. “Beshinchi darvesh”, “Yolg‘iz ayol”, “Vatanparvarlik”, “Sangijumonda yoz manzaralari” she‘rlarida shoirning ichki hissiy kechinmalari yanada balandroq pardada sado bera boshlaydi.

Nihoyat “besh juft taxayyul sabog‘i va to‘rt tanaffusdan iborat” “Ayolg‘u” dostoniga yuzlanamiz. Dostondagi ilk tasvir to‘lin oyga bag‘ishlanib, shoir o‘yning yuzlaridagi dog‘dan ichikishini izhor etadi. Va bu yig‘ining masdari o‘laroq armonga yuz buradi. Bir yilda payg‘ambar yoshini yashab bo‘lib, Yassaviydek yer ostiga kirayotgan yaproqlarga, Vatan timsoliga aylangan tuproqqa nigohini qaratadi. O‘yning yuzlaridagi dog‘ga qarab yig‘laganicha hissiy kechinmalarini izhor qilayotgan shoirning ko‘zlari yarim tilik oyni ichiga jo qilgan bo‘m-bo‘sh xurjunga, undan keyin esa “gohida tashlab ketadi”gan Vatanga tikiladi. Shoirning tiyrak nigohi Vatanni to‘rt tomondan izlaydi:

*...turkularda kuylangan xunniy tomonlar
qonga botib ketgan janub uchun
ko‘k kiygan mashriq
shimol beti qora qarg‘ish tekkan rang
mag‘rib esa oq
vatan ko‘chib ketgan qayg‘uli taraf...*

Shu taxlit yo‘llarga nigohini qaratar ekan, yo‘llarda “qirg‘in” va “uzgun” borligini alohida ta‘kidlaydi. Yo‘llar, “birinchi”, “ikkinchi”, “Tanmahram” yo‘llar arolig‘ida sarosar hislarini olovday sochadi. “tanaffus” deb ataluvchi kengliklarda ruhiy va fikriy tin olish o‘rniga, bil‘aks o‘quvchini yanada chuqurroq tasavvurga chorlaydigan satrlar quyilib kela boshlaydi.

*shafqat deb atalgan qahr bor bunda
ko‘z yosh deb atalgan taqir bor bunda
yurak deb atalgan sag‘ir bor bunda
yo‘qdan faqat muhabbat yo‘qdir...*

Birgina shu to‘rtlikdagi she‘riy san‘atlar, xususan istiora san‘atining jilosi, so‘zlar uyg‘unligi, qofiyalar ravonligi va ma‘no teranligi yuragingiz

maromiga hamohang tomirlaringizda oqayotgan qondek butun vujudingizni ajib bir hislarga ko‘madi.

*oy
yuzing dog‘lariga qarab yig‘ladim...*

Shoir ayni misrani dostonning bir necha o‘rinlarida takrorlar ekan, har gal fikratingiz va zehniyatingizni ostin-ustun qiluvchi alamli bir dardni ilg‘aysiz. Dostonni o‘qir ekansiz, sohira misralar silsilasida shoirning ichki olamini kashf etasiz. Billurday toza, samolar kabi keng, ummonlar kabi muazzam qalb ko‘z o‘ngingizda chayqala boshlaydi. Beixtiyor qo‘llaringizni samoga uzatib samo raqsini ijro qila boshlaysiz. Ruhingiz uzoq yillardan buyon izlab yurgan maskanini topgandek orom ola boshlaydi.

*erk
dunyodagi eng jafokash so‘z...*

misrasi esa dostonning ayni mazmun-mohiyatiga kalit so‘zi bo‘lib xizmat qiladi...

To‘plamning “Ruhunat” bo‘limidagi she‘rlar o‘z nomiga monand ruhiy buhronlar va muhabbat kechinmalari haqida kuylaydi. “Imlo lug‘ati”day yolg‘izlikni his etgan shoir “Hayot – musibatlar chekmoq imkoni” deya hayotga yana bir o‘zgacha ko‘z qirini tashlaydi. Va nihoyat “yurakning qismati mag‘lubiyatdir”, deb o‘quvchi ongini larzaga keltiradi.

Shuni alohida ta‘kidlagan bo‘lardimki, mazkur to‘plamdagi she‘rlarni xorijiy tillarga tarjima qilish tarjimondan judayam katta bilim va mahoratni talab qilgan bo‘lardir. Faxriyorning ijodida nafaqat vatanparvarlik tuyg‘ularini, qolaversa Ona tiliga bo‘lgan chuqur ehtiromni ham payqash mumkin. Ayrim shevaga xos so‘zlarning she‘rlarida ravon qo‘llanishi, o‘ylaymanki tilimizni boyitibgina qolmay, she‘rxonlar lug‘at boyligini ham o‘stiradi.

Tiriklik shivirlari

Abdulla Oripov
hikmatlaridan

*Men she'rxon sifatida
shoirdan bir narsani tilab
qolaman: mazmunda –
hayotiylik, shaklda – san'at
bo'lsin.*

**Tanqid qilishsin. Lekin ma'naviy
haqqi bor odamlar tanqid qilganlari
durust. Ba'zi omadsiz, alamzada
kishilarning o'tganlar sha'niga
mensimay qarab, avliyolarga
o'xshab hukm chiqarganlarini
eshitsam, ham g'azabim keladi,
ham kulgim keladi. Yo tovba!**

Shoir she'ni o'zi va xalqi uchun yozadi. Uni xalq olqishlar ekan, nega bu olqish birovlarning oromini buzadi? Ba'zan ichi qoralik shu darajaga yetadiki, omadsiz adib faqat o'z kasbdoshlariga emas, kattakon xalqqa ham ginaxonlik bilan qaraydi. Holbuki, xalq hurmatini ko'zyoshi to'kib, tilanib yoxud do'q-po'pisa bilan qozonish mumkin emas. Tarixda o'zini Navoiy yoki Qodiriy bilan teng turaman deb e'lon qilgan da'vogarlar ko'p bo'lgan... Shuning uchun ham har qanday kasbdoshimga xalq va tarix bilan o'ynashmaslikni maslahat berardim.

Insoniy tuyg'ularga sadoqat, Hayot bilan O'lim orasidagi behad keng va o'tkinchi vaqtga munosabat, o'z xalqingga hurmat va xizmat – bular ijodkorga qo'yiladigan talablar.

Umr qisqa

uni tajribalar uchungina isrof qilib qo'ymaslik kerak.

Daho asar

yozmasdan ham katta qalb bilan yashab o'tish qanday go'zal!

Adabiyotdagi shakliy izlanishlar

O'z-o'zicha shakl hech narsani anglatmaydi. Libos nisbiydir, faqat ruh va ma'no mohiyatni belgilaydi. Adabiyotdagi shakliy izlanishlar nihoyatda zarur. Lekin u nechog'lik zamonaviy va ilg'or bo'lmasin, nochor iste'dodni tanazzuldan asrab qololmaydi.

Badiiy ifodaning qonuniyatlaridan biri shuki, ko'p so'zlilik hamisha chinakam adabiyotning kuyasi – dushmani bo'lgan.

Odamzod o'zini-o'zi parchalamasligi lozim. Shafqatsiz tuzum, boylikka hirs, shuhratparastlik va qashshoqlik shundayligicha ham illatlardan xoli bo'lmagan inson ruhiyatini vayron qiladi, odam bolasini yovuz bo'riga aylantirib yuboradi.

E'tiqodni hayot, muhit shakllantiradi. Muhit ta'sirida o'z e'tiqodidan toyganlar ham yoki shu yo'lda nobud bo'lganlar ham tarixda ko'p. Mening nazarimda, o'z e'tiqodiga umr bo'yi sodiq qolish kishidan chinakam qahramonlik talab qiladi. Irodasizlik tufayli g'anim bilan opoq-chapoq bo'lib yurgan kimsalar oz deysizmi? To'g'ri, hayot kishini turli vaziyatlarga duchor etadi. Lekin har qanday murakkab holda ham vijdonini asray olgan zot o'z e'tiqodini ham asray oladi.

Ba'zi adiblar borki, oq qog'oz yuzasiga kaftini bosib, besh barmoq atrofida qalam yuritib, panjalarining andozasini oladi. Ba'zi adiblar borki, kaftini qog'ozga bosmasdan turib, uning shaklini chizib qo'ya qoladi. Birinchisini biz sxematizm deb ataymiz, ikkinchisini esa qoliplarga sig'mas chinakam hayot manzarasi, deb qabul qilamiz va ardoqlaymiz. Adabiyotimiz boshiga bitgan balo o'sha – birinchisidir.

Guljamol ASQAROVA

1978-yili tugʻilgan.
OʻzMUning Jurnalistika
fakultetini tamomlagan.
“Dil fasli”, “Uygʻotuvchi alla”,
“Oshiqlar tumori”, “Erkalik
imtiyozlari” singari kitoblari
nashr etilgan. Zulfiya
nomidagi Davlat mukofoti
sovrindori.

* * *

Men bir shuhratsevar, mukofotdorman,
Shoirman, lolalar ungan qonimdan.
Bu ne baxtsizlikki, dunyoda borman,
Gullar salom bermay oʻtar yonimdan...

Mendan dili ogʻrib, koʻngli qolgan koʻp,
Menga mehr berib, koʻnglim olgan koʻp,
Koʻnglim – daryo, qoʻlmas, oyoq solgan koʻp.
Qushlar rizqin topib ketar nonimdan.

Yorim, seni sevdim, seni yor bildim,
Har bir nigohingni bir bahor bildim,
Vaslingni, ishqingni ustuvor bildim,
Shoir deb atalmish sharaf shonimdan!

Endi qayga borsam ishqing hamrohim,
Falak shamlarini yoqadir ohim!
Sen xonsan, sheʼr va Sen eng choʻng gunohim,
Xudo ayirmasin sendek xonimdan!

Sendek sultonimdan, sheʼrdek shohimdan!

Falak shamlarini *yoqadir ohim!*

Oʻsha gap

*Ishq zor etganga zulm etmang,
tarahhum koʻrguzing.*

Hazrat Navoiy satrlari

Uygʻotaman seni tonglarda,
Uygʻotaman ismingni aytib!
Sevaman deb aytgan soʻzimni,
Ikki dunyo olmasman qaytib!

Boqsam voha dovonlaridan,
Avj koʻrindi diling dogʻlari.
Salomingni yetkazgan edim,
Salom aytdi Surxon togʻlari!

Yana nelar koʻngling ogʻritdi?
Nigohingni qoplamish tuman.
Kam sevganim uchunmas, tushun,
Koʻp sevganim uchun men jimman!

Samarqanddan oʻtdim – ziyorat!
Shahrisabzga yetdim – ziyorat!
Buxoroning minorlarini
Nigohimda tutdim – ziyorat!

Men bir sayr-u sayohatchimas,
Hisoblovchi har bir qadamni.
Aytgil, axir, ayblash mumkinmi,
Ibodatda yurgan odamni!

Shundoq ekan, shafqatliroq boʻl,
Men poyingga qaytarman daydib
va qasamdek aytgan soʻzimni
To qiyomat olmasman qaytib!

Yashalgan his haqida

O'rtamizda bir gunoh sodir...
...yuzi kuyib ketdi quyoshning,
Yuzimni yashirib yig'ladim.

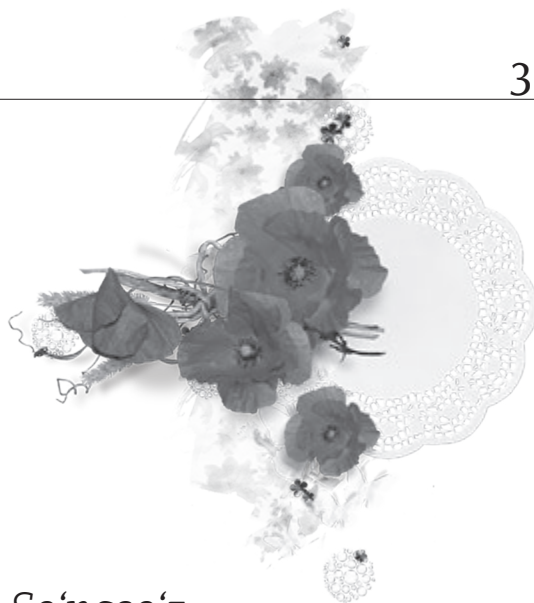
yashalmagan hislar haqqini
yashalgan hislarga olib bergandim...
Salom bersam alik olmadi
osmon...

...Endi o'rtamizda bir oshkor sir bor,
sirki seni tuhfa ayladi menga...
sirki...
burdalab tashlayotir jism-u jonimni...
Bordim,
eshigini ochmadi jannat...

O'sha tun... ko'kka boqdim..
Oy yuzini yashirdi mendan
mayus yog'du sochdi mahzun ruhimga...
Yuzimni yashirib yig'ladim...

Itlar tilini ham tushundim, lekin
o'rgana olmadim oqqush tilini...
botqoqlarin sochdi ko'llar
yuzimga.

nima desam ham...
hammasi bema'no...
chunki
men ishqning olovida kuygan bir
toshman...

So'ngso'z

Bahor men deb dovonlar oshdi,
Qiz yuziga sepkillar toshdi,
Yuragimga to'lqinlar shoshdi,
Mening mavjim, dengizim keldi!

Qahr ko'rdim ko'ngling qa'rida,
Ishq zohirdir endi barida,
Baxtlar bordir... mendan narida,
Beqiyosim, tengsizim keldi!

Rashksiz oshiq – jonimga g'anim,
Sen isyonsan qonimda manim,
Ishq maydonin ishg'ol etganim –
Yoqavayron, yengsizim keldi!

Jilmaysam ham qayg'um ziyoda,
Oyoqyalang yurdim piyoda,
Ishq din bo'lsa agar dunyoda
Dinim keldi, dinsizim keldi!

Kecha ishqqa limmo-lim edi,
Bugun tamom, bo'ldi, bas, dedi,
Dunyolarga o't qo'yib endi,
Menlim keldi, mensizim keldi!

Sovqotganman, oftobingni ber,
Bas, tamommi? Javobingni ber,
Yozib qo'yay, kitobingni ber:
Ishq bobida so'ngso'zim keldi!

So'ngso'zim keldi!

Go'zal RO'ZIYEVA

1986-yili tug'ilgan.
Buxoro davlat universitetining
Tarix fakultetini tamomlagan.
"Tong sabosi" nomli she'riy
to'plami chop etilgan.

Shamollar *makoni*

Hikoya

Buvasi doimgi joyida – hovlining kungay tarafidagi, shamolgohdagi o'rik daraxti tagida o'tirardi. Nigohlari sokin, qarashlari xotirjam, baroq qoshlari doimgidek biroz chimirilgan. Egnida o'sha ohori ketgan, rangi uniqqan ko'kimtir yaktagi, boshida – bir chetida tirmoqcha kattalikdagi qo'ng'ir dog'i bor do'ppisi. U bo'lsa, bobosining soqolini tutamlab o'ynab o'tirardi. Bobosi doimgidek indamas, nevarasining o'ylab topgan o'yiniga parvo qilmasmish...

Sodiq o'rtacha bo'yi, keng yelkali, oq-sariqqa moyil, qo'yko'z, qirra burun yigit bo'lib, ko'zlari xayolchan boqar, qarashlaridan sermulohaza yigit ekani bilinib turardi. U garchi tushida cho'chituvchi biror ko'ngilsiz narsani ko'rmagan bo'lsa-da, negadir nogahon seskanib uyg'onib ketdi. Garangsirab yon-atrofiga alangladi, sababini o'ziyam bilmadi – bobosini qidirdi, go'yo. Keyin shosha-pisha o'rnidan qo'zg'aldi, ko'yilgining bir-ikki eshilib qolgan tugmalarini joyiga o'tkazib, o'zini tartibga soldi, peshonasida reza-reza yumalagan terini artirdi. Shu lahzada yotgan uyining olis qorong'i burchagidan kimdir xo'rsingandek tuyuldi unga. Hayron bo'lib, razm solib qaradi, hech kim yo'q edi. So'ng yana ko'rgan tushi esiga tushdi... Qiziq, bir necha o'n yil avvalgi

xotiralarni esga solgan bu tushning ta'biri nima bo'lsa ekan? Derazadan namozshom quyoshining so'nggi nurlari tushib turar, ufq go'yo temirchi-ning bosqonidek cho'g' bo'lib lang'illardir. Tavba, namozshomdayam uxlaydimi, bunaqa paytdagi uyquni bexosiyat bo'ladi, deguvchi edi bobosi. Bobosi... Qiziq, nega kirdi ekan uning tushiga? Hayot tashvishlariga o'ralib, uni unutib qo'ygan nabirasiga o'zining qachonlardir bu dunyoda, uning yonida yashab o'tganini eslatdimi yoki? Yoki g'aflat uyqusida yotganing yetar, uyg'on demoqchi bo'ldimi? Sodiq uchi-kechi yo'q savollar girdobiga sho'ng'iganicha, bir-bir qadam bosib uydan chiqdi. Kuni kecha 26 yoshni urib qo'ygan, ikki bolaning otasi bo'lishga ham ulgurgan bo'lsa-da, hali-hanuz bobosini sog'inishini, uning tizzasiga chiqib erkalik qiladigan damlarini olis bir entikish bilan xotirlashini o'yladi. Maktabdan boshi og'rib kelganining dami hali tarqamaganimi yoki rahmatli buvasi aytganidek, bexosiyat paytda uxlagani uchunmi, boshi zil-zambil edi. Shuning uchun lanjligi tarqamay, hovliga chiqdi.

Kun botib borayotganiga qaramay, qu-yoshning tafti hali so'nay demas, aksincha "qilt" etgan shamol sezilmas, tomorqa etagidagi daraxtlar issiqdan garangsiragandek turardi.

Tavba, biror yil bahor bunday issiq kelmagan edi, o'yladi Sodiq. To'g'ri, bahor oyoqlab bo'ldi, hade-may yoz etagini yozadi, ammo bu yilgi bahorning shashti oldingi yillarning bir necha yozidan o'taman, derdi. Aksiga olgandek, salqinlatish uchun sepilgan suv beton hovlining issig'ini battar chiqarib yuborgan, yerdan ko'tarilgan hovurda tova qo'yib, tuxum qovurib olsa bo'lardi. Sodiq xayolidan o'tgan o'xshatishga ichida kulib qo'ydi; ming qilsayam odam o'z kasbidan kelib chiqib fikrlarkan-da. Yangi fikrmi, ohori to'kilma-gan biror tashbehmi xayolidan o'tguday bo'lsa, adabiyotchiligidan, aniqrog'i ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi ekanidan ichida g'ururlanib qo'yardi. Shu o'ylar bilan ozgina bo'lsa ham toza yel qidirib, shamolmakonga yo'naldi. Hovlining eni-yu bo'yiga qaratib uylar solingan bo'lsa-da, darvozaxonaning chap tomonida bir necha metr joy ochiq qolgan, ko'chadan boshlanib, qiyalab tomorqaga tutashib ketadigan mana shu yerda shamol erkin aylangani uchun bahavo bo'lardi

aksari vaqtda. Odatda uy kattalari kun dimiqib ketganda yoki shunchaki salqinlab o'tirish uchun ham mana shu yerga kelib qo'r to'kishar, shu yerda ozgina nafas rostlashardi. Bu yer uy egalari tomonidan shamolgo'h yoki shamolmakon nomi bilan atalar, bu nomni esa bir mahallar rahmatli buvasi bergandi. Siddiq buva quyuq, qora soqolini tutamlab (Sodiq jajji bolakay bo'lgan o'sha mahallarda bu basavlat odamning soqoli qop-qora edi hali), mana shu yerda o'tirar, o'zi o'tirishni yaxshi ko'rgan joyning yanada salqin va bahavo bo'lishi uchun o'rik daraxti ham ekkandi shamolmakonga. U mana shu yerda o'tirib nafas rostlagach, yana katta tomorqasiga oralar, ketmonni har ko'tarib yerga urganda uning zarbidan yer zirillab ketgandek tuyulardi bolaga. Bola bobosining ishlashini kuzatib o'tirar, goho kichkina ketmonchasini ko'targancha buvasi ochib qo'ygan jo'yaklar tuprog'ini olib, ularni kengaytirardi. Mana shunday paytlarda Siddiq buva nevarasiga mehr bilan tikilar, biri-biridan katta, biri-biridan ko'p cho'ntaklaridan bolaga konfetmi, turshakmi olib berardi, odatda har doim ularda nabira uchun, albatta, biror yegulik bo'lardi. Sodiq hozir shuni esladi-yu, miyasining lanjligi tarqagandek tuyuldi beixtiyor; o'sha bolalik turshagini qo'msab, og'ziga suv yugurdi. Ammo xotining birdan eshitilgan tovushi bolalik xayollarini to'zitib, og'ziga yugurgan tamshanishni ham qochirib yubordi. Xolida hovliga boyagina o'zi suv sepganini ham unutib, jahl bilan chelakning suvini to'rt tarafga sachratib separen, shu barobar shang'illagancha kimnidir qattiq qarg'ab ham olardi. Shu payt mehmonxona yonidagi kichkina uydan qayinopasi Sarvigul yugurib chiqdi. Uning ro'moli boshidan sirg'alib yelkasiga tushgan, chamasi buni o'zi ham sezmasdi. Sarpoychan chiqqanini ham unutib, qo'llari titragancha, keliniga qarab, yig'lamsirab gapirdi:

– Xudodan qo'rqing, kelin. Bolam birovning narsasini olmaydi, axir...

– Xudoni o'rtaga qo'shmang, opa! – Xolida atigi bir necha qadam narida eri kuzatib turganini ko'rmay, jazava aralash o'shqirdi. – Xudoning tayog'i bo'ladi, indamay-indamay o'zingizga ko'rsatmay, soladi boshingizga.

– Bu... bu nima deganingiz, axir? – Sarvigul yupqa lablari pir-pir uchib, majolsiz ovozda o'shqirdi. Ammo bu ovoz o'shqirishdan ko'ra chinqirishga, zorlanishga o'xshab ketardi.

– Bu deganim – bolangizni o'zingizga o'xshatib shumoyoq qilmang, deganim. Shu qizingiz kirib chiqqan uydin, albatta, biror narsa yo'qoladi, deganim!

Xolida shang'illarkan, Sodiqning boyagina to'xtagan miyasidagi og'riq yangi jazba bilan kuch oldi. Xotining kesib-kesib gapirishi shu tobda unga kimdir qattiq taxtaga ataylab to'mtoq uchli mixni qoqayotgandek, keyin o'sha taxtani nariga olib qo'yib, o'rniga uning miyasiga qoqishayotgandek tuyuldi. Shu tuyg'u bilan ikki qadamda xotini va opasining o'rtasiga tushib qolganini, Xolidaning yuz-ko'zi aralash shang'illagan ovozi o'chiradigan tarsakini tushirganini ham sezmay qoldi. Qilgan ishidan bir lahzaga uyalib ketgan bo'lsa-da, endi kech edi. Otilgan o'qni qaytarib bo'lmagandek, qo'yvorilgan shapaloqni ham qaytib olib bo'lmasdi. Opasining yig'isi birdaniga o'chgan bo'lsa-da, yelkasi haliyam titrab turar, uning uchib-uchib qo'yishidan ichiga qamagan yig'isining kuchini ko'rish mumkin edi.

– Sen... sen og'zingga qarab gapirgin! – U o'ylab turgan narsasi qolib, boshqa narsani gapirdi. – Qaytib bunaqa shang'illaganingni ko'rmay!

Shu gaplarni gapirarkan, shaxd bilan yurib, molxona tarafga o'tib ketdi. Ikki ayol – biri nochorlikdan, biri alam va jahldan bo'zarib turishar, Sarvigulning qizi ko'zining yoshi burnining suvi aralash yuzidan oqqancha, uy eshigidan mo'ralab qarab turarkan, yangasining yolg'on gapirib, bunday rost yig'layotganiga bola aqli

tushunib yetmasdi. Tushunib turgani – bu kabi oyisi va yangasi o'rtasida tez-tez bo'lib turadigan janjallardan keyin onasining ichkari uyga kirib, ancha paytdan keyin ko'zlari yanayam qizarib qaytib chiqishi edi. Chindan ham, har galgidek oyisi kasal buvasi yotgan narigi uyga kirib ketdi. Ro'moli endi belida, ko'ylagining qaysidir burmasiga ilashib, osilib qolgan, bir uchi yerni supurib izidan kirib ketayotgan bo'lsa-da, oyisi buni ko'rmasdi, sezmasdi.

Sodiq boshi, yuragi, qalbi og'rganini, og'rigandayam qattiq og'rganini his qilganicha, molxona ostonasida o'tirar, ola sigir kavsh qaytarganicha, unga ma'yus qarab qo'yardi. Sodiq opasining, onasidan yodgor opasining ko'ziga qarolmadi hozir; xotinigga xo'rlatib qo'yganidan, uning nohaq ta'nalari yuki ostiga tashlab qo'ygani uchun ham qarolmadi, balki. Yana shu uy mojarosi ko'tariyapti. Xolida qayinopasining ota uyida yurishiga, o'z tili bilan aytganda, "o'z uyida xon – ko'lankasi maydon" bo'lishiga qaysidir ma'noda Sarvigulning shu yerda ekanligi ham soya solishiga sira ko'nolmasdi, ko'nikolmasdi. Xolida boya "shumoyoq" deb qarq'anganida pochchasining avtohalokatga uchrab, vafot etgani, quda xola ikki oy o'tarotmas opasini qo'lida besh oylik bolasi bilan ota uyiga keltirib qo'yganiga shama qilgandi. Sarvigul dunyodagi barcha haqoratga chidashi mumkin edi-yu, ammo bolasini nohaq ayblashlariga, oq-qorani tanitib tarbiyalayotgan norasida qizini o'g'riga, shumoyoqqa chiqarishlariga jim quloq sololmasdi.

Xolida hovli o'rtasida, bir qo'lida suvi yarimlagan chelak bilan turar, banogoh ko'zi shamolgohdagi o'rik soyasi ostiga, undan o'tib soyada o'rnatilgan yog'och so'ri ustidagi savat ichiga yumaloqlab qo'yilgan qurutlarni uy egalarning o'z-o'zi bilan andarmonligidan foydalanib nari-dan-beri cho'qiyotgan tovuqlarga tushdi.

– Kisht! Voy, oting o'chgurlar! Voy, bo'yinginang uzilgurlar, kisht deyman! – U taraqlatib chelakni yerga qo'yarkan, alamini shu parrandalarga sochdi; uning bor amlari – qayinopasining uning oshiga sherik bo'layotgani-yu, undan qutulolmayotganiga, kamiga u sabab mana bugun eridan yegan birinchi tarsakisiga, ham-

Abdulla Oripov tavalludining 80 yilligi

She'r o'qigan yosh yigit – Abdulla Oripov haqiqiy shoir! U o'zbek xalqining iftixoriga aylanadi.

Rasul HAMZATOV

ma-hammasiga shu tovuqlar sababchidek ularni qarg'ashga tushdi. – Tovuq bo'lmay balo bo'lgur, qirchingingdan qiyilgurlar! Tutib olsam, naq tovaga bosaman hozir, haromilar! Kisht!

Haliyam molxona ostonasida o'tirgancha, achchiq xayollarga cho'mgan Sodiq o'zi suyuq uylangan, bir vaqtlar qishloqning oldi go'zali bo'lgan, uylangunicha tushlarida kaftidan suv ichib yurgani shu qiz – o'sha Xolida ekanligiga ilk bor shubhalandi. Pariqiz qachon yalmog'izga aylandi o'zi? Daf'atan xayolidan shu fikr kechdi uning. Aslida, bu xayollar miyasining yuzasida aylanar, ongingning, shuurining ich-ichida qanday qilsa, opasiga yaxshi bo'lishini, so'lg'in chehrasiga quvonch qaytishini, o'z ukasining uyida begona joyda yurgandek ehtiyot bo'lib yurmasligini o'ylardi. Beixtiyor shamolmakondagi o'rikka, uning uchlarida yengil shabada o'ynayotgan shoxlariga qaradi-yu, miyasiga kelgan o'ydin sergak tortdi. Xayolida paydo bo'lgan hozirgi rejani chamalash maqsadida o'rnidan turib, o'sha tomonga yo'naldi. Bu paytda xotini dunyoning bor qarg'ishini tovuqlarga sochib, bor yomonlikni shu ongsiz mavjudotlarga tilab bo'lib, yengil tortganmi, shashti bosilganmi, hovli yuzasida ko'rinmasdi. Sodiq kelasolib shamolmakonning enini qadamlay boshladi. Pichirlab sanarkan, qadam bosgan sari chehrasi yorishar, chehrasi yorishgan sari miyasidagi boyagi fikr pishib borayotgandi. Ha, xuddi o'zi! Mana shu yerga opasiga uy quradi! Bernalol bir chog'roq uy va bir dahliz solgulik joy bo'larkan! Ham darvozaxonadan narigi tarafda, ya'ni shang'i kelinidan ikki-uch xona bo'lsa-da uzoqda, ham o'zi uchun alohida kirib-chiqadigan eshikli uy bo'ladi. Toki, Sodiq tirik ekan, opasini hech kimga xo'rlatib qo'ymaydi, hatto u Xolida bo'lsa ham. Shu o'ylar shuuridan kecharkan, ko'ngli sal-pal yorishganini his qildi. O'yini otasi bilan maslahatlashib olish maqsadida otasi yotgan uyga kirdi.

Bu xona ko'chaga qaragan, o'sha tomon devorida ikki qo'shtavaqali deraza, ro'parasidagi devoriga gilam osilgan, otasi mana shu gilam osilgan devor yonidagi karavotda yotardi. U orqa o'girilib yotar, dard uni qasdi-bastiga olgani keyingi paytda ozib-to'zib qolgan vujudidan

yaqqol seziladi. Xona to'rida kitob javoni, uning tepasida esa rahmatli onasining surati jilmayib qarab turardi. Onasi o'rtacha bo'yli, oq yuzli, yuz-ko'zidan nur yog'iluvchi, istarasi issiq ayol edi. O'qituvchi edi u ham, maktabdagi sobiq ustozlar taxtasida haligacha uning rasmi bor. U deyarli buvasi bilan izma-iz bu dunyoni tark etdi, orada qirq kun farq bilan. Buvasi kelinini o'g'lidan, Sodiqning otasidan ham ko'ra ko'proq qadrlardi, Sodiqning nazdida. Onasi yuvosh, muloyim, qaynotasining ko'nglini og'ritmagan kelin bo'lganigami, yoki kampiri vaqtli o'tib, yegan-ichgani kelinining qo'lga qolganigami, Siddiq buva unga suyanib qolgandi. Umuman unga ko'pchilik suyanib qolgan ekan... Ayniqsa, otasi! Mana onasining vafot etganiga to'rt yildan oshib qolgan bo'lsa-da, hali-hamon uning nomini tildan qo'ymasdi u. Bunga Sodiqning o'zi guvoh. Onasi vafot etgach, bir yildan so'ng, garchi, o'zi xohlamasa-da, amakisining, qolaversa bir-ikki qo'shnilarining maslahati bilan "farzandlik burchi"ni bajarishga unnamoqchi bo'ldi. Otasi esa uni uyaltirdi, qattiq uyaltirdi.

* * *

O'shanda endigina ishga kirgani – maktabidan qaytayotgan, erta bahorning sarxush havosi odamni karaxt qilar darajada turli gulgun hidlarga to'lgan, darvoza yaqinidagi jiyda daraxti yonidan o'tgan odamning dimog'iga gup etib o'tkir hid urilardi. U shuni o'ylaganicha, endi darvozaning kichik tavaqasini ochgan edi, orqasidan kimdir chaqirdi. O'girilib, oftobro'yada toblanib o'tirgan, qo'shni Tolib akaga ko'zi tushdi. Yoninasidagi jiyda daraxtining gulidan behuzur bo'layotgan, qolaversa bugun olti soat dars o'tib, lo'lining eshagidan battar charchagan bo'lsa-da, qo'shnining hurmati uchun devor bo'ylab yurib, u tomonga o'tdi. Salom berib, eski o'rindiqqa o'tirdi. Tolib aka semizligidan baqbaqasi osilgan, ikki yuzi qip-qizil, mo'ylovli, semiz odam bo'lib, yuzining qizili emas, semizlikdan yaltirab turishi odamning e'tiborini tortar, Sodiq har gal uning yuzidan chertib ko'rgisi kelar, ko'zi tushganda xayolan shunday qilib ko'rib, kulgisi qistardi. Mana hozir ham, garchi burnidan tortsa yiqil-

guday charchab kelgan bo'lsa-da, yana har galgi xayol miyasidan o'tib, yuziga tabassum yugurdi. Tolib aka qassob bo'lib, har bir kishidan kasbidan kelib chiqib, so'rashardi.

– Ha, Sodiqboy, qandaysan? Tishlaring qanday? – Bu “yaxshimisan, sog'liging qanday” degani bo'lardi odatda. Qassoblar molning sog' yo kasalligini ko'pincha tishlariga qarab aniqlashadi. Tolib qassob mol bilan ko'p ishlagani uchunmi, yo o'zi molfahmroq odam edimi, xullas uning bu so'rashi-shi uni taniydiganlarning ko'ngliga tegmaydigan bo'lib ketgan bo'lsa-da, Sodiqning hali-hanuz bu kabi ko'ngil so'rashdan ensasi qotardi.

– Rahmat, yaxshi. O'zingiz, yangamlar yaxshimi? – Sodiq so'rasharkan, qo'shni yanganing qandayligini kunda-kunora, ayniqsa eri ichib kelgan kunlarda bu uydan eshitiladigan baqir-chaqirlar, gohida uchib ketib, qanot chiqarolmagan – yerga tushib ketgan idishlar sinig'i sasidan bilsa-da, yo'lga so'ragan bo'ldi. Tolib qassob erinib, qo'l silkib qo'ydi.

– Ha, yangang ham yuribdi... – U gapining davomini chetga chiqib, uy poydevori yoniga nosini tuflab kelayotib aytgani uchun Sodiq nima deganini tushunolmadi. Aslida, u bunga qiziqmayotgandi, yolg'iz istagi – tezroq uyga kirish-u, dam olish edi.

– Ha, yaxshi...

– Yangani vafotlariga ham bir yil bo'ldi, adashmasam. Bu, otangning ko'ngliga qo'l solib ko'rdingmi? – o'smoqchiladi Tolib qassob.

– Nima masalada? – Sodiq hayron bo'ldi.

– Hali uylanmagansan-da, ukam, – beo'xshov kuldi qassob. – Erkak odam xotinsiz yasholmaydi, buni unutma. Otangni uylantirib qo'yishing kerak endi... bu farzandlik burching!

Sodiq g'alati bo'lib ketdi, onasining xotirasini toptashayotgandek, “o'lding – o'chding” deyishayotgandek tuyuldi. Boyagidan ko'ra boshi g'uvillab qaytdi uyga.

Keyin amakilari ham shunga o'xshash gap ayta boshlashgach, bu haqda jiddiy o'ylashga majbur bo'ldi. Opalariga maslahat solgan edi, ikki katta opasi dunyoni boshlariga ko'tarib, uvvos solishdi. Ayniqsa, Salima opasi Tolib qassob, umuman ayoli o'tganiga bir yil bo'lib-bo'lmay ko'ngli

yangi xotin tusaydigan erkak zotining go'riga g'isht qalab, qarg'andi. Sarvigul esa indamas, o'sha kezlari ota uyiga qaytib yashayotganiga endi bir yilcha bo'lib qolgan, o'zini bu yerda sig'indidek his qilganigami, ovozini ko'tarib gapirmasdi deyarli. Ammo, u ham buni ko'tarolmagani qizargan ko'zlari, yig'idan kepchib ketgan yuzidan ko'rinib turardi. Baribir oxirida otalariga maslahat soladigan bo'lishdi, harqalay o'ylab-o'ylab qassobning va amakilarining fikri bir hisobdan to'g'ridek tuyuldi ularga.

Kechqurun ovqatlanib bo'lishgach, Sodiq otasining yoniga o'tirdi, ammo gapni nimadan boshlashni, qanday boshlashni bilmasdi. O'sha kezlarda oliygohda uchinchi kursda o'qir, bu mavzuda gaplashishga yoshlik qilardi, o'zining nazarida. Shuning uchun bir holatda so'radi boyagi savolni.

– Bolam, onang ko'z ochib ko'rganim edi, yaxshimi-yomonmi, o'ttiz yil umrguzaronlik qildik. Oltita farzand ko'rdik, ikki akang bolaligi-dayoq birin-ketin dunyodan o'tib, bizni kuydirdi. Mayli, bu uchun ham emas... U tirikligida boshqa ayolning qo'lini tutish tugul, ko'ziga qaramaganman, endi o'lgach bu ishni qilamanmi? U dunyoda onangga nima deyman?

Sodiq bir so'z deyolmadi. O'rnidan turib, narigi uyga o'tdi. Chiqayotib, eshik orqasida piq-piq yig'lab o'tirgan Sarvigul opasiga ko'zi tushdi, u chamasi otasining gapini eshitib qolgandi. Shundan keyin bu mavzuga boshqa qaytishmadi.

* * *

Hozir u onasining jilmayib boqib turgan suratiga qarab, shularni xayolidan o'tkazdi. Otasi bu paytda odam sharpasini sezib, o'girilib olgan, o'g'lining gap boshlashini kutardi. Sobir aka bundan atigi ikki-uch yil avval ham baquvvat, gavdali, sal semizlikka moyil, yuz-ko'zlaridan hayot nafasi ufurib turgan sog'lom kishi edi. Ammo, qand kasaliga chalindi-yu, o'sha sog'lom ko'rinishining soyasiga aylandi-qoldi. Ich-ichiga chuqur botgan ko'zlari-yu yuziga o'rnatib qo'yilgandek so'ppayib qolgan burni qoldi chehrasida. Chamasi hovlidagi janjalni u ham eshitgan, unga yomon ta'sir qilgan ko'rinardi.

– Ota, bir masalada maslahatingiz kerak bo'lyapti.

– Xo'sh, gapir-chi, o'g'lim, – Sobir aka inqillab o'rnidan qo'zg'alarkan, temir karavot uning og'irligidan g'ichirlab ketdi. Sodiq uning tiklani-shiga ko'maklashdi, so'ng qarshisidagi ko'rpa-chaga cho'kkaladi.

– Shu... buvamning shamolmakoniga opam uchun uy solsammi degandim... O'zi uchun alohida uy bo'lsa yaxshi-da, – u negadir hozirgi fikrini oqlamoqchidek, tez-tez gapira boshladi.

– Ko'ryapsiz, keliningiz bilan ko'p janjallashish-yapti, o'zi uchun alohida kirib-chiqadigan eshik bo'lsa, yaxshi bo'lardi, menimcha.

– Bolam, buvangning xotirasi o'rniga uy solayotgandek sezmayapsanmi o'zingni? – Sobir aka sinchiklab unga tikildi.

Sobirning ko'ksi ko'tarilib tushdi, otasi u boya hozirgi rejasini o'ylash paytida ko'nglining chetidan o'tgan fikrni o'qigan edi.

– Qachon o'sha yerga qarasam, ayniqsa o'rik soyasidagi so'riga ko'zim tushsa, otamni ko'rgan-dek bo'laman, – Sobir aka derazadan ko'rinib turgan, quyosh botib, qorong'ilik cho'ka boshlagan ko'chaga qarab, o'ychan gapirdi. – Bir paytlar men ham o'sha yerga uy solmoqchi bo'lgandim, ayni sen tug'ilgan payt edi o'shanda. Otamning o'sha paytdagi gapi hech yodimdan chiqmaydi:

“Odamning xayolida doim hurlik, erkinlik, hayotning biqiq burchaklaridan qochib qayergadir ketgisi ketadigan joyi bo'ladi, hatto umrida bir marta bo'lsa ham shu xohish xayolidan o'tadi. Mana shunday paytda ko'ksiga shamol tegadigan, o'sha erkinlik o'rnini ma'lum darajada bosadigan joy kerak odamga, bir qarich bo'lsa ham. Bu yer men uchun mana shunday joy, o'g'lim. Bu yerda shamol doim erkin harakat qiladi. Men mana shu yerda o'zimni shamollar orasida, oyoq-qo'limni bog'lagan hayot zanjirlaridan erkin, qo'limdan hamma narsa keladigandek his qilaman. Tashqi erkinlik jamiyat uchun, odam uchun kerak bo'lganidek, jism uchun ichki erkinlik – ruh erkinligi ham kerak bo'ladi. Qo'y, shu yerga tegma, bolam...” degandi buvang.

Sodiq o'yga toldi, otasidan shunga o'xshash gap chiqishini taxminan bilardi. Aslida, bu ikki

qarich tuproq buvasi uchun qanchalar qadrli bo'lganini uni yaxshi ko'rgani, uning xotirasini qadrlagani uchun ham u otasidan-da ko'proq bilar, ammo boshqa bir yo'l yo'q edi, ayni damda. Sarvigul opasi, mana, deyarli besh yildirki, ota uyida yashar, shu vaqt mobaynida uni uzatsa bo'ladigan yaxshiroq odam ham chiqmagandi, aksiga olib. Bu yillar davomida esa u bilan kelini o'rtasida ne-ne janjallar chiqmagan, shuning kasriga bir necha marta Xolida arazlab ketib ham qolgandi. Aslida, bu janjallarning ko'piga Xolidaning o'zi sababchi bo'lishini, Sarvigul opalari ichida eng yuvoshi, beozori ekanini, uning ko'ngliga tegishmasa o'laqolsayam birovga ozor bermasligini, inson zotining dilini nohaq og'ritmasligini Sodiq yaxshi bilardi. Ammo, u xotinini ham tushunardi, qaysidir ma'noda. Ayol zoti erining uyida qayin egachisi bilan, u farishta bo'lgan taqdirda ham, osonlikcha kelishib yasholmasligini yaxshi anglardi.

– Lekin, nima qil deysiz, ota? Opam bilan xotinimning o'rtasiga tushaverib, charchadim. Opamning aybi yo'qligini bilaman, ko'pincha. Ayb xotinimdaligini ham bilaman, ammo...

– Xotiningni ayblayverma ko'p, u yaxshi ayol. Qo'yaver-chi, opangga biror xaridor chiqib qolar...

– Besh yildan beri kutamiz-ku, ota. Yo'q emas, odam chiqayapti, lekin ishonib uzatsa bo'ladigan birortasi yo'q-da hozircha...

Otasi indamadi, yana xayolga berildi. Sodiq uning og'zini poylab bir muddat kutdi-yu, boshqa gap chiqmasligiga ko'zi yetgach, o'rnidan qo'zg'aldi.

* * *

Nima qilsa ekan? Uy solaman deyapti-yu, lekin qaysi pulga? Maoshining ahvoli o'ziga ma'lum, sichqon kemirsa – bo'kib qolar, mushuk yesa – to'ymas darajada. Bu pul bilan uyga kerakli yog'och-u sementni olish uchun bir yillik oyligini yemay-ichmay, kiymay to'plasa, o'shanda yetarkan. Usta haqi, mayli, bir gap bo'lar, maktabdagi bir-ikki hamkasbini chaqirsa, ta'tilda hashar bilan ko'tarib olishadi. Ammo, sement-u yog'ochini tezlashtirishi kerak. Rossiyaga ishlagani ketsamikan?

Sodiq shu xayollarga berilib, ko'ziga uyqu kelmadi. Yonida pishillab uxlab yotgan xotiniga qarab, ilk bor ayol bo'lib tug'ilgisi keldi, "harqalay ayollarning uy solish tashvishi bo'lmaydi", o'yladi alamangiz. Shu xayol bilan tunchiroq yonidagi telefonini oldi. Telefon ro'yxatlarini ko'ra boshladi, sinfdoshi Nodirning raqamini qidirdi. 7 raqami bilan boshlanadigan Rossiya raqamini ko'rgach, chaqiruv tugmasini bosdi. Bu orada o'rnidan asta qo'zg'alib, hovliga chiqdi. Eshikni yopib, shamolmakonga bordi. So'riga o'rmashib o'tirarkan bir nechta uzun gudokdan keyin, go'shakning narigi tomonidan erkak kishining ovozi eshitildi.

– Allo, eshitaman!

– Allo, Nodir, yaxshimisan, og'ayni?

– Salom, kim bu? E-e, Sodiq, yaxshimisan, do'stim? – Sinfdosh o'rtog'ining ovozi quvnoq eshitildi. – Uy ichlaring yaxshimi, sog'liging, ishlaring zo'rmi?

Ikki yigit bir muncha so'rashib bo'lishgach, Sodiq maqsadini bildirdi.

– Iye, maktabingda ishing bor edi, shekilli, o'rtoq? – Go'shakdagi ovoz jiddiy tortdi.

– Ha, chetga chiqib ishlash kerak bo'lib qoldi. Uy tiklashim kerak, o'qituvchining maoshini bilasan-ku, Nodir...

– Ha, shunaqa degin... Yaxshi, men surishtirib ko'ray-chi, uzog'i bilan ikki kunda senga anig'ini aytaman.

Xayrlashib go'shakni qo'yarkan, ma'yus tortib, so'riga suyandi. Shu payt, etini yayratib shamol esdi. Uyda dim havo, hovlida ham qilt etmagan shabada yo'q, bu yerdagi epkin taniga xush yoqdi. Shamol shivirlab esar, uzoq-uzoqlardan qandaydir namxush islarni, o'zi bilan yana qishloq etagidagi zovur tomondan qurbaqalarning ovozi va qamishlar shovurini olib keldi; bu osoyishta ovoz esa charchagan asablarini allalardi. So'ng xayollari bilan uyga kirdi; uxlash kerak – ertaga so'nggi qo'ng'iroq. Uning sinfi bu yil maktabni bitiryapti.

* * *

Kunlar ketidan kunlar o'tib borar, Sodiqning bu tund va sovuq o'lkaga kelganiga ham uch-to'rt

oy bo'lib qoldi. U bu yerga kelgunicha yomg'irni yaxshi ko'rardi, ammo bu yerda kunda yomg'ir yog'averishi me'dasiga urdi. Qolaversa, nam havo sog'liq uchun koni zarar ekanini ham, belida bodi borligini ham shu yerga kelib bildi. Ayrim kunlar ertalabdan belog'rig'i azob berar, o'rmon ichidagi yog'och kulba burchagidagi, yoz bo'lgani uchun ishlatilmayotgan pechga o'tin tashlab, unga orqasini tutib yotgisi kelardi. Ammo bu yerga pechga orqasini berib yotish uchun kelmagani yodiga tushar, og'riq zabtiga olgan vaqtlarda ham tishini-tishini qo'yib ishlashga harakat qilardi. Uni o'sha Nodir sinfdoshi yoniga chaqirib olgan, ular qiladigan ish – o'rmonda daraxt kesish edi. Uch-quyruq'i yo'q o'rmonzordagi kichkinagina yog'och kulbada u, Nodir va yana bir vodiylilik Akrom ismli yigit birga yashab, ishlashardi. Yog'och tilish fabrikasining xo'jayini, yoshi taxminan o'ttizlarda bo'lgan arman yigiti Renis Sarkesyan har haftaning boshida kelib ishchilardan xabar olar, oziq-ovqat va boshqa kerakli xo'jalik buyumlarini tashlab ketardi. Ular kesgan yog'ochlarni esa hafta oxirida bir nechta yuk mashinasi tashib ketardi. Ishchilar ulkan-ulkan emanlarni, yana Sodiq nomini bilmaydigan bir necha xil baland daraxtlarni kesishar, kun bo'yi yog'och kesuvchi arraning shovqinidan charchab, kulbaga qaytgach quloqlari bitib qolar, charchagan miyasiga "tiq" etgan tovush ham yoqmasdi.

Umuman olganda, ishning og'irligini aytmasa, Sodiq hayotidan rozi edi ayni paytda. Eng asosiysi, u bu yerga mo'ljallab kelganidan ko'proq pul topayotgandi; "eshoviga qarab – tushovi" deganlaridek, shunga qarab uning niyati o'zgar-gandi endi: u shamolmakonga tegmaslikka qaror qildi. Haqiqatan ham hammadan unga ko'proq qadrli bo'lgan buvasini eslatib turuvchi manzarani buzgisi kelmas, shamolmakon uning nazarida buvasining yodi uchun tabiatning o'zi barpo qilgan xotira maydoni edi. Unda yangi g'oya tug'ilgan, ko'cha boshidagi anchadan beri hech kim yashamayotgan, qolaversa, egasi ham shaharga ko'chib ketgan, eskiroq, buning ustiga kichik hovlini sotib olishni, so'ngra uni yaxshilab ta'mirlab, opasini shu uyga ko'chirishni mo'ljallayotgandi. Bu yangi fikr unga yangicha kuch

bergan, uning shaxd bilan ishlashiga sinfdoshi ham qoyil qolardi ba'zan.

– Sodiq, seni nuqul o'qishga zo'r berib, qolaversa, uch-to'rt yilni shaharda o'tkazib, qishloqning ishini ham, o'zining qishloq bolasi ekanini ham unutgan desam, baloday ishlarkan-san-ku, og'ayni – dedi bir kuni Nodir uning ishini kuzata turib. Sodiq indamadi, o'rmiga kulib qo'ya qoldi-yu, daraxtga chiqib ketdi. Katta daraxtni kesishga to'g'ri kelsa, yigitlar dastlab uning katta, yo'g'on shoxlarini kesib chiqishardi, yo'qsa, uni kesib, qulatish qiyin bo'lardi.

Bir kuni kechqurun uning tushiga buvasi kirdi. U nevarasi ishlaydigan o'rmon etagida turganmish, qarashlari esa qandaydir jiddiy va qahrli emish. Sodiq uni bu yerda ko'rib, hayron bo'lsa-da, ishiga borishi kerakligi esiga tushib, kulbadan chiqib kelayotganmish. U og'ir asbob-anjomlarini ko'tarib olgan, ish joyiga bormoqchi emish-u, buvasi nuqul qo'lidan tutib, uni qaytarmoqchi bo'larmish...

U seskanib uyg'onib ketdi, lablari quriganini sezib, shosha-pisha o'rnidan turib, choynakdagi sovub qolgan choydan ho'pladi. Biroz o'rnida o'tirib, tushiga ta'bir izlamoqchi bo'ldi-yu, ammo kunuzun charchagani uchun, yana yostiqqa boshini tashladi.

Ruhlar ba'zi bir narsalarni oldindan ko'rishlari rost ekan. Tiriklar mudroq, o'liklar uyg'oq, degani haq ekan! O'sha kuni o'zi kesgan daraxt uning o'zini bosib qoldi-yu, hammasi chappasiga ketdi. Ko'zini ochganda kasalxonada yotar, o'ng oyog'ining og'rig'iga esa chidab bo'lmasdi. Tiz-zasidan past qismida bir qancha suyagi singan, oyoqni tizzaga nozik bir nechta tomirlargina ulab turardi, xolos. U shu yotganicha qariyb bir oy kasalxonada, keyin yana bir oy o'rmondagi kulbada yotdi. Bu paytga kelib, kuz o'rtalab qolgan, O'zbekistonda tanga xush yoqadigan iliq havoli oktabr oyi bu yerda ancha-muncha sovuq edi. Bu sovuqda esa oyog'ining og'rig'iga chidab bo'lmasdi. Kasal bo'lgani uchun uyidagilarga telefon qilmay qo'ygan, ammo ularni o'ylab ham ko'p bezovta bo'lardi u. Odamning kimligi musofurchilikda bilinadi, deyishadi. To'qqiz yil bir sinfda o'qishgan bo'lishsa-da, maktabda ko'pam jon o'rtoq bo'lma-

gan Nodir uning kuniga yaradi. Avval kasalxonada, keyin o'rmondagi kulbada o'zi unga qaradi, Sodiqning ko'nglini ko'tarishga harakat qildi. Bu orada uning jismini yemirib qo'ygan dard ruhiga ham hujum qila boshlagan, u so'kinib gapirishni odat qilgan, boshqa paytlarda esa soatlab bir nuqtaga termilib o'tirar, hech narsaga hafsala qilmas, Nodir olib qo'ymasa, soqoliga ham qaramasdi. Oyog'i esa, aksiga olgandek, tuzalay demas, suyaklar bitishidan darak yo'q, harakat esa deyarli sezilmasdi. Uning oyog'ida sezilayotgan yagona narsa bu – sovuq kunlarda faqat og'riq edi. Yigitlar ishga chiqib ketgan ayrim kunlarda u hujraning eshigini ichkaridan qulflab olib, o'kirib yig'lar, hozir faqat shunga kuchi yetayotganidan xo'rliki kelardi. Shunday kunlarning birida qaysidir uskunani hujrada unutib qoldirib, uni olishga kelgan Nodir o'rtog'ining o'kirigini eshitib, ko'ngli ezildi. Eshikni ochishga yuragi betlamay, iziga qaytib ketdi.

– Sodiq, biz Akrom bilan seni uyga jo'natib yuborishga qaror qildik, – o'sha kechqurun ovqatlanib bo'lib, idishlarni yig'ishtirib olisharkan, Nodir so'z qotdi. Sodiq bu paytda burchakda o'rnatilgan televizorga ma'nosiz qarab turar, efrida berilayotgan ko'rsatuvning qaysidir nuqtasida ko'zlari qotib qolgandi. O'rtog'ining gapini eshitib, qorachilari bir jonlangandek bo'ldi-yu, ammo uning o'rnini alam va qayg'u egalladi yana.

Shundan keyin yigitlar pul yig'ib, kamiga xo'jayindan ham qarz olishib, Sodiqni uyga kuza-tishdi. Sodiq juda tushkunlikka tushgan, boshini devorga urib, majaqlagisi keldi o'sha kuni. Yigitlar

Abdulla Oripov tavalludining 80 yilligi

Zamonamiz peshvolari Abdulla Oripovni Alisher Navoiy hazratlaridan so'ng, oradan besh yuz yil o'tib adabiyotimiz osmonida yarqirab paydo bo'lgan yulduzdir demoqdalarki, shu ta'rifning o'ziyoq Abdulla Oripov she'riyati naqadar betimsol va qudratli ummon ekanidan dalolatdir.

Abdusaid KO'CHIMOV

qo'ltiqtayoqqa suyangan hamxonalarini uchoqqa chiqarib, kuzatib qolishdi.

* * *

– Qo'y, ukajon. O'zingni buncha qiynamasang, axir! Meni deb ko'p qiynalading shundog'am... Men xotining bilan kelishib yashayapman, sen o'zingni buncha azobga qo'ymagin, iltimos, – Sarvigul uyga kelganiga hafta bo'lar-bo'lmas maktabga ishga qaytmoqchi bo'lgan, ammo sog'ligi tufayli eski ish joyiga qabul qilinmay, g'am-g'ussaga berilib, devorga orqa o'girib yotgan Sodiqning yelkasidan quchib yig'lar, qaynoq ko'zyoshlari ukasining yelkasiga tomchilab kuydirardi uni go'yo. – Ukajon, sen bor ekansan, yashagani boshpanam, yegani issiq-sovug'im bor... Men biror marta kelindan noliganim yo'q-ku senga? Qayerdan boshingga meni alohida uyli qilish tashvishi keldi-yu, shuning kasriga sog'ligingni yo'qotding..

U boshqa gapirmay, yana piqillab yig'lashga tushdi. Sodiq uni jimgina tinglab yotar, uning bu achchiq sukunatida opasining yig'isidan-da ko'proq faryod bor edi, shu damda.

Oradan ikki oy vaqt o'tdi. Maktabga qaytolmasligi oydinlashgach, u tirikchilikning boshqa tashvishini qilishga majbur edi endi. Aksiga olib, yanvarning izg'irin sovuqlari ko'zni ochirmay qo'ygan, Rossiyadan yuborgan pulining bir qismiga omborga g'amlab qo'yilgan un va boshqa mahsulotlarning ham tagi ko'rinib qolgan, vaziyat shu taxlit ketadigan bo'lsa, qolgan puliniyam yeb-ichishga ishlatib yuborishi aniq edi. Shundan keyin o'zbek tili va adabiyotdan pullik kurs o'tishni boshlashga majbur bo'ldi. Jiyanlarini chaqirib, hovli etagidagi temir-ter-sag-u ortiqcha qa-qir-quqirlar saqlanadigan xonani bo'shattirdi, uni tozalashdi, so'ngra o't yoqish uchun xona burchagiga pechka qurishdi. Parta va stol-stul topish qiyin bo'lgani uchun, polga eski gilam tashlab, uy o'rtasiga uzun xontaxta qo'yib, darsxonasini o'ziga moslab oldi. Bu paytga kelib, uning

sobiq o'quvchilari – o'qishga kirolmagan bir necha abituriyent, qolaversa qishloqdagi boshqa o'zbek tili va adabiyotdan tayyorlov kursiga bormoqchi bo'lganlar “Sodiq muallim ona tili kursini boshlabdi” degan gapni eshitishdi-yu, xontaxta atrofi ikki oyga qolmay o'n-o'n besh bola bilan to'lib qoldi. U zavq bilan yana ishga kirishib ketgan, hali-hanuz simillab bezovta qiladigan oyoq og'rig'iniyam unutib qo'yardi gohida. Uzzukun bu darsxona gavjum bo'lar, xohlovchilar ko'paya boshlagach, o'quvchilarni ikki mahalga taqsimlab, dars o'tishga majbur bo'la boshladi. O'quvchilarning birdan bunday ko'payib ketishining sabablari bor edi, albatta. Birinchidan, Sodiq o'z fanini yaxshi ko'rar, shuning uchun kursni yaxshi o'tar, o'quvchilarni qiziqtirgan savollar yuzasidan erinmay ular bilan ishlar, kamiga tunlari bedor o'tirib, fani yuzasidan qo'shimcha qo'llanmalar, mustahkamlov-

Rasmlarni Asliddin Kalonov chizgan.

chi testlar tuzardi. Ikkinchi sabab esa, uning kurs o'tish puli boshqa o'qituvchilarnikidan, ayniqsa, tuman markazida turli o'quv markazi ochib, dars o'tadigan o'qituvchilarnikidan ancha-muncha arzon edi. Bolalari uchun qimmat pul to'lab, yana uzoqqa darsga yuboradigan qishloq ota-onalari uchun bu ayni muddao bo'ldi.

Dars o'tish, bolalar bilan vaqtini o'tkazish Sodiqni yana hayotga qaytardi. Bu paytga kelib, juda sekinlik bilan bo'lsa-da, oyoqlari ham tuzala boshladi, harqalay singan suyaklar bitayotgan edi.

Vaqt esa uchqur otdek yelib borar, Sodiqning va abituriyentlarning hayajonini oshirib, birinchi avgust yaqinlashmoqda edi. Sodiqning o'n beshta o'quvchisi bu yil o'qishga hujjat topshirgan, ularning deyarli barchasida ona tili imtihon varaqasining birinchi yoki ikkinchi fani edi.

Mana bugun o'ttiz birinchi iyul. Sodiqning darsxonasida o'n besh nafar qiz-yigit ko'zlari yonib o'tirishar, Sodiq ularga qarab bir g'ayrati o'n bo'layotgandi.

– Ukalarim, olti-yetti oy davomida siz bilan birga bo'ldim. Siz menga hayotga kuch berdingiz, yashashga, kurashishga undadingiz. Siz tufayli dardimni unutdim, keyinroq esa dardim meni unutdi... – U bir daqiqa tin olib, asta-sekin bo'lsa-da, o'zi harakatlanayotgan oyoqlariga ishora qildi. – Shularning barchasi uchun sizlarga rahmat. Shu vaqt davomida sizlarga biron nima berolgan bo'lsam, buni ko'rsatish vaqti keldi. Ertaga imtihonga kirib, mening va o'zingizning yuzingizni yorug' qilasizlar deb ishonaman...

U tovushi titrab, boshqa gapirolmadi. Bolalar jimlik va hayajon bilan uni tinglashar, yana va yana so'zlashini kutishardi.

– Boringlar, sizlarni imtihon kutyapti. Unutmanglar, bu hayot, aslida, katta universitet. Ertaga esa... uning birinchi imtihoni bo'ladi!

Yigitlar uni quchib, xayrlashishdi, qizlar ham "rahmat" aytib, chiqa boshlashdi. Sodiq ularning ortidan chiqib, kuzatgach, shamolmakonga keldi. Qo'ltiqtayog'ini o'rik tanasiga suyab, asta so'riga cho'kkaladi. Ko'ksini shamolga tutgisi, o'pkasini to'ldirib havo olgisi keldi. O'rik daraxti barglari ajoyib shovullar, uning hislariga sherik bo'layotganini anglatmoqchiga o'xshardi. Sodiq

shamolgoxda peshingacha, quyosh nurlari tepaga kelguncha xayol surib o'tirdi.

Ertasi kuni, 1-avgust kuni tushgacha ham shu yerdan jilmadi. So'riga chiqib, uzoq-uzoqlarga, qarshisidagi tomorqa, undan narida ko'zga tashlanib turgan olmozorga tikilib uzoq o'tirdi. Nazarida shu tobda unga havo yetmas, u qidirgan havo faqat va faqat shu yerda – shamolmakonda bor edi. U shu turishida Siddiq buvani eslatar, ko'zlari o'yga tolgan, baroq qoshlari biroz chimirilgan edi. O'zi o'tirgan uyning derazasidan o'g'lini kuzatib turgan Sobir akaning xayolidan shu o'ylar kechdi.

Olti-yetti oylik tayyorgarlik bir tomon-u, imtihonni topshirib bo'lib, uning javoblarini kutish bir tomon. Buni umrida bir marotaba bo'lsin o'qishga imtihon topshirib ko'rgan odam yaxshi biladi. Ammo uzoq kutilgan kun nihoyat keldi. Sodiqni xushxabar ustiga xushxabar kutardi. U tayyorlagan o'n besh o'quvchidan o'n uch nafari yuqori ballar bilan oliy dargoh talabasi bo'lishgan edi. Yana ona tilidan eng yuqori ko'rsatkichlar bilan. Uning quvonchi ichiga sig'mas, javoblar chiqqan kundan boshlab qariyb bir haftagacha uning uyi tin olmadi. Hali kechagina abituriyent bo'lgan endigi talabalar, hali ularning ota-onalari uni qutlab kelishar, barcha-barchalari Sodiqdan minnatdor edilar. Sodiq hatto shu kunlar ichida bir marta darsxonasiga kirib, ustidan qulflab yig'lab ham oldi. Shu bir yil mobaynida bu uning ilk bor quvonch ko'z yoshlari edi...

Shafaq olov rangda tovlanar, quyosh osmonga oltin kosasidan qip-qizil may quyib uzatar, butun tabiat sarxush bo'lgan kabi qizargan edi. Shamollar o'rik barglari bilan sirli shivirlashar, daraxtni makon qilgan mitti chumchuqlarning erta tonggi qo'shiqlari quloqqa xush yoqardi. Sodiq doimgiday tong sahardan turib olgan, shamolmakondagi so'ri ustida o'tirar, biroz salqin bo'lgani uchun egniga yupqa choponini tashlab olgandi. Shu payt darvoza qattiq taqilladi. U xayollariga berilib ketgani uchun dastlab buni eshitmadi, ammo taqillash takrorlangach, hayron bo'ldi. "Tong sahardan chaqirib kelgan kim bo'ldi?", xayolidan shu o'y kecharkan oyoqlarini avaylab so'ridan tushirib, qo'ltiqtayoqla-

rini qo'liga tutdi. Oyog'ining og'rig'i kamaygan bo'lsa-da, u hali ham qo'ltiqtayog'da yurar, chamasi shunga o'rganib qolgandi. Bir-bir hakka-lab yurib borib, darvozaning kichik eshigini ochdi. Tashqarida taxminan o'ttiz besh yoshlardagi bug'doyrang, istarasi issiq, novcha yigit qarab turar, ko'rinishidan bu qishloqning odamiga o'xshamasdi, harqalay Sodiq uni qishloqdoshiga o'xshatolmadi.

– Assalom alaykum, keling, mehmon.

– Vaalaykum salom, inim. Yaxshimisiz? – Mehmon qo'l uzatib ko'rishdi. – Sodiq muallimning uylari shu bo'ladimi?

– Ha, shu. Sodiq menman.

– Aha, shunaqami? – Haligi kishi qaytadan qo'l ushlab, ko'rishdi. – Qaytadan ko'rishib qo'yaylik bo'lmasa, Sodiqjon. Men siz ishlagan sobiq maktabning yangi direktoriman, ismim Turobjon, familiyam Qo'ziyev. Ish boshlaganimga o'n besh kuncha bo'lib qoldi.

– Ha, yaxshi. Uyga kiring unda, aka, – Sodiq uning maqsad-muddaosini bilmayotgan bo'lsa-da, o'zi gap ochar deb, so'ramadi.

– Yo'q, inim. Uyingizga boshqa mahal kira-man, xudo xohlasa. Men bu yerga bir-ikki masala bilan keldim. Ona tili fanidan tayyorlov kurslari o'tgan ekansiz, muvaffaqiyatini ham eshitdik. Tabriklayman, uka, bunday yutuqlaringiz ko'p bo'lsin!

– Rahmat, aka!

– Endi muddaoga o'tsam. Yangi o'quv yilidan maktabga ishga qaytsangiz, degandim. To'liq ish soati va tayyorlov kursini olib borish sharti bilan, – direktor kuldi.

– Mayli-yu, aka. Sog'ligimni biroz mazasi...

– Sog'ligingizga nima bo'пти, uka. Sop-pa-sog'lom ikkita o'qituvchi qilolmagan ishni uddalabsiz, shuncha o'quvchiningiz o'qishga kiribdi bir yilda! Bo'ldi-da, shu-da sog'lik!

– Mayli, aka. O'ylab ko'rayin bir.

– Xo'p. Ertagacha yaxshilab o'ylab, qaroringizni aytgani maktabga o'tarsiz. Keyin, yana bir masalada kelganman... – Direktor chaynaldi, shu barobarida qizarib ketganini Sodiq sezib, hayron bo'ldi. – Shu... men sovchi ham bo'lib kelgandim.

– Sovchi? – Sodiq hayron bo'ldi.

– Opangiz Sarvigulga...

– Ha. Shundaymi, kim ekan sovchi qo'ydirayotgan? Keyin bu masalada gaplashgani zo'r paytni topib kelibsiz-da, aka – bu odam ko'ngliga xush o'tirganini sezarkan, Sodiq kulib yubordi.

– Ha... Yaxshi ish uchun erta tongdan, yaxshi kayfiyat bo'lgan paytda kelgan yaxshi-da, uka, – direktor jiddiy tortib, tomog'ini qirdi. – Shu... bir necha yildan beri so'qqaboshman, uylanganimning ikkinchi yili xotinim vafot etdi, tug'ruq paytida. Afsuski, farzandni ham tirik ko'rolmadim... Shu paytgacha ish deb, maktab deb yuraveribman. Qarasam, yosh o'tib boryapti... Kecha o'qituvchilar sizning yutuqlaringiz haqida aytishganda, oilangiz haqida ham gapirishdi. Opangiz ham yaxshi ayol ekan, aytishlari bo'yicha. Shunga tuni bilan o'yladim, qanday qilib bu haqida gapirishni bilolmadim. Keyin, "kel, Sodiqjon bilan dangal, erkakchasiga gaplashib olaman" deb kelaverdim, – u gapini tugatarkan, cho'ntagidan ro'molchasini chiqarib, peshonasini artdi.

Sodiq uni kuzatarkan, Yaratganning ishlariga qoyil qoldi. "Alloh bo'l desa, Yer paydo bo'lgan ekan... Sen va opangning taqdiri nima ekan uning irodasi oldida!" U shularni o'ylarkan, Turobjonning yelkasiga samimiy qo'l tashladi.

– Turobjon aka, ertagacha o'ylab olishga ko'plik qiladigan masalalar bilan kelibsiz-da! Indingacha o'ylab olsam, maylimi?

– Mayli... Qarasam, tushunadigan yigitga o'xshaysiz, – direktor jilmaydi. – Har ikki iltimosni ham ijobiy... – U yog'ini gapirmay, tomoq qirib qo'ydi xijolat aralash.

Sodiq ertalabdan bunday taklif bilan kelgan bu g'alati kishini kuzatib qo'yarkan, xayolchan holda yana so'ri yoniga qaytdi. Birpas turib-turib qo'ltiqtayog'ini so'riga suyab qo'ydi, so'ng ehtiyotlik bilan bitta-bitta qadam bosdi-da, o'rik daraxtiga yaqinlashdi. Undan o'tib, qo'lini ikki tomonga yoydi, ko'ksini tonggi xush havo bilan to'ldirdi.

– O'zingga shukr, Xudoyim... o'zingga shukr! Buvamning shamolmakoniga uy soladigan bo'lsam, narigi dunyoda uning ko'ziga qanday qarar edim... mushkulimni oson qilding...

Ўзбек шеъриятининг мухтор элчиси

«**А**бдулланинг ёшлиги беихтиёр менга навқирон Пушкинни эслатади. Улуғ шоир каби у ҳам хиёл шикаста, биров дилига озор берган, ўкситилган боладай маъюс ва ўйчан, шеърий нафаси эса ғоят қудратли.

Одил ЁҚУБОВ

Абдулла Орипов учун шеъриятдаги энг муҳим, энг қимматли нарса инсоний туйғулар, эҳтирослар, кечинмаларнинг чинлиги, ҳаққонийлигидир. Шунинг учун унинг деярли ҳар бир шеърида бевосита ҳаёт нафаси уфуриб турганини ҳис қиламаиз, инсон қалби уриб турганини сезамиз.

Озод ШАРАФИДДИНОВ

«**А**бдулла Ориповнинг асарлари кириб ижоди мамлакатимиз сарҳадларини ошиб ўтиб, қанчадан-қанча юртларда ўзбек шеъриятининг мухтор элчиси сифатида ҳалол хизмат қилди. Унинг асарлари орқали кўшни халқлар танти ва жўмард ўзбек халқининг эзгуликка тўла қалбини ихтиро қилдилар.

Наим КАРИМОВ

«**А**бдулла Орипов шеърияти – шоир-муаллиф умрининггина эмас, бутун бир замондош авлоднинг руҳий харитаси. Шоир ҳаётини ана шу харитага қараб ўрганиш мумкин, миллат тақдирига эш бу умрнома мисолида сердолга келган даврнинг тавсифномасини ўқиш мумкин.

Эркин АЪЗАМ

Катта шоир ҳамиша ўз вақтида майдонга келади, у – ҳамиша тарихий. Зотан, катта шоир ўз халқининг овози, унинг орзу-умидлари ва инсон қалби изтиробларининг ифодасидир. Бироқ энг асосийси, у – ўз даврининг ҳаками ва куйчиси, у – жарчи ва файласуф, у сўз сеҳргари ва узлатга чекинган мутафаккир-дарвиш. Буларнинг бари унга қалб изҳорини ҳаммага бирдай тушунарли, сеvimли ва, шу билан бирга, кўтаринки теран маънолар моҳиятини ифодалаш учун ато этилган. Шу боис шоирнинг сўзларидан замондошлари ҳам, келгуси авлодлар ҳам фахрланиб юрадилар.

Абдулла Орипов менга XXI асрга қадам қўйган давримизнинг буюк маданий аҳамиятга молик ана шундай шоири бўлиб гавдаланади.

Чингиз АЙТМАТОВ

«**Ш**оир шеърларида эътирофдан эътироз кўп эди. Шукронадан исён кўп эди. У шеърларида шеърдан улугроқ, нондан азизроқ нарсани излайди. Бу инсоф эди, адолат эди. Бу виждон билан, иймон билан яшаш эди. Виждон ва иймон эса, қўриқхонада асрайдиган даражага келган эди.

Бегали ҚОСИМОВ

Абдулла Орифнинг шеърияти Озод ва покиза кўнгилнинг гоҳ майин, гоҳ нолакор, гоҳ ўтли, гоҳ мунгли манзараларини, баъзан бу ҳолатларнинг барчасини бирваракайига оҳангдор ва мусиқий ўзбек сўзи орқали ифодалаш натижаси ўлароқ дунёга келади.

Қозоқбой ЙЎЛДОШЕВ

So'zsiz jazo

Er-xotin urishib qoldi va bir-birlariga nisbatan gaplashmaslik jazosini qo'llashdi. Kun kech bo'lganda erning esiga ertaga ish bilan boshqa bir shaharga uchib ketishi zarurligi va uchoqqa yetib borishi uchun ertalab 5:00 da uyg'onishi kerakligi tushdi. Uyquasi qattiq, uni birov uyg'otmasa bo'lmaydi. Soat yoki telefonning "xo'roz"i qichqiraverib, kuy chalaverib ovora bo'ladi, uni baribir uyqudan turgiza olmaydi. Yagona najot – xotinidan. Biroq u xotiniga gapirib qo'yib yutqazishni, qadrini tushirishni istamasdi. Shu bois bir qog'ozga "Iltimos, meni ertalab 5:00 da uyg'otib qo'y" deb yozdida, uni xotini ko'radigan joyga yopishtirib qo'ydi.

Ertasiga uyg'onib, miriqib uxlaganini his qildi. Bir kerishib soatga qaradi-yu kapalagi uchib ketdi: soat 9:00 bo'пти! Samolyot allaqachon uchib ketgan, bo'lar ish bo'lib, bo'yog'i ko'chgan edi. Fig'oni falakka chiqdi, tepa sochi tikka bo'ldi! Hoziroq xotinini topib, terisiga somon tiqqisi keldi. Biroq shu payt yostig'ining tepasiga yopishtirilgan yorliqqa ko'zi tushdi. Unga "Dadajonisi, soat 5:00 da uyg'onishingiz kerak edi. Tez uyg'oning. Bo'lmasa kech qolasiz. Turing, turaqoling", deb yozib qo'yilgandi.

Qo'lga o'rgangan yo'lbars

Qiz onasiga erining e'tiborsizligidan shikoyat qildi. Haqiqatan ham eri unga tobora kam vaqt ajratar, ko'ngli soviyotgandek edi. Ona qiziga shunday maslahat berdi:

– Buni o'nglasa bo'ladi. Buning uchun menga yo'lbars mo'ylovidan ikki dona qil olib kelishing kerak.

– Nimalar deyapsiz, oyi?! Yo'lbarsga yaqinlashib bo'larkanmi?!

– Ayol kishi har narsani uddalaydi. Muammoyim hal bo'lsin desang, aytganimni bajarasan...

Qiz o'ylanib qoldi. Oxiri: "Xudoga tavakkal!" dedi-da, bir parcha go'sht olib, o'rmonga jo'nadi. Quyuq daraxtzor orasida poylab o'tirdi. Ozroq vaqt o'tgach, yo'lbars paydo bo'ldi. Biroq u go'shtga qiyo boqmadi ham, juvonning o'ziga qarab tashlanib qoldi. Ayol etni to'g'ri kelgan tomonga uloqtirib, qochishga tushdi.

Ikkinchi kuni hech qayoqqa qochmadi, joyidan jilmay, yo'lbars go'shtni qanday yeyayotganini tomosha qilib turdi.

Uchinchi kuni borganida yo'lbars uni kechagi joyda kutib turgan ekan. Ayolni ko'rishi bilan xursandchilikdan dumini likillata boshladi. Juvon uni qo'lda ovqatlantirib qo'ydi. Ular do'stlashib olishdi.

To'rtinchi kuni esa yo'lbars ayolning tizzasiga bosh qo'yib, biroz mizg'idi ham. Ana shu payt juvon uning mo'ylabidan ikkita qil yulib oldi, so'ng uyga jo'nadi.

Mo'ylarni ko'rgan onasi dedi:

– Demak, yo'lbarsday vahshiy hayvonni ham o'zingga o'rgata olibsan. Endi uyingga bor-da, eringning mehrini qozon. Istasang hiyla bilan, istasang mehr-e'tibor bilan. Yodingda tut, har qanday erkak yo'lbars misolidir.

Bu zarbulmasalni sharhlab o'tirishga hojat bo'lmasa kerak. Xulosasi ham, hikmati ham to'lin oyday aniq-ravshan.

Mitti bolakayning ulkan yuragi

Kasalxonaga avtomobil halokatiga uchragan qizaloqni olib kelishdi. Unga qon quyish kerak edi. Baxtga qarshi, uning qoni kamyob qon guruhiga mansub ekan. Ko'p o'tmay shifoxonaga qizaloqning ota-onasi va egizak akasi yetib keldi. Xayriyat, egizak akasining qoni unga tushar ekan.

– Bu hayot-mamot masalasi, o'g'lim. Singlingni qutqarish uchun qon berishing kerak, – deb tushuntirdi do'xtir.

Bolakay bir lahza o'ylanib turdi-da, ota-onasining oldiga chopib ketdi. Ularga nimalardir dedi, xayrlashdi, chog'i. So'ng shifokor huzuriga yo'l oldi. Qon olib bo'lingach, do'xtir unga:

– Endi biroz yotib, dam olishing kerak. Bo'lmasa boshing aylanishi mumkin, – dedi.

Bu gapdan bola negadir hayratga tushdi. Munchoq ko'zlarini shifokorga tikib:

– Qanday qilib?! Men o'lmaymanmi? – deb so'radi.

U qon berishga rozi bo'lgan payti “men o'lsam, singlim tirik qoladi” degan xayolga borgan ekan. Ulkan yurakli bu bolakay singlisi uchun jon berishga chindan ham tayyor edi...

Diqqatni jamlashning hikmati

Bir kishi muvaffaqiyatga erishish sirlarini topish ilinjida edi. Shu maqsadda bir donishmandning yoniga bordi. Donishmand savolga javob berishini, biroq bundan oldin kichkina bir sinov-tajriba o'tkazishlari kerakligini aytdi. U rozi bo'ldi.

Donishmand bir qoshiqqa to'latib yog' quyib berdi va bir qatrasini ham to'kmay chorboqqa borib kelishini buyurdi. Odam aytilgan vazifani yaxshi uddaladi.

Shundan so'ng donishmand so'radi:

– Chorbog' qanday ekan? Gullar, ekinlarni ko'rdingmi? Qaysi biri yaxshi ko'karibdi?

Odam dovdirab qoldi:

– Yog'ni to'kmaslik harakatida bo'lganim uchun chorboqqa e'tibor bermadim, – dedi u.

Donishmand unga ikkinchi bor imkoniyat berdi:

– Bu safar bog'cha qanday ekaniga yaxshilab sarasof sol, miridan siriga e'tibor qarat, – deb tayinladi.

Haligi kishi qo'lida yog' to'la qoshiq bilan yana chorboqqa yo'l oldi. Bu gal chorbog'ni yaxshilab ko'zdan kechirdi, lekin xayoli bo'linib, ehtiyotsizlik qildi, qoshiqdagi yog' to'kildi.

Vazifani yaxshi uddalay olmaganidan o'ng'aysizlanib qaytib keldi. Uning bu holini ko'rgan donishmand dedi:

– Hayotning qoidasi shu: diqqatingni bitta ishga jamlasangina, o'sha ishda katta muvaffaqiyatlarga erishasan. Boshqa narsalarga chalg'isang, jilovni qo'ldan boy berasan.

Orif TOLIB tayyorladi.

Ruxsora ORIPOVA

1986-yili tug'ilgan.
O'zbekiston Milliy universitetining O'zbek filologiyasi fakultetini tamomlagan. "Lirikada psixobiografik asos va uning badiiy talqini (Abdulla Oripova ijodi misolida)" mavzusida ilmiy izlanish olib boryapti. Adabiy-tanqidiy maqolalari matbuotida e'lon qilingan.

Haqiqiy ijodkor uchun har bir asari bamisoli farzand. Zero, badiiy ijod namunasining yuzaga kelishi ham xuddi farzand tavalludi kabi dard, zahmat va mehnat samarasidir. Milliy adabiyotimiz, she'riyatimiz rivojida yangi davrni boshlab bergan ulug' shoir Abdulla Oripov she'rlarining yaratilishi jarayoni buning yorqin isbotidir. Biz, shoirning farzandlari,

Otamning ijod LABORATORIYASI

ijodning ana shunday iztirob-u hayajonga to'liq lahzalariga guvoh bo'lganimizdan behad baxtiyormiz.

Har bir yangi she'ning yaratilishi benihoya ahamiyatli hodisa bo'lar edi oilamizda. O'sha takrorlanmas lahzalarni unutilib bo'lar ekanmi, fikrimiz bir nuqtaga jamlanar, butun vujudimiz quloqqa aylanar, hozirgina qog'ozga tushgan so'z durlarini qayta va qayta mutolaa qilar edik. Otamning o'sha damdagi holatini sizga hech bir so'z bilan tasvirlab bera olmayman. Bu jarayon ham zavqli, ham hayajonli, ham mas'uliyatli bo'lar edi.

Otam o'zbeklarga xos serfarzand oilada o'sib ulg'aygan. Sakkiz nafar farzand ustiga ikki yetim bolani asrab, tarbiya qilayotgan katta oilaning kenja farzandi bo'lgan. Bobom Orif bobo Ubaydullo o'g'li, kolxoz raisi, uzoq yillar ferma mudiri lavozimida ishlagan. Suyagi mehnat bilan qotgan, dovyurakligi, xalqparvarligi bilan hurmat qozongan. Urush yillari, ocharchilik avjiga chiqqan, bug'doy oltinga teng bo'lgan paytlar ekan. O'shanda bobom kolxozchilarga: "Kattaroq kalish kiyib, xirmonga kiringlar, harna bir hovuch bo'lsa ham bug'doyli bo'lasiz-ku", deb o'rgatgan ekan. Chunki frontga yuborilishi kerak bo'lgan bug'doydan bir kaft olgan odam qamalgan. O'sha kezdagi og'ir va murakkab sharoit biz uchun bamisoli ertak bo'lib tuyuladi, hatto tasavvurimizga keltirishimiz qiyin. "Yaxshi nom boqiy" deganlari rost ekan. Qarangki, bobomning o'sha qiyin davrlardagi yaxshiliklarini odamlar hali-hanuz eslab yuradi.

Momom Turdi Karvon qizi o'ta ta'sirchan, nozikta'b ayol bo'lgan ekan. Bo'y yetgan ikki qizidan bir kechada ayrilib qolgan momomning onalari, Xudodan tilab-tilab olgan farzandiga Turdixol deb ism bergan. Ota-onasi yolg'iz farzandiga butun e'tiborini berib, har jihatdan yetuk bo'lishi uchun jon kuydirgan. Otam xotiralarida adabiyotga shaydolikni momomdan olganini ko'p ta'kidlagan. Chunki momom o'tkir farosatli, xalq qo'shiqlaridan xabardor, tabiatan ijodga moyil inson bo'lgan ekanlar. Otam momomning:

*Gul ra'noning taqida yuvma sochingni,
yuvma sochingni,
Shahlo ko'zginangdan to'kma yoshingni,
to'kma yoshingni.
Shahlo ko'zginangdan to'ksang yoshingni,
to'ksang yoshingni,
Olarman-da ketarman yolg'iz boshimni,
yolg'iz boshimni,*

degan qo'shiqlarini ko'p eslar edilar.

Momom haqidagi xotiralarida otam yana: "...Onam rahmatli tabiatan juda nozik fe'lli, tashqi ko'rinishim ham ko'proq onamga o'xshab ketadi", der edi. Bibisora ammamning aytishicha, momom otamni hamma farzandlariga nisbatan ko'proq ayar ekan, chunki sal nimjonroq, injiqroq, o'zining ta'biri bilan aytganda, tab'i ham juda nozik bo'lgan. Shuning uchun bo'lsa kerak, aka-ukalari ham otamning har qanday erkalgini ko'targan. Hatto singillari haqida bolalarcha to'qigan qofiyali hajviyalarini hozirda kulib eslashadi. Masalan:

*Gilamni yeydi kuya,
Bizlarda bor Zulfiya.
Yoki
Hamsoyamizdir gozoq,
Akamning oti Razzoq.*

Momomning dunyoni erta tark etishi otam uchun ilk va eng dahshatli zarba bo'lgan. Dunyoga sig'mas dard-u iztiroblari ifodalangan mana bu misralari buning isbotidir:

*Makonda lomakonsan,
endi qaydan izlagaydirman,
Fig'onim kimga aytib,
kimga sendan so'zlagaydirman.
Birovlar motamida, oh-fig'on aylagan erdim,
Sening-chun, ey g'aribim,
ich-ichimdan bo'zlagaydirman.*

Deyarli har bir vatandoshimiz qalbidan chuqur joy olgan mana bu misralar zamiridagi dard ham ko'ngillarni o'rtab yuboradi:

*Ko'kda yulduz uchsa nogahon,
Bitdi derlar qaysi bir taqdir.*

*Bunday g'amni ko'tarmoq oson,
Bu ehtimol bizlar haqdadir.*

*Ba'zi tunlar ko'kka tikib ko'z,
Eslab deyman onamni shu on.
Ona ketsa, yulduz-ku yulduz,
Qulab tushsa arziydi osmon.*

Otamning she'rlarida Ona obrazi asosiy o'rinni egallaydi. Ona haqida bu qadar ko'p she'r yozgan boshqa shoir bo'lmasa kerak, nazarimda. Yodimda, talabalik kezlarim, chamasi 2004-yilning may oylari edi. Darsdan so'ng otam meni xizmat mashinasida uyga olib ketayotib, xayolga berildi-da, daf'atan she'r o'qiy boshladi:

*Onam erta ketdi dunyodan nolon,
Yoshidan o'tganman men allaqachon.
Qartaygan o'g'lingni oxirat kuni
Taniy olurmisan, bilmam, onajon!*

"Diydor" deb nomlangan to'rtlik ana shu tarzda yaralgan. Juda ta'sirlanganman o'shanda. Beixtiyor bu dardli misralarni sekingina daftarchamga yozib olganim kechagidek esimda.

Otamning ijodida tabiat tasviri, tabiat bilan bog'liq misralar ham katta o'rin egallaydi. Qo'ng'irtog' etagida joylashgan Neko'z qishlog'i, Qashqadaryo kengliklari, so'lim tabiati shoir uchun ilhom manbayi bo'lgani sir emas. Qo'ng'irtog'da o'tgan bolalik kezlarini ko'p xotirlar, bu haqda so'zlaganda qalbi halovat topar edi. Bahor kelganda havoni o't-o'lanlarning yoqimli isi tutib ketishini, yomg'ir quyganda tog' cho'qqisi unguridagi kichik-kichik g'orlarga berkinib olishlarini zavq bilan xotirlar edi. "Ayniqsa, Janub kechalari, yulduzli osmon nihoyatda go'zal bo'lar edi. Hayotda bunday go'zal manzaralarni keyin uchrata olmadim", degan so'zlari zamirida go'zallikdan hayratlanish hissi, shuning barobarida, bolalik sog'inchi aks etganini sezish qiyin emas.

Otam ijodida ona tabiatning jozib tasviri betakror ifodalangan she'rlar ko'p ekani she'riyat muxlislariga ayon. She'rlarini diqqat bilan mutolaa qilinsa, ijodining ilk damlaridan to so'nggi kezarigacha tabiat bilan hamohang yashagani kuzatiladi. Ijod tongida va ayni yuksalish davrida yozilgan "Qushcha", "Kuz manzaralari", "Kuz", "Bahor", shuningdek, hayotining so'nggi damlarida yaratilgan "Fasllarim" singari she'rlari bunga misol bo'la oladi.

Otam: "Agar shoir bo'lmasam, astronom bo'lar edim", der edi. Darhaqiqat, adabiyot olami ham koinot misolidir, uning cheksiz olami, insonni uzoq-uzoq sayyoralarga xayol tasavvuri bilan uchira oladigan ilohiy bir qudrati bor. Bu haqda o'ylaganda yana otamning: "She'riyat men uchun to'liq ilohiyotdir", degan so'zlari qalbimda aks sado beradi.

Favqulodda kuchli xotira egasi edi otam. Alisher Navoiyning yuzlab g'azallarini, Aleksandr Pushkin va Mixail Lermontovdan tortib G'afur G'ulom, Hamid Olimjon, Maqsud Shayxzoda, Mirtemir singari zabardast shoirlarning sara she'rlarini yoddan bilardi. Mutolaani kanda qilmas, nainki kitob, balki vaqtli matbuotni ham muntazam o'qib borar edi. Yostig'ining oldida har doim hazrat Alisher Navoiyning "Qaro ko'zim" kitobi turar, agar bu nodir kitob ko'rinmay qolsa, birdan xavotirlanib, qidirishga tushar edi. Bo'sh vaqtlarida, televizordan hayvonot va nabotot olamiga doir ko'rsatuvlarni tomosha qilishni xush ko'rar edi. "Yevronyus", "Rossiya-24" singari xorijiy axborot dasturlarini muttasil kuzatib borardi. Ba'zi xabarlardan ta'sirlanib she'r yozgan kezlari ham bo'lgan.

Har qanday she'r dastlab otamning tasavvurida tug'ilar edi. Keyingi jarayon ohori to'kilmagan satrlarni tahrir qilish, nazmiy matn ustida ishlash bo'lar edi. Bu paytda vaqt go'yoki to'xtab qolar, otam xuddi katta bir jang maydonida so'zlar bilan kurashardi. She'rni ifoda bilan, baland ovozda, go'yoki sahnada turib o'qiyotgandek o'qishimizni istar, o'rni kelganda, buni talab ham qilar edi. Toki she'rning ritmi buzilmasin. Agar she'r o'qish jarayonida tutilib qolsak, otam buni bizdan ko'rmas, yana so'zlar dunyosiga sho'ng'ib ketardi. She'rda mujassam bo'lgan so'zlar mantiq va badiiyat talabiga ko'ra o'z o'rniga tushmaguncha, otam uni qayta-qayta o'zgartirar, hatto mos so'zni kechalari bilan o'ylab chiqar edi. Har bir so'z va jumla, har bir satr ustida shunchalik zahmat chekar ediki, ijodkor uchun bunday hol fazilat, deb o'ylayman. "Ustozlar sabog'i" maqolasida buni quyidagicha izohlagan: "Ruhiy tahlil, drammatizm, fikr har bir misra uchun baravar bo'lishi, shoir hamma misraga ham bir ko'z bilan qarashi, hamma misrada ham o'z mahoratini namoyish qila olishi kerak". (A.Oripov. Ehtiyoj farzandi, 10-bet).

Ijod, bu jarayonning zahmati, yo'l-yo'rig'i haqida yozgan mana bu so'zlari qalam ahli uchun benihoya foydali, deb o'ylayman: "She'r oson yozila boshlansa, shoir xavotirga tushmog'i, orqa-oldini yig'ishtirib olmog'i lozim. Bir sham yorug'ida

falon misra she'r yozdim, deb maqtangan bir shoirga, she'ringning qimmatini ham bir shamga barobar ekan, deya Navoiy bergan javobi, hoynahoy, asrlardan buyon og'izdan og'izga ko'chib kelayotibdi. To'g'ri, bir o'tirishda yozilishi mumkin, yoziladi ham. Potrab turgan ixcham fikr, nozik, oniy chizgilar o'zining tezroq namoyon bo'lishini talab qiladi. Yo'qsa, shoir sal o'tmay turib sovib qolishi mumkin. Ammo ilhomning quyilib kelishi bilan she'r ustida olib boriladigan keyingi zahmatli mehnatni bir-biridan ajratib tashlamasligi kerak".

Otamning ko'z o'ngimda so'z ustida katta mas'uliyat, chuqur muhabbat bilan ishlagan kezlari biz uchun eng qaytmas, unutilmas damlar bo'lib qoldi, eng sog'inchli, eng qadrlil...

Ko'pchilikni shoiring ijodiy laboratoriyasi qiziqtiradi. Shoir qanday ishlaydi? Qay holatda she'r yozadi? Kechasimi yoki kunduzi? Ishonasizmi, otam hech qachon: "Men she'r yozayapman, menga xalaqit bermang", deb xonasiga qamalib olgan odam emas. To'g'ri, she'rni ishlash jarayonida biz o'zimiz anglagan holda otam va ayamni yolg'iz qoldirardik. Lekin otam hech qachon "Men yozishim kerak", deb alohida vaqt tanlagan ijodkorlardan emas edi. Oilaviy suhbatlarning birida, yanglishmasam, 2008-yil 9-sentabr kechki taomdan keyin edi, uning o'zi bu holatni quyidagicha izohlagan: "Mening ongimda daf'atan original fikr paydo bo'ladi. Real hayot bilan bog'liq holda, yaxshilik yoki yomonlikka munosabat sifatida keladi. Shunda ilhom chaqnaydi va she'rga aylanadi. Yoshga ham bog'liq. Fikrning o'ndan birini ushlab qola olaman,

xolos". Yana boshqa bir munosabat bilan: "Qandaydir mantiq muayyan she'rga tayanch vazifasini o'taydi. Satrlar quyilib keladi. Men ularni iloji boricha qayd etishga harakat qilaman", degan edi. She'rlarining yaratilish holati, qog'ozga tushish jarayoni haqidagi bolalarcha savollarim bergan javobi hanuz quloqlarim ostida jaranglab turadi. Otam avval quyidagi satrlarni o'qidi:

*Ko'zimdan nur ketsa...
Yillar shamoli,
Uchirib ketsalar kipriklarimni...
Yo'q-yo'q! Ezgu ishning yo'qdir maloli,
She'rim! Senga berdim tirik borimni.*

Keyin esa, quyidagi fikrlarni aytdi: "Odamlar ilhomni "Qanot qoqib kelgan farishta" deb o'ylaydi. Bekor gap! Men uchun ilhom – iltirob! Ilhom – fojia hamdir. Qalbni qo'zg'atgan narsani ilhom deb atasa bo'ladi. Qiziq, nimaga uni go'zal qilib "Ilhom" deyiladi? Axir, u odamning qalbini tilib, uni muvozanatdan chiqaradi. Ana shu ilhom bo'ladi. O'ziga ilhom axtarib yurgan shoirlarni esa ijodkor deb hisoblamayman. Ular go'yoki, qo'lga to'rva ko'tarib, dalada mashoq terib yurganlarga o'xshaydi. Bunday "Ilhom axtarish" soxta yo'ldir. Agar ijodkor hayotning o'zi bilan aralashib yashasa, natijada bir narsa chiqishi mumkin".

Otam yozgan har bir she'rning tug'ilish tarixi, tarjimai holi bor. Ular hayot, ijtimoiy voqelik ta'sirida yuzaga kelgan. Asarlarining eng saralari ham ushbu mo'jizakor dunyo, tabiat, odam bolasi bilan bog'liq. Aniq tarixiy sanalarga aloqador. Bu haqiqatni uning o'zi quyidagicha e'tirof etgan edi: "Qizim, mening hayot yo'limni o'rganmoqchi bo'lsang, she'rlarimni o'qi, ular go'yo mozaikaga o'xshaydi, barini birlashtirsang, mening hayot yo'limni chizasan".

Darhaqiqat, xoh ijtimoiy voqelik ta'siri, xoh ruhiy kechinma mahsuli bo'lsin, uning she'rlari bari insonning, o'quvchining

ko'ngil tubida berkinib yotgan tug'yonlarini junbushga keltirib, so'ngra unga yana sokinlik bag'ishlash qudratiga ega. "Samimiyat, haqqoniylik, tabiiylik hamda mahorat har qanday mavzudagi asarni ham nurlantirib, unga qanot bag'ishlaydi", derdi otam. Har qanday tizma she'r bo'la olmasligini, har qanday mavzuni majburan she'rga aylantirish soxtalikdan boshqa narsa emasligini ta'kidlar edi. Zo'rma-zo'rakilik, soxtalikni she'r ko'tarmaydi, bu haqda shunday misralari bor:

*To'y qil, oshingga ham she'r yozilgaydir,
To'lgan yoshingga ham she'r yozilgaydir.
Sen she'rga bepisand boqma, ey nodon,
O'lsang, toshingga ham she'r yozilgaydir.*

Otam oilada juda ham mehribon, shuning barobarida talabchan edi. Bir qarashda go'yo beparvodek ko'rinsa-da, lekin hech narsa u kishining nazaridan chetda qolmasdi. Ammo har narsaga huda-behuda tanbeh berish odatlari yo'q edi. Vaqti kelganda esa bir og'iz so'zlaridan xatolarimizni anglagani sezilardi. Otamning tarbiyasi nechog'liq qimmatga ega ekanini endi-endi anglayapmiz.

Biz – farzandlari bilan xuddi kattalar bilan gaplashgandek gaplashardi. Kezi kelganda, savollarimizga erinmasdan javob berar edi. Ayniqsa, men ko'p savol berardim. Lekin otam hech qachon: "Bilmayman, menga xalaqit berma", demagan. Hayratlanarli jihati, adabiyotchimizmi, iqtisod yoki tibbiyot sohasi mutaxassisimizmi, har qanday sohadagi savollarimizga qanoatlanarli javob olardik. Oilamizdagi boshqa soha mutaxassisi bo'lganlar ham, she'riyatni chuqur his etib, teran anglay oladiki, bu – adabiyot olamida ulg'ayganimiz sharofati. Mumtoz adabiyotni ko'proq o'qishimizni maslahat berardi. Masalan, ilohiyot haqida gap ketganda, faqatgina o'z dinimiz – islom ma'rifatiga doir fikrlar bilan cheklanmay, balki o'zga dinlar borasida bergan savollarimizga ham to'laqonli javob olardik.

Oiladagi olti farzand bilan har birimizning aqliy darajamizni hisobga olib suhbatlashardi. Barchamiz "otamning eng yaxshi ko'rgan farzandi

menman" deb xayol qilar, tabiiyki, bundan baxtiyor edik. "Mag'zi to'la boshog'ning egilishin ko'r" kabi ma'noga to'la hikmatlari bilan bizga kamtarlik xislatini singdirdi. Bu borada bizga va o'ylaymanki, barchaga shaxsan ibrat ko'rsatdi. Manmansirash, ko'rolmaslik, hasad, nafrat kabi illatlardan yiroq bo'lishga chaqirdi.

*Qismatni nariroq surib bo'lmaydi,
Bilmaysan, yo'lingni qay vaqt to'sishin.
Ko'z bilan hech qachon ko'rib bo'lmaydi,
Daraxt va tirnoqning qanday o'sishin.*

*Nafrat ham ulg'ayar sekin, qatma-qat,
Ezgu hislaringga bermay qo'yar erk.
Bolam, sen uni ham etgil nazorat,
Daraxt va tirnoqni qaychilagandek.*

Chin ma'noda donishmand inson edi. Har bir aytgan nasihatlarini, saboqlari bizning hayot yo'limizda yo'lchi yulduz bo'lib, pog'onama-pog'ona o'sishimizga turtki bo'ldi. Yodimda, kunlarning birida suhbatlashib turganimizda, otam: "Tolstoyning "Voskresene", E.Voynichning "So'na" asarlarini o'qiganmisan?" deb so'radi. "Yo'q", degan javobimni eshitgach: "O'qib, keyin oldimga kelasan", deb topshiriq berdi. Bu asarlarni, rosti, yig'lab o'qiganman. Asardagi qahramonlar taqdiri misolida ifodalangan xalq va millat qayg'usidan qalbim titragan. Psixoterapevt shifokor opam Zarifa: "Otamning bizga bergan tarbiyasi ulug' donishmandlar ta'limiga mos keladi. Hozirgi faoliyatimda, odamlarga o'z yo'lini topishda ko'mak berishimda otamning o'gitlari ayni muddao bo'layapti. Buning uchun Transsendet ilmi, Blovatskaya, Rerixlar, Osho, Konfutsiy kabi olimlarning asarlarini, Buyuk Vedalarni, Yoga Vasishtxa kabi jahon tan olgan ulamolarni o'rganishimiz lozimligini va, albatta, ular qoldirgan bilimlar borasida otam bilan soatlab suhbat qurgan damlarimiz hayot yo'limda menga eng yuksak dars bo'lgan", deydi.

Zamonamizning ulug' shoiri Abdulla Oripov biz uchun nafaqat ota, balki benazir ustoz ham edi. Shunday insonning farzandi bo'lib tug'ilish Yaratganning biz uchun eng katta in'omidir.

Oqar suvga termuldim ma'yus...

Tabiatga oshnoman

Daraxtlar tagida yotsam xayolchan,
Pichirlab barglari nelardir so'ylar.
Tikilib qolaman nogoh savolchan,
Balki barg ham meni telba deb o'ylar.

Ularni kuzatib turibman yolg'iz,
O'zimni o'ylayman osmonda go'yo.
Dunyo bevafo deb ayblamang bejiz,
Dunyoni o'zimiz qilgan bevafo.

Sehrli kecha

Qaro tun qo'ynida yakka-yu yolg'iz,
Qalam va qog'ozim olardim qo'lga.
Xayolim uzoqqa ketgan o'sha kez,
Ilhom ham bir paytda chiqardi yo'lga.

Yozardim tabiat, vatanni kuylab,
Ozoda, pokiza tuyg'udan so'ylab.
Turardi boshimda parvona chiroq,
Xayollar meni tinch qo'ymasdi biroq.

Osmonda go'yoki mo'jiza ko'rib,
Boqaman – oy menga ertak so'ylaydi.
Afsona, rivoyat, latifa to'qib,
Xushvaqt osmoniga asta chorlaydi.

Sitora JUMAYEVA

1989-yili tug'ilgan.
Toshkent irrigatsiya va
qishloq xo'jaligini me-
xanizatsiyalash mu-
handislari instituti Qarshi
filiali talabasi

Tanholik

Kuzning mayin shamollarida
Xazon bo'ldi daraxt barglari.
Ado bo'lgan yurak qa'riga
Gard tushdi-yu, oshdi dardlari.

Oqar suvga termuldim ma'yus,
Ko'z yoshlarim mening edi u.
Har bir ishdan tortaman afsus,
Chekkan dardim sening edi u.

Berilgandim orzuga har zum,
Senga – do'stga edim men mushtiq.
Izlab topib kelganlar, rahmat.
Izlaganim, yo'q eding biroq...

Bobomurod SA'DULLAYEV,
*Abdulla Oripov nomidagi
maktab-internat o'quvchisi*

Ona tilim

Tandirdan uzilgan shirmoyi nonni,
Bolam deb tutqazgan onamsan, tilim.
Dalada yelkaga qo'yib ketmonni,
Shirin o'ylar surgan otamsan, tilim.

Sen erk oftobidan taralgan bir nur,
Ulug'bek nomini madh etgan yulduz.
Sen asli Yassaviy qalbida g'urur,
Hazrat Buxoriylar e'zoz etgan nur.

Millatni yagona men senda bildim,
Ulug' Kubrolarim erkli xatlarim.
Sen sabab his qildim yurak-yurakdan,
Otabek-Kumushning muhabbatlarin.

Sen mening ertamsan, mening o'zligim,
Saodat elida saodat dilim.
Yorug' kelajagim shirin so'zlagin,
Qudratli yurtimning qudratli tili.

Sevinch OMONOVA,
*Abdulla Oripov nomidagi
maktab-internat o'quvchisi*

Abdulla Oripov xotirasiga

Zaminning sochini o'rganda yillar,
Vatanga shodlikdan munchoqlar terdi.
Sabrning to'nini kiyganda dillar,
Mehrnga quvonchdan guldasta berdi.

Millatning dardini kuylabon dadil,
Qalblarga komillik ko'zgunin tutdi.
Tafakkur bag'rida yashabon yakdil,
Vatanning betakror madhini bitdi.

Ma'rifat mash'alin so'z-la yoqqanda,
Kimlardir malomat toshlarin otdi.
Tundagi yulduzlar xira tortganda,
She'riyat tonglari shoir-la otdi.

Adabiyot bog'ida mangudir yodi,
Ul zot shijoati qora ko'zlarda.
Yurak kitobidan o'chmas bayoti,
Bobom she'riyati bizning qo'llarda.

Sevinch KELDIYOROVA,
*Abdulla Oripov nomidagi
maktab-internat o'quvchisi*

Yurtim bayrog'i

Janjal otin mingan suvoriy,
Kokillaring o'rganda shamol.
Sarhadingga kirib kelgan-u,
G'ayratingni eggan xuddi tol.

Talandi kosada tilla ipaging,
Boshingdan olindi tinchlik ro'moli.
Shuncha sitamlarga bardosh berib sen,
Erkni kuylamoqda yurtim bayrog'i.

Ota

Onamning ko'zidan to'kmangiz yoshni,
Siz ham qilarsiz o'g'il to'y oshi,
Meni o'g'lingizdan kam ko'rmang, ota,
Mag'rur boshingizni egmangiz, ota!

Boshingiz ko'tarib, ko'krakni kerib,
Ko'chalarni kezib, g'urur-la yurib,
Qizingizni tinmay duolar qilib,
Meni o'g'lingizdan kam ko'rmang, ota,
Mag'rur boshingizni hech egmang, ota!

Laylo BOYMURODOVA,
*Abdulla Oripov nomidagi
maktab-internat o'quvchisi*

Onajon

Mayli, osmon yelkamga tushsin,
Ko'taraman qo'llarim bilan,
Mayli, oftob nur sochmay qo'ysin,
Siz bordirsiz nur sohadigan.

Dunyo bo'lsin, mayli, shodlikdan yiroq,
Siz-chi, shodlik kuyini kuylaysiz shunda,
Osmondayin tiniq, qalblari oppoq,
Onajonim mehri jo'sh urar bunda.

So'z qadri

So'zni asra,
Qilma behurmat,
Yo'qotmasin so'z o'z qadrini,
Yuragingda ma'nosi o'ynar,
Qalb mehrining topsa taftini.
So'z go'yo nur,
Dilning chirog'i,
Olam ichra ardoqli ne'mat,
Ba'zilar-chi, so'zning qadrini
Hech bilmaydi, qilmaydi hurmat.

Хўжа ва хожа

Бу икки сўз форсча хожа сўзидан. Аслиятда *обрў-эътиборли киши; хўжайин; савдогар; мураббий* каби маъноларни англатади.

Тилимизда хўжа ва хожа маънодош ҳолатда ҳам, фарқли маъноларда ҳам қўлланади.

Хожа сўзи икки хил маънода ишлатилади:

✓ 1. Китобий услубда *хўжа, хўжайин* маъносида қўлланган. Лекин ҳозир бу маънода ишлатиш эскирган.

Гурганж амиридек золим юртимизга хожа бўлса, холимизга вой!

М. Осим “Жайхун устида булутлар”.

✓ 2. Тасаввуфда тариқат машойхларига бериладиган унвонлардан бири. Масалан: Хожа Юсуф

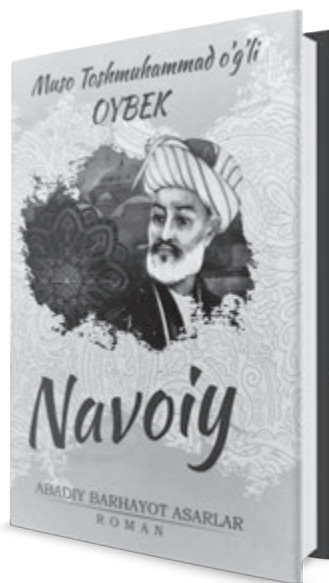
Ҳамадоний, Хожа Абдухолиқ Гиждувоний.

Хўжа сўзи эса:

✓ 1. Бирор кимсанинг ёки нарсанинг эгаси; хўжайин. Бу маънода қўллаш ҳозир эскирган.

Тўғонбек ҳар кун хўжасининг зотли отларидан бирини миниб, Ҳиротда гашт қилиб юради.
Ойбек “Навоий”.

✓ 2. Ўзларини чорёрларнинг авлодлари деб ҳисобловчи мусулмонларнинг фахрий номи.

✓ 3. Ўрта Осиёда илгари маълум имтиёзга эга бўлган оқсуяклар ва уларнинг авлодлари.

✓ 4. Хўжазода эркаклар исмига қўшилади.

Мадаминхўжа тол соясида ўтирган экан, буларни кўриб, дарров ўрnidан турди.

М. Исмоилий “Фарғона тонг отгунча”.

Хўжайин сўзининг этимологияси ҳам қизиқ. Изоҳли луғатга кўра, *хожа* сўзи форсчадан рус тилига ўтгач, бирор жамоага мансубликни билдирувчи -ин қўшимчасини қабул қилган. *Хозяин* сўзи эса ўзбекчага хўжайин бўлиб ўтган.

Бироқ рус олимлари бошқа фикрда. Масалан, машҳур Фасмер луғатига кўра, хўжайин сўзидаги *хожа* рус тилига туркий тиллардан ўтган. Қадимги рус тилида хўжайин маъносидаги *ходжа* сўзи ҳам ишлатилган.

Тақсир

Тақсир сўзи ҳам бошида *камина* сўзи каби камтарлик маъносини билдирган. Кейинчалик маъноси ва қўлланиш йўсини ўзгариб кетган.

Тақсир арабчадан олинган, аслиятда *қисқартириш, камайтириш; камчилик; сусткашлик, бепарволик* маъноларини англатади. Тақсир ва қусур сўзларининг ўзаги бир.

Эски тилимизда одамлар ўзи ҳақида фақир, қулингиз, тақсирингиз каби сўзларни ишлатган. *Тақсирингиз* дегани қусурли, айбли, гуноҳли суҳбатдошингиз, яъни мен деганидир.

Кейинчалик бу сўзнинг маъноси тескарисига ўзгариб кетган. Қузатишларимга кўра, XIX аср охирларидан бошлаб тақсир мурожаатда ҳурматни билдирувчи сўзга айланган:

– *Гапингиз нуқул ҳақиқат, тақсир,*
– деди Олчинбек.
К. Яшин “Ҳамза”.

Шаҳидбек мулла Абдурахмонни
сўзга тортди:

– *Нима лавозиматдалар, тақсирим?*
А. Қодирий “Меҳробдан чаён”.

Наҳот шундай бўлса, тақсир?

Gulmira
RAVSHANBEKOVA,
Ogahiy nomidagi ijod
maktabining o'quvchisi

Vatanimga

Har tongim yorug'dir Vatan bag'rida,
Hayot ishq bilan urar yuragim.
Qalbda orzulardan totli nashida,
Vatan rishtasiga payvand tilagim.

Qalbimda barq urgan ishqim Vatanga,
Ko'zlarga to'tiyo go'zal diyorim.
Bayotim bulbuldek qo'rib chamanga,
Tarannum aylagay ko'ngilda borim.

Men so'z sohiblari avlodidirman,
Nodira, Uvaysiy, Zulfiya qizi.
Moziydan merosim she'r zavqi bilan,
Quvvat olib borar yangi ildizim.

Mening taqdirimdir, ey ona Vatan,
Sening iqbol sari qo'ygan qadaming.
Yorug' tonglaringda bitib har satrim,
Ishq yulduzi porlar ko'ksimda mening.

Ориф ТОЛИБ тайёрлади.

Yo' qotilgan MUHABBAT

Hikoya

Donna M YOUNG

1962-yili AQSHning Texas shtatida tug'ilgan.

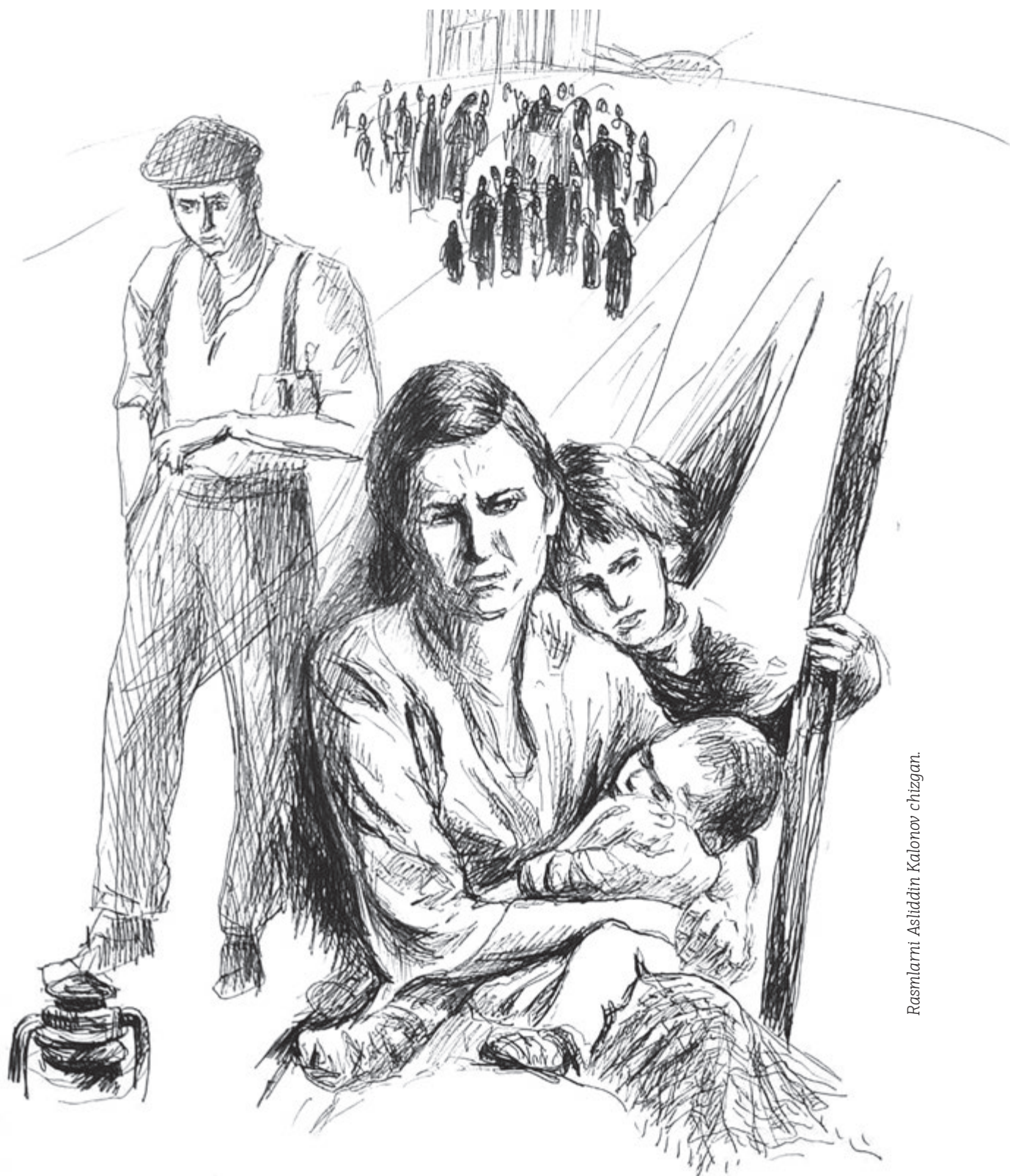
"Hammasi muvaffaqiyatsizlikka yuz tutganda"
("When All Else Fails")
nomli kitobi chop etilgan.

Ingliz tilidan
**Gulnoz
TOJIBOYEVA**
tarjimasi

Men yomg'irni xush ko'rmayman. Biroq bugun faqat ugina qalbim nolasidan ko'zyosh to'kayotgandek go'yo... Yomg'irdan pana joylarga berkingan odamlarga jahl qilgandek shiddat bilan yog'yapti. Huvillagan ko'chalar xuddi qalbimdagi bo'shliqqa o'xshaydi. Sovuq havoda muzlagan yonoqlarimdan alamli, qaynoq yoshlar daryodek quyuladi.

Turmush o'rtog'im bizni tashlab ketganida katta o'g'lim to'rt yashar, kichkinasi esa olti haftalik edi. Bir necha oygacha uchma-uch arang ro'zg'or tebratdim. Biz judayam eskirgan binodagi ikki xonali uyda yashardik. Oyoq ostiga to'shalgan kulrang gilamchalarning rangi o'ngib ketgan, xonalardan birining devorida qonga o'xshaydigan qoramtir-jigarrang dog'lar ko'zga tashlanardi. "Balki bu yerda qotillik sodir bo'lgandir? Yoki... birontasi o'z joniga qasd qilganmi? Ehtimol, bu umuman qonning dog'i emasdir?" Shu kabi savollar meni o'ylantirardi. Ba'zan bu azobli yolg'izlikdan qutulish uchun jonimga qasd qilish haqida o'ylab ham qolardim. Lekin farzandlarim uchun ham o'lishga haqqim yo'q, yashashim kerak edi!

O'zim yashayotgan ko'chaning boshidagi barda tungi ikki-gacha dam olmay ishlardim. Ko'proq choychaqa unib qolishiga umidvor bo'lib, so'nggi xo'randa ketguniga qadar kutib, uyga erta qaytolmasdim. Ijara haqini to'lashim, uyga yegulik va kiyim-kechak xarid qilishim kerak. Atrofni koinotdagidek qop-qora tun o'ragan mahal uyga qaytayotib, yo'limni poylayotgan erkaklardan bazo'r qochib qutulardim. Bir qadam oldinga siljiganimda, yana ikki qadam ortga qaytishimga to'g'ri kelardi. Qo'limda hunarim ham, tayinli maoshim va ishim ham yo'q. O'z-o'zidan ma'lumki, do'stlarim, yaqinlarim, hatto erim ham mendan voz kechishgan. Shu tariqa, shovqin va tutunga to'lgan bar hayotidan, oilasidan yoki ishidan zada bo'lib, ichkilik bilan hamma narsani unutishga urinayotgan chorasiz begonalar bugungi kunimni to'ldiruvchi shaxslarga aylanishgandi. Lekin tez orada hamma narsa tubdan o'zgarishini bilardim...

Rasmlarni Asliddin Kalonov chizgan.

Biz bir necha kun och o'tirdik. Bolalarimning sillasi qurib, hushini yo'qotishdi. Dunyo ko'zimga qorong'i ko'rinib ketdi. Yo'qotilgan muhabbatimning mevasi bo'lmish ikki farzandimning o'limini ko'tara olmasligimni his qila boshladim. Eski qon dog'lari bilan bejalgan xonadagi arqonni oldim va kechirib bo'lmas xatoni qilishga chog'landim.

Arqonni bo'ynimga bog'layotganimda, to'satdan telefon jiringladi. E'tibor qilmadim. Xabarli ovoz qoldirish tugmasi yoqildi:

“Azizam, bu men... Men... Meni... Meni kechir!”

Uning ovozini eshitdim-u... ko'zlarim alamli yoshga to'ldi.

“Allo! Eshityapsanmi? Men ahmoqlik qildim. Kechir, iltimos! Seni, bolalarimni juda sog'in-dim. Iltimos, xabarimni eshiting bilan menga qo'ng'iroq qil. Kutaman!”

Yarim daqiqalik xabar menga xuddi bir asrdek bo'lib tuyuldi. Ko'zyoshlarimni tiyolmasdim.

– Oyi, dadam keldimi?

Yo'lakdan bazo'r yurib kelayotgan o'g'limning ovozi meni o'zimga keltirdi. “Meni bu holatda ko'rsa, bolam bechoraning dahshatdan yuragi yorilib ketadi-ku!” deb o'yladim va darrov bo'ynimga arqonni yechib, yerga sakradim. Oyog'im uvishib qolgan ekan, yonboshimga yiqildim.

Madorsiz o'g'lim yo'lakda o'tirar, xonagacha yurib kelishga holi yetmagandi.

Erim meni xo'rlab, tahqirlab, yana kamiga xiyonat qilgani, taqdirning beshafqat qo'llariga yolg'iz tashlab qochgani haqida o'ylab, telefon oldida uzoq o'tirdim. Birgina sabab – u bolalarimning yaxshi yashashiga yordam berishi mumkinligigina meni qo'ng'iroq qilishga undardi. Nihoyat, uning raqamini terdim...

– Alo! Azizam, senmisan?

– Nima kerak?

– Meni kechir, o'tinib so'rayman. Ahmoq eringni kechir.

– Kechirishimning nima keragi bor?

– Qarshi bo'lmasang, bir ko'rishib, gaplashaylik. O'shanda hammasini tushuntirib beraman. Bolalarni ham olib kel. Men hozir Las-Vegasdaman. Manzilingni aytsang, sizlarga yo'l chiptasi jo'nataman. Iltimos, menga yana bir imkon ber.

– Faqat bolalarim haqqi boraman, chunki ular otasini juda sog'inishgan. Lekin o'zim umuman ishonayotganim yo'q.

– Sen nima desang shu, azizam. Hoziroq chiptalarni pochtadan jo'natib yuboraman. Sizlarni intizorlik bilan kutaman.

Garchi nafratim cheksiz bo'lsa-da, qalbimning tub-tubida ilk uchrashganimizdagi kabi iliq hislar uyg'ondi. “Balki rostdan ham u xatosini tushungandir? Ehtimol, bizni hali ham hayotining mazmuni deb hisoblar? Yana avvalgidek baxtli oila bo'lib yashashimizni chin dildan istayotgandir?” kabi xayollar miyamda aylana boshladi. Yolg'izlikda, azobda o'tgan kunlarimni unutib, yangi hayotga umid paydo bo'la boshladi.

Darrov qo'shnimdan qarz oldim, bolalarimni ovqatlantirib, so'ngra kiyintirdim. Uch kishining bir yarim yilda to'plangan buyumlari bitta sport sumkasiga sig'ib ketdi. Ko'p qavatli uyimiz oldidagi o'rindiqa o'tirib, pochtachini kuta boshladim. Xursandchiligimga sherik bo'lgan katta o'g'lim yonimda tabassum bilan o'tirardi.

Janubiy Dakotadan Nevadaga bo'lgan safarimiz boshlandi. Yo'limiz uzoq cho'zildi, manzilga yetguncha judayam toliqdik. Nihoyat, yarim tunda Las-Vegas avtovokzaliga yetib keldik. Bizni erimning do'sti kutib oldi-da, “U sizlarni ertalab bazaga olib ketgani keladi”, dedi va oilasidan zerikkan odamlar ko'ngil yozish uchun boradigan arzon “mehmonxona”ga joylashtirib ketdi. Eshikdan kirishim bilanoq Janubiy Dakotadagi eski ikki xonali shaxsiy uyimni Nevadadagi eski ikki xonali “mehmonxona”ga almashtirganimni tushundim. Birinchisi-ku uy edi, nima bo'lsayam, o'zimizniki edi... Bunisi esa...

Erimning bizni bu yerga chaqirishdan asl maqsadi nimaligini aniqlashga kirishdim. Xullas, ma'lum bo'lishicha, erim aviabazadagi rahbariyatiga oilasini tashlab ketganini aytmagan, meni va bolalarini boqish uchun qo'shimcha yordam puli olib yurgan ekan. Hozir esa bazada tekshiruv o'tkazilayotgan, u oila a'zolarini rahbariyatiga shaxsan ko'rsatishi shart qilib qo'yilgan ekan. Mana shu maqsaddagina biz unga kerak bo'lgan ekanmiz.

Bundan tashqari, erim qimor o'yinlarini juda yoqtirar, Las-Vegas qimorxonalarida katta-katta pul tikib o'ynardi. U menga qimorxonalarining birida tanishgan raqqosa bilan yashayotganini aytdi.

Biz tekshiruvdan so'ng ko'chani bir chetidagi tashlandiq treylerlar saqlanadigan joyga bordik. Men farzandlarim bilan treylerlardan birida yashay boshladim. Erim kun-u tun raqqosaning oldida bo'lar, deyarli bizni yo'qlab kelmasdi ham.

Kelganimizdan so'ng bir necha kun o'tgach, erim raqqosa bilan urishib qoldi va kelib mendan alamini oldi. O'sha so'kishlar, o'sha kaltaklar, o'sha haqoratlar... Katta o'g'lim chirqirab yig'lagancha otasining oyog'iga yopishardi. Tag'in uni ham urib yubormasin, deb o'g'limni treylerdan tashqariga chiqarib, ukasini qo'lga berdim-da, eshikni yopib qo'ydim.

Nega bu yerga keldim? Eh... Yana ishondim... Yana umid qildim... Qanchalar ahmoqman... Qanchalar laqmaman...

Afsus... Aqlim kirishi uchun bir xatoni ikki marta takrorladim va farzandlarimga jabr qildim. Erimga suyanib ham, ishonib ham bo'lmasligini juda kech tushundim. Yordam so'rab, do'stlarim, tanishlarim va hatto qarindoshlarimga qilgan qo'ng'iroqlarim befoyda ekanini tushungach, erim ishlayotgan aviabaza boshlig'ining oldiga bordim:

– Mening sharoitim juda og'ir. Turmush o'rtog'im oilani kerakli oziq-ovqatlar va boshqa narsalar bilan ta'minlab bermayapti. Unga oilasining ta'minoti uchun ajratilayotgan yordam pulini shaxsan o'zimga berishingizni so'rayman. Men ikkita bolam bilan necha haftadan beri tashlandiq treylerda och-nahor o'tiribman.

– Kechirasiz, buning aslo iloji yo'q. Biz moddiy yoki maishiy yordamni faqat baza ishchilari uchungina ajratamiz. Turmush o'rtog'ingiz haftalab ishga kelmayotgani sababli, ish shartnomasi mazkur oydan to'xtatilgan va yordam puli ham berilmaydi. Afsuski, sizga bu borada hech qanday yordam berolmayman.

– Bu qanday tizimki, ona va bolalarning och qolishiga indamay qarab tursa? Agar yordam pu-

lini menga bermasangiz, ustingizdan politsiyaga shikoyat qilaman.

– Marhamat. Ixtiyor o'zingizda.

– Nahotki vijdongiz qiynalmasa? Aqalli bolalarimga rahmingiz kelsin! Qo'limda hunarim bo'lmasa, ishim bo'lmasa, o'zimni sotishim kerakmi?

– Ha-da!

Ko'zlarim qonli yoshga to'ldi. Qanchalik baxtsizman... Yigirma bir yoshda hatto qonuniy huquqlarga ham ega emasman. Bir oy davomida bormagan, yordam so'ramagan tashkilotim qolmadi. Qanchasi eshikdan ko'chaga haydab soldi. Oxirgi hafta deyarli hech narsa yemadim. Bolalarim ham och qolayotgandi.

– Oyi, qornim ochdi! Ukam ham ingrayapti, uxlatolmayapman. Dadamga qo'ng'iroq qiling, bitor yegulik olib kelsinlar. Judayam qornim ochib ketdi.

– Bolajonim, ozgina sabr qil, tez orada ovqatlanamiz.

O'sha kuni kechgacha yig'ladim. Chunki hayotimdagi eng dahshatli, ya'ni "tanamni sotish" haqidagi qarorni qabul qilishdan boshqa choram qolmaganini tushundim. Yarim tungacha ko'zyoshlarimga cho'mildim. Ota-onamning birga menga qarab turgan qiyofasi ko'z oldimga keldi. Xuddi ular menga achinib, yonimda qarab turgandek...

O'g'illarim necha kundan beri bir mahalgina ovqatlanayotgani, bugun esa kuni bo'yi umuman tuz totmay, sillasi quriganini o'ylab, o'rnimdan turdim. Aft-angorimni to'g'rilab, tashkilotlardan yordam so'rab yugurib yurganimda ko'rganim – "ko'cha" qizlari turadigan joylardan biri tomon piyoda ketdim. Manzilga yetgach, qizlardan sal chetroqda turdim. Bir necha marta yonimda mashinalar to'xtadi, ichidan qimmat kiyimlar kiygan erkaklar tushib, meni kuzatgan bo'lishdi. Lekin ularga ma'qul bo'lmadim, chog'i, teparoqdagi qator turgan qizlar tomon ketishdi.

Sovuqda ancha turdim. Bu holatimdan osmon ham xafadek, qop-qorong'i, qayerlaridadir bir-ikki dona yulduzlar g'ira-shira ko'rinib turardi, xolos. Tong yorisha boshlaganida qo'lidan hech

narsa kelmaydigan, xato ustiga xato qiladigan ahmoq ayol bo'lib ortga qaytdim. Treylarga yetay deganda charchoqdan oyoqlarim chalishib, bir do'konning yonida yiqilib tushdim. Do'kon yonida turgan ikki ayol yugurib kelib, menga yordamlashishdi. Ularni ko'rib ho'ng-ho'ng yig'lay boshladim.

– Ahvoling yaxshimi? Nega yig'layapsan?

– Necha kundan beri bolalarim och. Bugun ularga biror yegulik topib kelishimni aytgandim. Hech narsani uddalay olmadim. Qo'limga qarab turgan kichkintoylarimga nima deyman endi?

– Mayli, siqilma. Hammasi yaxshi bo'ladi!

Ayollar yonidagi pullarini chiqarib, qo'shib sanashdi. Jami bir necha dollar ekan.

– Sen shu yerda o'tira tur. Biz hozir kelamiz!

Ayollar shunday deb do'konga kirib ketishdi. Ular do'kondan bir talay oziq-ovqat va boshqa narsalar xarid qilib chiqishdi-da, ularni qo'limga tutqazishdi.

– Bolalaringga olib bor. Hali yoshgina ekan-san, oldinda butun boshli kelajak kutyapti. Qad-dingni bukma! Bular bizdan bolalaringga hadya. Boraqol, farzandlaring kutib qolishdi! – Ayollar shunday deb, meni o'rnimdan turg'azishdi.

Men treylarga kirdim-u, ichkaridagi sovuq havodan nafasim muzladi. Yuragimga nimadir sanchilgandek bo'ldi, nafasim siqildi. Katta o'g'lim yonimga yugurib keldi:

– Oyi, ukamni uyg'otolmayapman...

Qo'limdagilarni tashlab, kichik o'g'lim tomon chopdim. Kichkintoyimning qo'llari xuddi quchog'imga talpingandek cho'zilib turar, ko'zlarini katta-katta ochganicha, holsizgina tabassum bilan menga boqar, lekin nigohlari juda olislarga qaratilgandi. O'g'limning yonginasida uning eskirib ketgan paxmoq ayiqchasi yotardi.

Darrov o'g'limni ko'tarib, bag'rimga bosdim. Ko'zim bilan ko'rib tursam-da, bu dahshatli haqiqatni tan olgim kelmasdi.

– O'g'lim! O'g'limga yordam beringlar! Iltimos! O'g'limga yordam kerak! Kim bor?!

Bolamni bag'rimga bosganicha, tashqariga yugurdim, yordam izladim. Qo'shnilar birin-ke-tin chiqib darrov "Tez yordam"ga qo'ng'iroq

Abdulla Oripov tavalludining 80 yilligi

Abdulla Oripov so'zning ifoda kuchini bexato sezadi, hayotni o'z bilishicha, o'ziga xos nazar bilan ko'radi. O'zbek poeziyasini yangi, katta iste'dod bilan tabriklasa bo'ladi. Abdulla Oripov she'rlari bilan har bir uchrashuv she'riyat bayramiga aylanib ketadi.

Qaysin QULIYEV

qilishdi. "Tez yordam" mashinasida ketar ekan-man, hammasi xuddi tushimda bo'layotgandek tuyulardi. O'g'ilchamning shahlo ko'zlari bir lahza ham yumilmadi. "O'g'lim tirik! Bolajonim menga qarayapti. Tuni bilan ko'rmay sog'ingan-da, ko'zini yumgisi ham kelmayapti..." degan xayollar bilan o'zimga taskin berardim.

Mana, kasalxonaga yetib bordik. Shifokorlar bolamni jonlantirish xonasiga olib kirib ketishdi. Politsiya xodimlari yetib kelishdi. Menga savollar berishdi. "Qayerda edingiz? Bola qayerda edi? Kim bilan qoldirgandingiz?" kabi savollarga ko'mib tashlashdi. Nima javob qilganimni ham eslolmayman.

Mening butun fikr-u zikrim va ko'zlarim jonlashtirish xonasida edi. Men uchun asrlarga teng bo'lgan vaqt o'tib, shifokorlar chiqishdi. Ular farzandimni saqlab qolisholmaganini, unda kam uchraydigan bolalarning nogahoniy o'lim sindromi sodir bo'lganini ta'kidlashdi. Bunday sindrom haqida hech qachon eshitmagan edim. Shifokorlarning gapiga ishonmadim. Dod soldim, nola qildim, lekin o'zimdan boshqa hech kim ovozimni eshitmadi.

Meni baxtiqaro qilgan o'sha tunga la'natlar o'qidim. O'g'limning o'limida o'zimni aybdor deb hisobladim. "O'sha tunda pul topaman deb chiqib ketmaganimda o'g'lim tirik bo'lardi..." degan xayol meni tinimsiz ta'qib qila boshladi. "Men... Seni men o'ldirdim, bolajonim! Ahmoq onangni kechir! Jajji

farishtam eding. Mana, farishta bo'lib osmonlarga uchib ketding!" degan o'ylardan, vijdon azobidan o'zimni qo'ygani joy topolmasdim.

Bu voqea shov-shuv bo'lib ketdi. Erimning badavlat oilasi qayerdandir paydo bo'lib, "g'amxo'r insonlar" sifatida dafn marosimini o'tkazish taraddudiga tushib ketishdi. Marosim vaqtida katta o'g'lim ikkimiz ular yashaydigan uyda yashaydigan bo'ldik. Kichik o'g'lim uchun alohida xona tayyorlashibdi. Yangi ta'mirdan chiqqan, shinam xonaning o'rtasidagi bejirim yasalgan tobutda mening mitti farishtam yotar, atrofi yangi uzilgan gullar bilan to'ldirilgandi. Tobut tagiga baxmal ko'rpa to'shalgan, bolamga oq shoyi libos kiygizilgan, uning yoniga yangigina, chiroyli paxmoq ayiqcha ham qo'yilgan. Erimning chiroyli liboslar kiygan singillari, onasi va boshqa yaqin qarindoshlari tobut yonida suratga tushish bilan ovora edilar. Shu damda mangu uyquga ketgan bolajonimni shartta tobutdan olib, bu "tomosha"dan uzoqroqqa qochib ketgim keldi. Tashqariga otilib chiqdim, biroq norasidam qo'limda emas edi. Dardimga osmon ham sherik bo'layotgandek yomg'ir sharros quyardi.

Ertasi kuni qabristonga bordik. Men hali ham uyg'onib ketishimni kutardim. Ongim muzlab qolgandek edi, go'yo... Bugungi kun har kungidan o'zgacharoq, quyosh charaqlab turardi. Uzoqlardan kabutarining tonggi xonishi quloqqa chalinardi. "Bu adolatdan emas, – deb o'yladim men. – Nega mening qora kunimda tabiat bunchalar chiroyli?!"

O'g'lim yotgan kichik tobutning yoniga keldik. Qo'limda atirgul g'unchasi. Uni qo'yib yuborishni istamasdim. Gulni qo'ysam, shu bilan bolamni bir umr ko'rolmayman. Bu men uchun hayotimdagi eng og'ir jazo edi!

Shu payt kun qorong'ilashib, osmon shiddat bilan qora bulutlarga to'la boshladi.

– O'yijon, ahvolingiz yaxshimi? Bu yerga kelishimga ruxsat berishmagandi. Rosa iltimos qildim, sizning yoningizda turishimni aytdim, – dedi katta o'g'lim qo'limdan ushlab.

– Bolajonim! – deya o'g'limni bag'rimga bosdim ko'z yoshlarimni tiya olmay.

– Oyi, ukamni endi hech qachon ko'rmaymizmi?

– Ukang farishtalar shahriga ketyapti. U yerda uni o'ziga o'xshagan chiroyli, qanoti oppoq farishtalar kutishyapti. Lekin ukang u yerga borganach, bizning yonimizga qaytib kelolmaydi.

– Unda o'zimiz uni ko'rgani bora qolaylik. Ukamni judayam sog'indim.

– U yerga faqat ukang kabi kichkina chaqaloqlar kira oladi, katta bolalarni esa kiritishmaydi. Sen endi katta bolasan. Biz uxlagan paytimizda, tushlarimizda ukang bizni ko'rgani keladi. Hozir tobutga birga gul qo'yib ukangni kuzatamiz.

– Xo'p, oyijon.

Tobutni tushira boshlashdi. Birdaniga momaqaldiraq gumbirlab, sharros yomg'ir quyib yubordi. Yig'ilganlarning usti-boshi shalabbo bo'lib, pana-panaga qocha boshlashdi.

Kichik o'g'limning jonsiz tanasiga nazar solar ekanman, to'satdan katta o'g'lim qo'limdan mahkam ushlagancha, ko'zlarini katta-katta ochib, menga qarab turganini sezib qoldim. Uning ko'zlari "O'yijon, men yoningizdaman!" deyayotgandek edi go'yo. Shu onda ongimda chaqmoq chaqnagandek bo'ldi.

Nahotki, bari tugadi?.. Izlaganim, topganim, "yagona muhabbatim", deb ishonganim sarob bo'lsa?.. Yo'qotdimmi?.. Men sevgan, farzandlarim otasi bo'lgan insonning asl qiyofasini nega ko'rmadim, nega yana ishondim?..

Bugun muhabbatimni uning "mevasi" bo'lgan qora ko'zim bilan birga yo'qotdim. Afsus... Qani endi barini oldinroq tushunganimda edi, bugun yo'qotilgan muhabbatning badalini to'lama-gan bo'lardim... Bolajonim... Qo'l tutmas sarob sari intilgan sodda onangni kechir, bolajonim!

Shu onda sharros yog'ayotgan yomg'ir tinib, bulutlar orasidan quyoshning zarrin nurlari ko'rindi. Hamon qo'limni mahkam ushlab turgan katta o'g'limga qaradim-u kim uchun yashashim kerakligini tushundim.

Muqovada

Rassom Gulnora Rahmon
asarlaridan foydalanildi.

Ozodlik daraxti

Sho'rolar zamoni edi.
Kunlardan bir kun Abdulla
aka shogirdi Shukur Qurbon
bilan Do'rmondagi dala
hovlisiga ko'chat ekmoqchi
bo'ladi. Yordamchilar kelib,
ko'chatlar oralig'i va yerning
chuqurligini risoladagidek
o'lchab, qazib ketishgach,
bir chetda ensasi qotibroq
o'tirgan shogirdidan iltimos
qiladi:

– Shukurjon, ketmonni
olib, mana bu chuqurlarni
ko'mib chiq!

– Iye, hali ko'chat
ekmasdan tuproq
tortamizmi? – Shukur
Qurbon hayron qoladi.

– Ular ko'rsatgan joyga
ekmaymiz! – deydi Abdulla
aka qat'iy ohangda. –
Qayoqqa borsang cheklash,
man qilish! Bu yerda ham
shu ahvol – u yerga emas, bu
yerga ek! Oralig'i shuncha!
Chuqurligi muncha! Yo'q,
bu ko'chatni hov ana u
yalanglikka ekamiz!

Ozodlikning yagona
daraxti hali-hamon yashnab-
ko'karib, shabbodada nafis
chayqalib turibdi.

Qatixo'rlar

Abdulla Oripov bilan yozuvchi
Shukur Xolmirzayev talabalik yillarining
zavq-u sururi va zahmatini birga totgan,
bir burda non topishsa, o'rtada teng
baham ko'radigan qadrdonlar edi. Ular
qishloqdan ahyon-ahyon keltiriladigan
turli meva-cheva, yeguliklar qatori
suzmani (o'zlarining ta'biricha chakki),
ayniqsa, yaxshi ko'rishardi. Bir kuni
kamtarona dasturxonidagi ana shu tansiq
ne'matni tanavul qilishdan oldin Shukur
aka do'stiga iltifot ila shunday deydi:

– Abdullajon, qani, chakkidan yeng!
Bo'lajak shoiri zamon kulimsirab,
shunday hazil qiladi:
– Shuytib, Shukurjon, siz bilan biz
gotiq jeb, non ichib juraberamizda-a?!

Faqat to'y qilaver

O'zini modern she'riyatining
peshqadam vakili deb hisoblovchi
bir shoir katta to'y qiladi. Ziyofat
boshlanishidan oldin to'yxonaga ustoz
Abdulla Oripov tashrif buyuradi. Unga
zar chopon kiygizishadi. Chiroyli, to'kin
dasturxonni ko'rgan ustoz chehrasi
ochilib, to'y sohibiga shunday deydi:

– Mana bu boshqa gap! Zo'r, hammasi
zo'r! Sen endi bundan keyin modern-
podern deb hammaning boshini qotirmay,
faqat to'y qilaver!

Shodmon OTABEK

Bosishga 30.03.2021-yilda
ruxsat berildi.
Qog'oz bichimi: 84x108 ¹/₁₆
Nashriyot hisob tabog'i: 8
Obuna indeksi – **822**.
ISSN 0207-9137.
Jurnal 2007-yil 4-mayda
O'zbekiston Matbuot va
axborot agentligi tomonidan
№ 0253 raqami bilan
ro'yxatga olingan.

Tahririyatga kelgan
qo'lyozmalar taqriz qilinmaydi
va muallifga qaytarilmaydi.
Mualliflar fikri tahririyat
nuqtayi nazaridan farq qilishi
mumkin.
Jurnaldan ko'chirib bosilganda
"Yoshlik'dan olindi" deb
izohlanishi shart.

"SILVER STAR PRINT" MChJ
bosmaxonasida chop etildi.
Buyurtma № 19. Adadi: 974.
Toshkent shahri,
Uchtepa tumani,
22-mavze, 17-uy.